Yazar Hakkında

1951 Manisa doğumlu. 1976’da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümünden mezun oldu. Öğretmen olarak Erzurum, Karabük, Afyon-Sandıklı, Manisa-Gördes ve Amasya-Suluova’da görev yaptı. 2005’te emekliye ayrılan Abdulhalim Durma ‘Evliyalar Şehri’ adıyla bir kitap dizisi hazırlamaya başladı.

Yazarın ayrıca, Din Psikolojisi, Kişilik ve İslam Aleminde Aklın Zevali isimleriyle ebook formatında üç tercümesi, din ve devlet kurumlarının ilişkisini analiz eden makaleleri ile Kadı Kızı isimli bir roman çalışması vardır.

Evliyalar Şehri
Balıkesir

Abdulhalim Durma

İçindekiler

Malazgirt Zaferi'nden sonra Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın emrindeki Türk akıncıları sahillere kadar Anadolu'yu fethettikleri sırada Balıkesir de Türklerin eline geçer[1]. Ancak I. Haçlı Seferi'nden (1096-1099) sonra tekrar Bizans tarafından alınır. Bu arada bölgeye Türk akınları devam etmektedir. Şehir ve civarı 1300 yıllarına doğru kesin olarak Türk hakimiyetine girer. Diğer taraftan, Anadolu Selçuklu Devleti çökmeye yüz tuttuğu sıralarda, bu devletin hizmetinde olan Danişmendlilerden Kalem Bey ile oğlu Karesi Bey Bizans sınırında uç beyidirler ve Balıkesir'i kendilerine merkez yaparlar. İbn Battûta'ya göre şehir Karesi Bey tarafından kurulmuştur[2]. Daha sonra onun oğlu Demir Han buraya büyük miktarda Türkmen grupları yerleştirir. 1304'te, Erdek'te sahile çıkan Bizans kuvvetleri Karesi Beyliği kuvvetleriyle çarpışırlar. Karesi Bey, Moğollar'dan kaçarak Anadolu'ya gelen Türklerle Sarı Saltuk'un halifesi Ece Halil Bey kumandasında

[1] Balıkesir. Mücteba Uğurel. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt. 5

[2] "Şehir, kalabalık bir nüfusa, zengin ve şirin çarşılara sahip ama halkın Cuma namazlarını kılacağı büyük bir camii yok. Bu yüzden şehir dışında bir mabet inşa etmeye kalkışmışlar. Duvarlarını örmüşlerse de henüz çatıyı örtememişler. Namazı orada kılmakta, ağaçların gölgesinde saf bağlamaktadırlar. Şehrin ileri gelenlerinden Ahı Sinan'ın zaviyesinde konakladık. Şehrin kadılığını ve hatipliğini yapan fıkıh bilgini Musa da bizi ziyaret etti." İbn Battuta Seyahatnamesi. Cilt I. Sh. 428

Dobruca’dan gelen Türkleri Balıkesir ve çevresine yerleştirir. Böylece şehrin nüfusu hızla artar. 1333’te şehre uğrayan İbn Battûta Demir Han’dan “Balıkesir sultanı” diye bahsetmektedir. Ancak bir müddet sonra Demir Han itibardan düşer ve halkı tarafından sevilmez olur. Bu sebeple Balıkesir halkı Orhan Bey’e haber göndererek Osmanlı sarayında bulunan Demir Han’ın kardeşi Dursun Bey’i ister. Orhan Bey de Dursun Bey’i Karesi Beyliği’nin başına geçirmek üzere Balıkesir’e gönderir. Ancak Demir Han erken davranıp Dursun Bey’i öldürtür. Bunun üzerine başta Balıkesir olmak üzere beyliğin topraklarının önemli bir kısmı Osmanlı Beyliği’ne dahil edilir. Balıkesir ve dolaylarının Orhan Bey zamanında tamamlanan fethini Murad Hüdavendigar 1359’da Çanakkale Boğazı’na kadar uzatır.

Balıkesir’in Rumeli’nin Türkleşmesinde de önemli rolü olmuştur. Orhan Bey zamanında Rumeli’de fetihler başlar başlamaz buralara Anadolu’dan, özellikle Balıkesir ve yöresinden Türkmenler getirilip yerleştirilir. Böylece önemli miktarda nüfus Rumeli’ye geçirilirken fethedilen yerlerden de bir miktar Hristiyan ahali emniyet düşüncesiyle bu bölgeye getirilmiştir.

Balıkesir, bir ara I. Murad’ın oğlu Yakub Bey’in buraya vali tayin edilmesi üzerine kısa bir müddet “şehzade sancağı” olur. Yıldırım Bayezid’in ölümü üzerine kardeşler arasında çıkan mücadelede İsa Çelebi (1380-1407) bir süre Balıkesir ve Bursa’da hüküm sürer. Fakat Çelebi Mehmed (1389-1421) bu iki şehri ele geçirir ve Balıkesir’i Karesi Sancağının merkezi yapar.

Balıkesir’e Cumhuriyet dönemine kadar Karesi Sancağı denilir[3]. Karesioğulları’nın menşei hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamakta, ancak Tokat’taki Hamzalar Mezarlığı’nda bulunan hanedana mensup Kutlu Melek Hatun ile oğlu Mustafa Çelebi’nin mezar taşlarından şecerelerinin Danişmendlilere dayandığı anlaşılmaktadır.

Karesi Beyliği’nin denizcilikteki ileri seviyesi Osmanlı bahriye teşkilatı için bir kaynak ve örnek teşkil etmiştir, denilebilir. Balıkesir’de bol miktarda ipek ve ladin reçinesi üretilmekte ve Avrupa pazarlarına gönderilmekteydi. İstanbul kumaşları da çoğunlukla Balıkesir ipeğinden dokunuyordu. Ne var ki, günümüzde Karesi Beyliği’nden kalan herhangi bir mimari eser yoktur. Karesioğulları’ndan Yahşi Bey ile oğlu Beylerbeyi’ne ait gümüş ve bakır sikkeler mevcuttur[4].

Karesi soyunun hemen hemen XVIII. yüzyıla kadar devam ettiği ve mensuplarından bazılarının kendilerine Osmanlı sultanları tarafından verilen vakıfları yönettikleri, bazılarının da sahibi ve yaya müsellem sıfatıyla Osmanlı devlet teşkilatında görev aldıkları bilinmektedir. Balıkesir’de Zağanos Paşa Camii civarında **Karesi Dede** adıyla ziyaretgah haline getirilmiş, Karaisa adıyla da anılan bir türbe ve içinde biri büyük, altısı küçük yedi kitabesiz sanduka bulunmaktadır.

---

[3] Karesioğulları. Zerrin Günal Öden. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 24

[4] Öden, agm

Candaroğullarının Çankırı kolunun beyi olan Kasım Bey, Çelebi Mehmed'in kızı ile evlidir ve 1464 yılında vefat etmiştir[5]. İki oğlu vardır. Biri, vakfiyesinde mütevelli tayin ettiği Emirza Bey (Emirzade Bey) de denilen İskender Bey, diğeri ise II. Murad'ın kızı ile evli olup İstanbul'un fethine katılmış bulunan Kaya Bey'dir[6]. Kaya Bey'in 1439'dan 1452'ye kadar olan 13 yıllık süredeki hayatı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Daha sonra Fatih'in 1452 kışından itibaren İstanbul'u muhasara etmesi sırasında Kaya Bey'in de bizzat katkıda bulunduğunu biliyoruz. Fatih, fetihten sonra Kaya Bey'e Malkara'da bir verir. Kaya Bey'in orada yaşadığı dönemde yaptırdığı bir imarethaneden ve bu imarethaneye yaptığı vakıflarından söz edilmektedir. Kaya Bey, Balıkesir'de yaşadığı dönem içinde şehirde veya sancak dahilinde bazı emlak satın alır. Bu gayrimenkuller arasında bir köy, üç mezraa, üç tarla, iki bahçe, iki bağ vardır. Şehir içinde bugün mevcut olan camisinin bitişiğine bina ettirdiği dokuz odalı bir evi, yine kendisinin yaptırdığı camisine cemaat olacak kişilere oturmak üzere verir. Vakfiyesinin onaylanış tarihi

[5] Sezai Sevim. Candaroğulları Sülalesinden Kaya Beyin Balıkesir'deki Camisi ve Vakıfları

[6] II. Murad'nın altı kızı olduğu ve dördünün isimlerinin tespit edilmiş olduğu kaydedilir. Kaya Bey'in zevcesi, muhtemelen ismi tespit edilemeyen iki kızdan biri olmalıdır. –Çağatay Uluçay. Padişahların Kadınları ve Kızları-

1471 olup, düzenlettiren kişi ise kardeşi İskender Bey'dir[7]. Bu tarihte Kaya Bey sağ olmadığına göre, bu yıl içinde veya bir yıl önce öldüğü düşünülebilir. Bugün ne mezarı ne de mezar kitabesi mevcuttur. Yaptırdığı evin ve mescidin de kitabesi günümüze ulaşamamıştır.

1471 yılının öncesindeki 15 yıllık bir dönem içinde yapıldığı tahmin edilen Kaya Bey Mescidi, o yıllarda şehrin, kuzey kısmında bina edilmiştir. Mescidi boş araziye inşa ederken, cemaatinin olmaması ihtimalini düşünen bani Kaya Bey, mescidin bitişiğine dokuz odalı bir de ev yaptırır. Bu evde oturacak kişilerin de, mescidine cemaat olacak sülehadan kişiler olmalarını vakfiyesinde şart koşar. Mescid günümüze kadar gelebilmiştir. Mescide 1593-1594 yılında bir minber yapılmak suretiyle, burası cuma namazı kılınabilen bir camiye dönüştürülür. Kaya Bey'in mescidi böylece, Yıldırım Camisi ve Zağanos Paşa Camisi'nden sonra şehirde cuma namazı kılınabilen üçüncü cami durumuna gelmiştir. Bugün cami olarak ayakta olan bina, sağlamdır ve kullanılmaktadır. Caminin bulunduğu bölge, daha önce Oruçgazi Mahallesi olarak adlandırılırken, günümüzde caminin banisine atfen Kaya Bey Mahallesi olarak isimlendirilmektedir.

Balıkesir'de bilinen en eski tarihi yapı, Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılan fakat halk arasında

[7] İskender Bey'in Balıkesir'de inşa ettirdiği camie halk arasında Yoğurtçu Cami de denilir. Cami bilahare Sultan Abdülaziz'in tamiri ile Aziziye veya Kırımlıların istifadesine tahsis edildiği için Kırımlılar Camii ismiyle anılır.

Eskicami diye anılan Yıldırım Camii'dir[8]. Yıldırım Mahallesi'nde yer alan cami, Karesi'nin en eski Osmanlı yapısıdır. Yapım kitabesi bulunmamakta, ancak çeşitli kaynaklardan ve vakfiyesinden, 1388'de Yıldırım Beyazıd tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Oldukça büyük bir avlu içerisinde medrese ve imaret ile birlikte külliye durumundadır. 1818'de ve 1897 depreminden sonra onarım görmüştür.

Caminin içi dikdörtgen planlı olup, beşer sütunlu iki diziyle üç nefe ayrılmıştır. Kaidesiz olarak konan bu devşirme sütunların başlıkları da devşirme malzemedendir. Altısı Bizans, üçü Osmanlı üslubunda, biri de eski bir kaide biçimindedir. Camide çevredeki yıkıntılardan alınmış devşirme mimari parçalar kullanılmıştır. Duvarları geniş derzli kesme taştandır. Sadece batı duvarında tek sıra tuğla vardır. Dış yüzeylerde yer yer ilk yapının izlerine rastlansa da, genel görünümüyle Geç Dönem özelliklerini taşımaktadır. Çatısı kiremitle örtülüdür. Yapının kıble yüzü diğer yüzler gibi sade olmakla birlikte, mihrabın iki yanında dikdörtgen pencerelerle bunların altında yuvarlak kemerli pencereleri bulunmaktadır. Batı cephesi daha hareketlidir. İki sıra halindeki pencerelerin alt sırada olanları orijinal olup, üst sıradaki yuvarlak kemerliler XIX. yüzyıl başlarındaki onarım sırasında yapılmıştır. Caminin kuzey, doğu ve batı duvarlarında birer kapısı vardır. Kuzeyde bulunan, ahşap ve camekanlı son cemaat yeri sonradan

---

[8] http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr/

eklenmiştir. Dikdörtgen söveli cümle kapısının iki yanındaki stalaktit başlıklı kalın dört köşe payelerin üstünde kesme taştan basık bir sivri kemer yer alır. Kemerin içinde kapı sövelerinin üstünde bulunan alınlıkta bir çerçeve biçimindeki kitabe yerinin içi boştur. Caminin batı duvarı ve buradaki giriş, kuzey girişine göre daha gösterişli yapılmıştır. Girişin üstü dört ahşap direğe oturan kiremit kaplı bir sundurma ile örtülmüştür. Bu bölümün ahşap tavanı oldukça süslü olup, ortada ampir bir göbek bulunmaktadır. 1897 depreminden sonra tavan yenilenmiştir. Mihrabın, dikdörtgen biçiminde duvarlardan dışarı taşan, kütlevi çerçeve bölümü de yenidir. Beş kenarlı mihrap nişinin kavsarası stalaktitlerle yukarı doğru daralmaktadır. Minber ahşaptır. Minaresi kuzeybatı köşesinde yer alır. Kesme taştan ve yenidir. Kare kaide üzerinde yükselen minare, silindirik gövdeli ve yivlidir. Gövde ile kaidenin birleştiği bölümde iki sıra bilezik vardır. Şerefenin altında da aynı biçimde bir bilezik bulunmaktadır. Caminin avlusundaki şadırvan yenidir. Sekiz kenarlı mermer havuzun her köşesinde yuvarlak gömme sütunlar yer alır. Üzeri beş direğe dayanan bir camekanla örtülüdür.

Caminin kuzeydoğu köşesindeki imaret cami ile birlikte XIV. yüzyılın sonunda yapılmış olup orijinal durumu ile günümüze kadar gelebilmiştir. İlk Osmanlı Döneminde sık görülen zaviyeli camiler tipinin en basit örneğidir. Moloz taştan yapılmış duvarları kirpi saçaklarla tamamlanmıştır. Büyük bir niş içinde yer alan yay kemerli cümle kapısı üzerinde mermer bir kitabe

bulunmaktadır. 25X35 cm. eb'adında bu kitabenin yazılarının kazınmak suretiyle silindiği anlaşılmaktadır. Kapıyı zengin bir silme çevrelemektedir. Kenarları düzgün tuğla kemerli, pencere açıklıkları örtülüdür. İçeride, orta mekanın iki yanında, daha alçakta zaviye odaları bulunmaktadır. Orta mekan ahşapla örtülü olup, yan mekanlar tonoz ile örtülmüştür. Bina dıştan kiremit çatı ile kaplıdır. Cami avlusunda bulunan medrese 12 hücreli bir yapı olup, 1897 depreminden sonra yeniden yapılmıştır. Sadece dış duvarları orijinaldir.

Halk arasında evvelce kilise olduğu, sonradan camie çevrildiği rivayeti bulunmakta ise de, bir kilise mimarisinin hususiyetleri bu yapıda asla görülmemektedir[9].

Dinkçiler mahallesindeki *Tahtalı Cami* de 1452 yılından kalma en eski yapılardandır[10]. Günümüze bu ilk yapıdan yalnızca minaresi gelebilmiştir. 1513 depreminde yıkılmış ve sonra yenilenmiştir. Dikdörtgen planlı bir yapıdır.

Şehrin en büyük camii ise inşası 1460'ta biten *Zağanos Mehmed Paşa Camii*'dir. Fatih Sultan Mehmed devri veziriazam ve kumandanlarından Zağanos Paşa

---

[9] Türkiye'de Vakıf Abideler Ve Eski Eserler -II-. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları. Ankara. 1977

[10] Türkiye'de Vakıf Abideler Ve Eski Eserler -II-. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları. Ankara. 1977

tarafından 1460 yılında inşa ettirilmiştir[11]. Günümüzde cami, türbe, muvakkithane ve hamamdan oluşan külliyede vaktiyle imaret, bedesten ve çarşı da bulunmaktaydı. Zağanos Paşa'nın oğlu Mehmet Bey'in Balıkesir çarşısı içinde vakfiyesi 892 yılında düzenlenen Arap Hoca Mektebi adıyla bir medresesi vardı. Aynı avluda ikinci bir Mehmet Bey Sıbyan mektebi açıldıysa da her ikisi de 1897 depreminde yıkılmış, daha sonra da yapılmamıştır[12]. Külliyenin Şubat 1462 tarihli bir vakfiyesi mevcuttur. 21 Eylül 1577 tarihli bir belgeden külliyenin bu tarihten önceki bir depremde büyük hasara uğradığı anlaşılmakta, özellikle caminin üst örtüsü ve kagir desteklerinin, imaret ahırının ve türbenin kubbesinin zarar gördüğü bilinmektedir. Külliye, 1897 yılındaki depremde tekrar ağır hasar görmüş ve cami bir dönem kapalı kalmıştır. 1904'te dönemin mutasarrıfı Balıkesirli Ömer Ali Bey tarafından yıkık haldeki Eski Cami'nin temelleri üzerine bugünkü cami inşa ettirilmiş, yapının inşasında Rum ve Ermeni ustalar çalışmıştır (1908). Bu bakımdan eserin mimari tarzı daha çok bir kilise yapısını andırmaktadır[13]. Revaklı düzenlemeye

---

[11] Zağanos Paşa Külliyesi. Ahmet Vefa Çobanoğlu-Tuğba Erzincan. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt. 44

[12] Bülent Bayraktar. Balıkesir'de Eğitim (Genel Bir Bakış)

[13] Türkiye'de Vakıf Abideler Ve Eski Eserler -II-. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları. Ankara. 1977. Osmanlı İmparatorluğunun son devrinde Ermeni ve Rum ustaları tarafından yapılan eserlerde Avrupa unsurlarının yanlış olarak uygulamaya başlanmış olmasından ileri gelmektedir.

sahip, ortasında şadırvanın yer aldığı geniş bir avlusu bulunan, iki payeye oturan altı kubbeli ya da dört payenin taşıdığı dokuz kubbeli planıyla enine gelişen bir yapı olduğu düşünülen ilk camiden günümüze sadece kuzey kapı üzerinde mevcut kitabe ile minber ulaşabilmiştir. 07.02.1923 tarihinde Atatürk bu camide ünlü Balıkesir Hutbesi'ni okumuştur[14].

Avluda yer alan ve onikigen mermer bir havuza sahip olan şadırvanın çokgen sütunlarla biçimlenen her yüzünde birer çeşme vardır. Avlunun batı yönünde bodur bir sütun üzerinde güneş saati bulunmaktadır. Kareye yakın dikdörtgen planı ile kuzey-güney doğrultusunda uzanan cami düzgün kesme taş ve tuğla malzeme ile inşa edilmiştir. Minare kaidesine bitişik durumda yer alan muvakkithane beşgen planlıdır. Kapısının iki yanında burmalı sütunçeler, kapı üzerindeki lentoda ise kitabe vardır.

---

[14] Karesi (Merkez) 1\5.000 Ölçekli Revizyon+İlave Nazım İmar Planı-Plan Açıklama Raporu. Balıkesir Büyükşehir Belediyesi. Aralık, 2016. İstanbul

"Ey Millet, Allah birdir. Şanı büyüktür. Allahın esenliği, sevgisi ve iyiliği üzerinize olsun. Peygamberimiz efendimiz hazretleri, Cenabı Hak tarafından insanlara dini gerçkleri duyurmaya memur ve elçi seçilmiştir…" diye başlayan hutbe, Balıkesir belediye başkanı Sami Gökdeniz tarafından 1995 yılında Uludağ Üniversitesi okutmanı Fuat Özer'e tercüme ettirilerek günümüze kazandırılan 'zafer-i millî gazetesi'nin ekinde de verilmiştir.

Caminin güneyindeki **Zağanos Paşa**'nın türbesi sekizgen planlıdır ve üzeri kubbeyle örtülüdür. Kapısı üzerinde görülen rik'a yazılı kitabede Zağanos Paşa'nın adı geçmektedir. Barok unsurları ile dikkati çeken türbede köşelerde yivli sütunlar üzerindeki başlıklara oturan yuvarlak kemerlerin oluşturduğu cephelerde yuvarlak kemerli pencereler açılmıştır. Türbenin kubbesi ahşap olup içten bağdadi sıvalı, dıştan kurşun kaplıdır. Yapıda Zağanos Paşa'dan başka eşi **Sitti Nefise Hatun**'un da kabri vardır[15]. Türbenin etrafında aile fertlerinden bazı kişilerin kabirlerinin yer aldığı hazire mevcuttur. Hazirede on adet mezar taşı tesbit edilmiştir. Kitabelerden Sinan Paşa, Hacı Ahmet Bey, Hacı İlyas Bey, İsmail Bey, Hacı Abdülkadir Bey, Sinan Bey, Hacı İlyas Bey, Hatice Hanım ve Gülban Hanım'a ait olanlar vardır[16]. Sadrazam Galib Paşa da burada gömülüdür[17].

---

[15] Emecen İslam Ansiklopedisine yazmış olduğu makalede, Zağanos Paşa'nın II. Murad'ın kızı Fatma Hatun ile evli olduğunu kaydetse de, Uluçay kitabında Fatma Hatun'un Mahmut Çelebi ile evli olduğunu kaydeder.

[16] Aygör, agm

[17] Sultan Mahmud tarafından görevinden alınarak sürgüne gönderildiği Balıkesir'de vefat eden Galib Paşa, Kütahya'da oturduğu sırada buradaki Mevlevî veya Kâdirî Tekkesi şeyhlerinin ikameti için bir ev yaptırmış, İstanbul'da Kâsım Çavuş Camii'ni de tamir ettirmiştir. XIX. yüzyılın ilk yarısında yetişmiş devlet adamlarının önde gelenlerindendir. Âmedciliği esnasında Paris'ten gönderdiği mektuplar da bu hükmü doğrulamaktadır. Sefâretnâmesi kendisinin iyi bir müdekkik

Vakfiyede sözü edilen hamamın cami ile birlikte yapıldığı anlaşılmaktadır. Moloz taş ve tuğla ile inşa edilen yapı çifte hamam olup daha büyük tutulan erkekler kısmı dışa taşkın taçkapısı ile dikkat çeker. Külliye yapılarından imaretin ahırları 1577 depreminde hasar görmüş ve onarılmış, 1897 depreminde ise yapı yıkıldıktan sonra tekrar inşa edilmemiş, yerine bugünkü Vakıf Hanı yapılmıştır. Hamamla cami arasında bulunduğu tahmin edilen doksan iki dükkanlı bedesten ve çarşının 1643 yılında Paşa Hamamı'ndan çıkan bir yangında harap olduğu ve tamir edildiği bilinmektedir. Daha sonra tekrar harap olan yapı zamanla yok olmuştur.

Dönemin bazı İtalyan kaynaklarında Zağanos Paşa'nın Arnavut asıllı olduğu ve sarayda yetiştiği kaydedilir[18]. İlk resmi görevi hazinedarbaşılıktır. Buna göre II. Murad döneminde saraya alınmış ve burada yetişmiş olmalıdır. Kısa bir süre sonra hazinedarbaşılıktan 1440'ta Arvanitili sancak beyliğiyle taşra hizmetine çıktığı anlaşılmaktadır. II. Murad'ın Belgrad kuşatmasına katılmış ve ardından Macarlar'ın 1443'te gerçekleştirdikleri karşı saldırılarda da muhtemelen orduda bulunmuştur. Son derece sıkıntılı geçen bu dönemde vezirlik makamına getirilmesinin sebebi bu mücadelelerde gösterdiği başarılara bağlanabilir. Büyük ihtimalle ya bu tarihlerde veya biraz

---

olduğunu göstermektedir. Galib Paşa'nın bir bakıma modern Türk diplomasisinin kurucusu olduğu söylenebilir.

[18] Zağanos Paşa. Feridun Emecen. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt. 44

sonra II. Murad'ın kızıyla evlenmiştir. Zağanos Paşa, II. Mehmed'in 1444-1446 yılları arasındaki ilk saltanatında onun tahtta güçlü bir şekilde yerleşmesini sağlamaya çalışır ve sürekli biçimde onu daha atak bir siyaset izlemeye teşvik eder. Bazı Osmanlı kaynaklarında hem Zağanos hem de Şehabeddin Paşa, Manisa'da bulunan II. Mehmed'in atabegi, lalası, veziri gibi unvanlarla anılır. Padişahla birlikte Karaman Seferine katılan Zağanos Paşa, dönüşte İstanbul'un fethinin ilk önemli adımı sayılan Rumeli Hisarının yapımı işinde mühim bir rol üstlenir, gereken malzemelerin teminiyle görevlendirilir, ayrıca diğer vezirler gibi hisarın bir kulesinin inşası bizzat ona verilir. İstanbul'un fethi hazırlıkları esnasında araç gereçlerin sağlanmasında, yeni muhasara aletlerinin yapımında büyük gayret gösteren Zağanos Paşa ayrıca fethe muhalefet edenlere karşı sürekli II. Mehmed'in yanında yer alır. Kuşatma sırasında stratejik açıdan büyük öneme sahip Haliç surları karşısındaki kesimde Galata-Kasımpaşa sırtlarında konuşlanır. Burada kurduğu, içinde havan topları bulunan bataryalarla limandaki Bizans ve İtalyan gemilerinin hareketini önlemeye çalışır. Donanmanın karadan yürütülmesi işinde de önemli bir rol üstlenir. Fetihten sonra görevinden alınıp idam edilen Çandarlı Halil Paşa'nın yerine Zağanos Paşa veziriazamlık makamına getirilir. Böylece siyasi itibarı doruk noktasına ulaşır. Hatta kızını II. Mehmed'e vererek onun kayınpederi olur. Zağanos Paşa veziriazamlık makamında fazla uzun kalamaz. İbn Kemal onun 1456'daki Belgrad kuşatmasına veziriazam

sıfatıyla katıldığını belirtir. Bu da uğranılan başarısızlık sebebiyle azledildiğini düşündürür. Zağanos Paşa muhtemelen 1464'te veya bu tarihten az sonra vefat eder. Türbesi Balıkesir'de yaptırdığı caminin hemen dışında bulunmaktadır. Kurduğu vakfa ait mülklerin çoğu Balıkesir'de ve Manisa'dadır. Balıkesir'de bir cami yaptırmış, 1461'de tamamlanan cami için 1462 tarihli bir vakfiye düzenleyerek gelirlerini tayin etmiştir. Zağanos Paşa'nın Mehmed ve Ali Çelebi adlı iki oğlunun adı kaynaklarda yer alır.

Taşpınar Hamamı çarşı içinde olup kayıtlara göre 804 H. 1401 tarihinde subaşı Eynebey tarafından yaptırılmış, günümüzde tadil edilerek bir mağaza haline getirilmiştir[19].

[19] Türkiye'de Vakıf Abideler Ve Eski Eserler -II-. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları. Ankara. 1977

1530 yılı tahririne göre Balıkesir'de yirmi bir Türk ve bir Yahudi mahallesi bulunmaktadır. Hacı İsmail, Oruç Gazi, Hamza Fakih (Mustafa Fakih), Hacı İshak, Selahaddin, Karaoğlan, Cami-i Atik (Hisariçi) adlı mahalleler nüfus bakımından en yoğun olanlardır. Bu tarihte şehrin nüfusu 4500-5000 civarında tahmin edilmektedir. Elli altmış kişilik bir Yahudi topluluğunun bulunduğu şehirde hiç Hristiyan yoktur.

Tanyu 1960'lardaki çalışmasında, üç yüz yıl önce ilmi faaliyet bakımından ileri bir merhale gösteren Balıkesir'in, bir çok zaviye, tekke yanında türbe ve evliya bakımından da zenginlik arzettiğini kaydeder[20]. Ne var ki, **İshak Baba** (mahkeme-i şer'iye sicil kayıtlarına nazaran 10. Yüzyıl) türbesinin yıkılmış olup yerine dükkanlar yapılmış olduğunu belirtir. Yıldırım Beyazıt Medresesi'nin (Eski Cami Medresesi) içinde bulunduğu cami külliyesinde XV. yüzyıl sonlarında XVI. yüzyıl başlarında yaşamış olan İshak Baba'nın Balıkesir'de bir zaviyesi vardı [21] . Günümüze ulaşmayan zaviye vakfiyesinden Balıkesirli boyacı üstadı Ahmet adlı kişi tarafından gelir getirecek yapıların vakfedildiği

[20] Hikmet Tanyu. Ankara Ve Çevresindeki Adak ve Adak Yerleri. Ankara Üniversitesi Yayınları. Ankara. 1967
[21] Bayraktar, agm.

anlaşılmaktadır[22]. Zaviyenin kurucu şeyhi olan İshak Baba'nın türbesi zaviye binaları arasında yer almaktaydı. Zaviyenin yeri halk arasında Hükümet Caddesinde Zorbalı Han adıyla anılan yerin karşısında, dükkanların bulunduğu alan olarak gösterilir.

Balıkesir'de dericilik ve dokuma sanayii -özellikle abacılık- çok gelişmişti. XVI. yüzyılın başlarında şehirde bir bozahane, bir şem'hane ve bazı değirmenlerin bulunduğu anlaşılmaktadır.

---

[22] Mustafa Murat Öntuğ. XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik Ve Sosyo-Ekonomik Yapısı. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi. Konya. 2003

Bu yüzyılda, Balıkesir Anadolu Vilayetinin Karesi Sancağına bağlı bir kaza merkezidir. Sancağın en hareketli nahiyesi olan şehirde pazar kurulur ve iki camisinde Cuma namazı kılınmaktadır. Yüzyılın ilk yarısında merkezden sancağa gönderilen fermanların hemen hepsi, liva dahilinde bulunan eşkıya grupları ile mücadele edilmesi ve yerlerini terkeden halkın yeniden eski yerlerine gönderilmesi hakkındadır. Kadı, naib ve sancakbeylerinin haksız uygulamaları hakkında şikayetler olmaktadır.

Ermenilerin XVII. yüzyıl başında Balıkesir'e gelişleri, buradaki diğer nüfusla ve devlet idaresiyle olan ilişkileri, ticarî hayatları, dinî yaşantıları vb. gibi konularla ilgili bazı bilgiler, Balıkesir şer'iye sicillerinden anlaşılmaktadır [23] . 1667 tarihinde artık Ermenilerin Ali Fakih Mahallesinde (bugünkü Dumlupınar Mahallesi dâhilinde) toplanmaya başladıkları, burada bir evi kaçak olarak kilise haline getirmelerinden anlaşılmaktadır. Nihayette, bir kiliseye sahip oldukları, 1673 tarihli, Ermenilerin kiliselerinin tamirine izin verildiğine dair kayıtlardan anlaşılmaktadır. Nitekim Ermeniler muhtelif mahallelerde Müslümanlarla karışık olarak oturmakla beraber bu mahalle, Balıkesir'de gayrimüslimlerin oturdukları mahalle olarak

[23] İsmail Hakkı Mercan. Balıkesir Ermenileri: Hoşgörüden Ayrılığa

bilinmektedir. Ermenilerin Müslüman halk ile ortak iş kurdukları, ticaret yaptıkları, ev ve hayvan alım-satımında bulundukları ve birbirlerine borç para verdikleri de çok sayıdaki belgede görülmektedir.

XVII ve XVIII. yüzyıllara ait belgelerden, Balıkesir civarında bulunan madenlerin işletildiği anlaşılmaktadır. Balya'da bulunan simli kurşun madeninin gümüşü ayrılarak Darphane-i Amire'ye gönderiliyor, kurşun kısmından da top yuvarlağı dökülüyordu. İlk zamanlar çıkarılan madenin nakliyesi deve, katır ve arabalarla yapılırken, daha sonra Balya'dan Palamutluk mevkiine kadar 62 km. uzunluk ve 60 cm. genişliğinde bir dekovil hattı döşenmiştir[24]. Buradan Akçay iskelesine kadar götürülen kurşun, Avrupa'ya gönderilmektedir. Artan madencilik faaliyeti neticesinde Balya hızla bir şehir görünümü kazanmaya başlar. Nitekim madenin sağladığı istihdam imkânları sonucunda bölgeye yurtiçinden ve yurtdışından göçler olur. Bu sayede 1887-1907 yılları arasında Balya'nın nüfusu 21.509'dan 52.689'a çıkarak %145 oranında artmış olur.

Madenin kömür ihtiyacı ise Gönen'den temin edilmektedir. Yine belgelerden tesbit edildiğine göre Bigadiç'te de simli kurşun madeni bulunmakta ve işletilmektedir. Diğer taraftan Susurluk'ta çıkan borasit madeni de faaliyettedir. Marmara adasında bulunan mermer yataklarından ise bol miktarda faydalanılmakta

[24] Uğur Akbulut. Balya-Karaaydın Maden Grevi Ve Mehmet Ali (Aynî) Bey'in Müfettişliği (1908)

ve gemilerle İstanbul'a sevkedilmektedir. Yöre bakır, kömür, krom, manganez gibi madenler bakımından da zengindir. XIX. yüzyıl sonlarında Ayvalık'ta yılda 2,5 milyon kilo tuz istihsal edilen bir tuzla bulunmaktadır.

Karesi Sancağı'ndan önceleri de sefer zamanlarında orduya, barış döneminde ise İstanbul'a hububat sevk edilmekte idi[25]. Ayanların da bu nakliyatta önemli bir etkilerinin olduğu görülmektedir. Devletin hububat taleplerine rağmen bazı zamanlarda Balıkesir ve Edremit'teki ayanların ellerinde önemli miktarlarda hububat bulunduğu halde devlete mubayaadan kaçınmış oldukları anlaşılıyor. Devlet, her zamanki gibi ya da her yerde uyguladığı gibi Karesi Sancağı'ndan hububat satın alırken de uzun yıllar boyunca sabit kalan miri fiyat politikasını uygular. Piyasa fiyatının oldukça altında gerçekleştirilen bu mubayaanın üreticiye nakit olarak istenilen ölçüde bir getirisi olmaması, daha fazla nakit elde etmek isteyen bazı üreticileri farklı yollara yöneltir. Böylelikle bu üreticiler, hububatını daha yüksek fiyat veren karaborsacılara ya da yabancı tüccara satma yollarını arar. Devlet, daha XVI. yüzyıldan itibaren hububat ihracını yasaklamış olmasına rağmen kaçakçılığın önüne geçemez. Karesi Sancağı'nın batı kıyılarındaki Edremit ve Kemer kazalarının coğrafi durumları, burada hububat kaçakçılığı için elverişli bir ortam oluşturmuştur. Sancağın merkez kazası olan

---

[25] Serdar Genç. XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Karesi Sancağı'nda Hububat Üretimi Ticareti Ve İstanbul'un İaşesine Katkısı. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi. Balıkesir. 2006

Balıkesir’de ise vurgun olaylarının meydana geldiği görülür.

Balıkesir Belediyesi'nin ilk reisi Giridlioğlu Ali Bey isminde birisidir[26]. 1864'ten 1872 yılına kadar dokuz yıl belediye başkanlığında bulunan Ali Bey belediye hizmetlerini bugünkü Ali Hikmet Paşa Meydanı'nda bulunan ve tek odası olan bir binada yürütmektedir. Bu reisin zamanında daha önceki bir dönemde yapılmış olan buzhane temizletilerek halkın hizmetine sunulmuş ve şehircilik yolunda önemli gelişmeler yaşanmıştır.

Balıkesir Belediyesi'nin 1873–1878 yılları gelir-gider defterlerinde Fostekyan Efendi ismindeki kişi belediye doktoru olarak geçer. Belediyeye bağlı olarak görev yapan veterinerler vardır. Sosyal Sigortalar Sitesinin bulunduğu alanda eskiden hem hükümet konağı hem de arkasında hapishane binalarının olmasından yola çıkarak hastanenin de burada olabileceği ileri sürülür. Belediye tarafından açılan eczane hükümet caddesinde Şeyh Yahya Medresesi bitişiğindedir ve buraya İstanbul'dan lüzumlu görülen bütün ilaçlar getirilmiştir.

Balıkesir'de bugün Halk Eğitim Merkezi olarak kullanılan Gureba Hastanesinin kitabesinden 1895 yılında inşasının bitirildiği anlaşılmakta olup hastanenin yapımına başlandığı tarih bilinmemektedir[27]. Kitabesinde

---

[26] Betül İskender. Mahalli İdarelerin Kuruluş Sürecinde Balıkesir Belediyesi (1864-1922). Yüksek Lisans Tezi. Balıkesi Üniversitesi. Balıkesir. 2009
[27] İskender, agt

Kalidis isimli bir mimar tarafından, Mutasarrıf İbrahim Sarım bey'in gayreti ve halkın bağışları ile yapıldığı anlaşılıyor. Hastane 1897 yılındaki büyük depremde yıkılmamış ve yaralıların tedavisinde kullanılmıştır[28].

Şehrin temizliğinden ve ışıklandırılmasından belediye sorumludur. Bu işi süprüntü arabacısı ve fener memurları yapmaktadır. Çavuşlar ise o dönemin zabıta memurlarıdır.

Vital Cuinet'ye göre XIX. yüzyıl sonlarında şehrin nüfusu 13.118 olup bunun 1266'sı Rum, 1941'i Ermenidir[29].

Hayvancılıktan elde edilen yapağı ve tiftik XIX. yüzyılda Avrupa'ya ihraç edilmektedir. Kaymak ise İstanbul'a sevkedilen önemli bir gıda maddesidir. Ayvalık ve Edremit bölgesinde sabun imalatı ile zeytinyağı üretimi büyük gelişme kaydetmiştir. Orman işletmeciliği ise önemini korumaya devam etmektedir.

XIX. yüzyıl sonlarındaki Balıkesir nüfusunun 87. 000 civarında olduğu ve bunlar arasında 1200 Rum nüfus yanında 2500 Ermeni nüfusun bulunduğu görülür[30].

1897 depreminde baruthane, şer'iyye mahkemesi, Kışla-i Humayun, askeri depo, 14 cami, 13 mescid, bir müezzin odası, 13 medrese, 10 mektep, bir kütüphane, bir tekke, bir imaret, dokuz türbe, bir muvakkithane, bir saat

---

28 Cumhuriyetten Önce Ve Sonra Ülkemizde Hastaneler, Çocuk Hastaneleri Ve Tıp Eğitimi. Ege Üniversitesi. 2013. İzmir

29 Cuinet, age. Sh.268

30 Uğurel, agm

kulesi, bir şadırvan, 12 çeşme, 1915 hane, 19 ahır, üç han, beş hamam, yedi mağaza, altmış beş dükkan, iki kahvehane, sekiz fırın, bir fabrika, dokuz yağhane, 28 debbağhane tamamen yıkılır[31]. Bu deprem sırasında Balıkesir'in başında Ömer Ali Bey mutasarrıftır[32] ve pek çok cami, medrese ve yeni eğitim kurumlarını yeni baştan imar etmiş; imar ederken var olanları daha da geliştirmiştir.

Ömer Ali Bey (1839-1920) Adana'da doğmuştur[33]. Ramazanoğulları ailesinden Osmanlı İmparatorluğu ordusunda yetişmiş tümgenerallerden 1843 yılında (Çanakkale Boğazı) komutanlığına kadar yükselmiş (Beylerbeyi) Arif Paşabey'in torunudur. Babası Ahmet Paşadır.

Trablusgarb-Bingazi Mektupçuluğu (1875), Dersim Vilayeti Mektupçuluğu (1880-1883), Diyarbakır Vilayeti Mektupçuluğu, Aydın Vilayeti Mektupçuluğu, Hicaz Vilayeti Mektupçuluğu, Cidde Vilayeti Kaymakamlığı (Vali Vekilliği) (1895), Hudavendigar (Bursa) Vilayetine Bağlı Karesi (Balıkesir) Sancağı Mutasarrıflığı (1896-1904), Tekirdağ Sancağı Mutasarrıflığı (1905-1908), Kastamonu Vilayeti Valiliği (1909-?) görevlerinde bulunur.

Ömer Ali Bey, Kastamonu Valiliğinden emekli

---

[31] Sami KORKMAZ. Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Balıkesir'de Sosyal Hayat. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi. Balıkesir. 2006

[32] Türer, agm.

[33] http://balikesirtarihkultur.blogspot.com.tr/

olduktan sonra 81 yaşında İstanbul'da vefat eder. Mezarı Fatih Camii Haziresindedir. Vefatından önce 900 lira olan para mevcudunun tamamını Hilal-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay Derneği)'ne bağışlar. Hatıralarını topladığı defterde şöyle yazmıştır. "Beni zengin zannedenler bulunur. Çünkü 45 yıllık memurum, fakat Allah şahidimdir ki para mevcudum yukarıda yazılı olandan ibarettir. Seksen bir yaşıma girmiş olduğum halde paramı ve evimin eşyasını kamilen Hilal-i Ahmer cemiyetine (Kızılay) bağışlıyorum. Fakat hayat pahalılığı ve ev kirasının artmasından korkarım ki mukaddes bir hizmete vakfettiğim bu pek az mal varlığımı da bana tükettirmesin."

Ömer Ali Beyin hatıra defterinde beyan ettiği yeniden inşa edilen ve tamir edilen eserlerin listesi şöyledir. Yeniden inşa edilenler Zağanos Paşa Camii ve Türbesi, Hacıali Camii ve minaresi, Hamam, Şadırvan (Belediye Meydanında), Şadırvan (diğer), Saat Kulesi, Hamidiye caddesi (295 m), Hamam Caddesi, Mektupçu Caddesi, Kışla Caddesi, Hükümet Konağı, Hükümet meydanı, Hapishane (350 kişilik), Şer'iye Mahkemesi, Lonca, İbrahimbey Camii ve minaresi, Hamidiye Kütüphanesi, Debboy (askeri bina).

Tamir edilenler Emin Ağa Camisi, Kasaplar Camisi, Şeyh Lütfullah Camisi, Hoca Sinan Camisi, Aziziye Camisi, Tahtalı Camisi, İncirli Cami, Umurbey Camii, Yeşilli Camii, Yıldırım Camii, Alaca Mescid, Hacı Kaya Camisi, Barutçuzade Camii, Karesi Baba Türbesi, Cephanelik, Kışla. İlçelerde yeni inşa

edilenlerden Bandırma'da Haydar Çavuş İlkmektebi, Hamidiye İlkmektebi, Rıhtım, Hükümet Konağı, Şadırvan, Balya'da Telgrafhane ve Karakolhane, Ayvalık'ta Hamidiye Camii, Susurluk'ta Telgrafhane, Güngörmez Köprüsü, Karadere Köprüsü, Gönen'de büyük mermer çeşme ve 24 çeşme tamiri.

Bu yüzyılda şehirde varlığı tespit edilen hanlardan bir kısmı Hadım Mahmut Ağa Hanı, Kulelioğlu Hanı, ve Bakır Ağa Hanı'dır[34]. Balıkesir'de Karesi Beyliği zamanından kalma bir namazgahın bulunduğunu bilinmektedir [35]. Balıkesir Lisesi'nin bahçesinde yer alan bina lise yapılırken yıkılmıştır. Karesi Beyliği zamanında Cuma ve bayram namazları kılınmak üzere yapılmış ve bu işlevini 1915 yılına kadar sürdürmüştür. Diğer taraftan, bazı camilerde ikindi namazından sonra hadis dersleri, bazı camilerde de fıkıh derslerinin yapıldığı, yapılan muhaddis ve fakih tayinlerinden anlaşılmaktadır.

Şehir, medreselerinin çokluğu ile de tanınır. Bunların belli başlıları şunlardır[36].

Yıldırım Beyazıt (Eski Cami) Medresesi Balıkesir'de açılan ilk medresedir. 1389 yılında Yıldırım Beyazıt tarafından Hisariçi Mahallesindeki Yıldırım

---

[34] Tatoğlu Mehmet Ali. 753 Numaralı Şeriyye Siciline Göre Balıkesir'de Ekonomik, Sosyal ve Dini Hayat. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi. İstanbul. 2006

[35] AYGÖR İsa. Balıkesir Yöresi Üzerine İnceleme

[36] Balıkesir'de Eğitim (Cumhuriyet Öncesi) /Ali Türer https://aliturer.blogspot.com.tr/

Camii'nin avlusunda yaptırılan 12 odalı bir medresedir. Farklı dönemlerde pek çok onarım görmüştür. Bazen iki bazen üç müderrisin hizmet verdiği bu medrese Balıkesir'deki en yüksek dereceli okuldu. 1692'de bu medresede müderrislik yapan **Karamani Mehmet Bey**'in aynı zamanda Balıkesir'deki ulemanın başı (Reis-ül Küttap) olması da bunu kanıtlamaktadır[37]. Burası halen Kuran kursu mahalli olarak kullanılmaktadır. Yıldırım Medresesi'nde müderrislik etmiş olan tanınmış hocalar şunlardır: Lütfi Çelebi (1611), Karamani Mehmet Bey, Molla Bedrettin Mahmut, Yağcılarlı Ali, Hafız Ali, Abdülaziz Efendiler, Hacı İbrahim Edhem Efendi, Hacı Mustafa Münib Efendi ve Süleyman Efendi. Medresenin 1901 yılında 109 öğrencisi vardı.

İğneci (İnebey) Medresesi Yıldırım Beyazıt'ın son zamanlarında Karesi Sancak Beyi olan İnebey tarafından yaptırılır. 1407 yılında Mehmet Çelebi ile İsa Çelebi arasındaki savaşta ölen İnebey'in Karaoğlan Mahallesinde Kepsut ve Edremit'de de han, hamam, cami, zaviye ve medreseleri olduğu kaynaklarda yer alır[38]. 1886'da medresenin müderrisi Akbaşlı Ahmet Efendi'dir. 1901'de 25 öğrencisi vardır. Medrese 1950 yılındaki büyük çarşı yangınında yanar[39].

---

[37] Karamani Mehmet Efendi'nin mezarı, ismiyle anılan mezarlıkta yer almaktadır.

[38] Bayraktar, agm.

[39] 3 Ağustos 1950 akşam saatlerinde Balıkesir'de meydana gelen büyük yangın, Balıkesir kent merkezindeki bütün dükkanları ve çevresindeki mahalleleri içine almış ve

Alaybeyi (Fatma Hatun) Medresesi 1694 yılında, Uzunçarşılı'nın Zağanos Paşa ile kan bağı olduğunu düşündüğü, bir zamanların sancak beyi, Balıkesir'in Beyt-ül mal Emini olan Alişan Bey'in adına kızı Fatma Hatun tarafından yaptırılır. Pek çok ünlü kişinin müderrislik yaptığı Alaybeyi Medresesi Yıldırım Medresesinden sonra Balıkesir'deki en önemli (en kıdemli) medresedir. Günümüzdeki Altı Eylül İlköğretim Okulu'nun yerinde kurulmuş olan Alaybeyi Medresesi'nde Ali Şuûri Efendi, Kadızade Hacı Mustafa Efendi, Doğanlarlı İsmail Efendi müderrislik yapmış, icazet vermişlerdir[40]. Müderris olarak 1886 yılında Hacı Süleyman Efendi'yi, daha sonra da İbrahim Efendi'yi görürüz. Öğrenim gören 112 öğrencisiyle, 1901 yılında Balıkesir'de en fazla öğrencisi olan medresedir.

Balıkesir'in büyük kısmının yanmasına sebep olmuştur. Çok geniş bir alana yayılan yangın saatlerce kontrol altına alınamamıştır. Onlarca kişi ölmüş, binden fazla ev yanmış ve Balıkesir halkı aylarca ekonomik zorluk çekmiştir. Yangının Balıkesir'in depremden sonra geçirdiği ikinci büyük felaket olduğu ileri sürülür.

[40] Okulun bulunduğu sahada önceden iki medrese vardı. Sakizade ve Alaybey Medreseleri. Bu medreseler arka arkaya kurulmuş olup, tarihi vazifelerini ifa etmiş ve sonradan bir çok işlerde kullanılmışlardır. Medreselerin kaldırılmasından sonra bir müddet göçmenlere mesken vazifesi görmüş, sonra da askeri hizmetlere hasredilmiştir. 1930 ve1931 yılları arasında okul inşa ve ikmal edilmiştir. Bina anaokulu olarak yapılmışsa da o yıl anaokullarının lağvedilmesi üzerine, ilkokul olarak kullanımına karar verilmiştir ve şehrin kurtuluş tarihinde izafeten Altıeylül adı verilmiştir. - http://altieylul.meb.k12.tr/-

Keşkekzade Medresesi Hisariçi Mahallesinde bulunmaktaydı. Bu medresenin 1886 yılında müderrisi, Yağcıbedirli Mehmet Efendidir. 1901'de medresenin 24 öğrencisi vardır.

Karesi (eski Mustafa Fakih) Mahallesinde Hacı Kaya Camii avlusundaki *Hacı Kaya Medresesi* Hacı Kaya Efendi tarafından 1863-1873 yılları arasında yaptırılmıştır. 1886 yılında müderrisi Ahmet Efendiydi. Burada daha sonra da Hafız Hüseyin Efendi müderrislik yapar. 1897 depreminde yıkılan medrese Mutasarrıf Ömer Ali Bey tarafından tamir ettirilir. 1901 yılında 28 öğrencisi vardı. Hacı Kaya Camii Alankuyu Camii ismiyle de anılır[41].

1583 yılında Hasanbaba Çarşısı'nın hale bakan yüzünde Bostan Çavuş tarafından yaptırılan medrese, avlu duvarları üzerindeki gösterişli demirler nedeni ile *Demirli Medrese* olarak bilinir. 1583 tarihli vakfiyesi bulunmaktadır. 1901 yılında 30 öğrencisi vardır. Müftü Sadık Efendi Demirli Medresesinin son müderrislerinden biridir.

Hisariçi Mahallesi'nde bulunan *Tevfikiye Medresesi* 1897 depreminden sonra tamir görmüş, 1907 yılında ise Mutasarrıf Mehmet Ali Ayni Bey tarafından yıkılarak yerine Tevfikiye Mekteb-i İbtidai'si yaptırılmıştır[42].

---

[41] Türkiye'de Vakıf Abideler Ve Eski Eserler -II-. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.

[42] AYNİ, Mehmet Ali (1869-1945) Türk mütefekkir, yazar ve idarecisidir. 1896'dan 1913 yılına kadar süren idarecilik hayatı

Balıkesir'de inşa ve tamir ettirdiği okullardan dolayı halkın sevgisini de kazanan Mehmet Ali Aynî'ye "Hasbî" adlı bir şair okulların tecdit ile ihyasına katkıları metheden şiirler yazmıştır. Bunlardan birinin bazı bölümleri şöyledir:

"Abd-i muallâ rütbeli
Mehmet Ali Bey himmeti,
Lütfeyleyip inşasına
İnsanlığın î'lâsına
Oldukça ilm ü marifet
Olsun bu dar-ı terbiyet"

Burası 1950 çarşı yangınında yanar. Hacı Hüseyin Efendi ve İbrahim Efendi bu medresede müderrislik yapmışlardır. 1901 yılında 25 öğrenci

---

boyunca Kosova ve Kastamonu mektupçuluğu, Sinop mutasarrıf vekilliği, Taiz, Amâre, Balıkesir ve Lazkiye mutasarrıflığı ile Yanya ve Trabzon valiliği yapar. Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında toplumun dinî hayatının zayıflamasından büyük endişe duyan M. Ali Ayni, bunu önlemek için alınması gereken tedbirler arasında, yüksek seviyede din eğitimi ve öğretimi verecek olan İlâhiyat Fakültesi'nin açılmasını büyük ve güzel bir faaliyet olarak görür. Millî kültürümüzde büyük insanların biyografilerinin azlığından yakınan ve bu durumu önemli bir eksiklik sayan M. Ali Ayni'nin ilmî çalışmaları arasında, daha çok ünlü mutasavvıflara dair olmak üzere çeşitli monografiler geniş bir yer tutar. Vefatında, Zincirlikuyu Mezarlığı'na defnedilir. – TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 4-

öğrenim görmüştür.

Mevlevihane Medresesi 1632'de İlyas Paşa tarafından bölgedeki nüfuzuna destek sağlamak amacıyla muhtemelen şimdiki Hal binasının yerinde yaptırılmıştır[43]. Mevlevihane, IV. Murat'ın İlyas Paşa'nın boynunu vurdurmasının arkasından uzun müddet kapalı kalmış, nihayet Mehmet Efendi'nin oluşturduğu vakfiyenin başına geçen Hacı Ahmet Efendi tarafından Mevlevihane Medresesi olarak faaliyete başlamış, arkasından oğlu İsmail Efendi, arkasından onun oğlu Abdurrahman ve Şefik Efendi'ler burada müderrislik yapmışlardır. 1886 yılında medresenin müderrisleri ise

[43] İlyas Paşa handan başka Balıkesir'de hayır bırakmak istemiş ve bu amaçla cami ve Mevlevihane yaptırmaya karar vermiştir. Camiye başlamış, fakat isyanı sonucunda idamı nedeniyle bitirememiştir. Dönemin şairi Cevri hiç görmediği cami ve mevlevihaneye İlyasPaşa'yı konu edinen kasidesinde methiyeler yazmıştır. Cami yaptırmaya karar verdiğinde bile haksızlık yapmaktan geri kalmamıştır. Eski Vidin kadısı olup Balıkesir'de oturan Bahaddinzade Mehmed'e ait evlerini 2 yük akçe değerindeki çiftliği, değirmeni cami yaptırmak amacıyla 60.000 akçeye satın almıştır. Fakat bu malların bedelini ödememiştir. –Zübeyde Yağcı. Bir İsyan Ve Etkileri: Balıkesir'de İlyas Paşa İsyanı- İhsan Satış, İlyas Paşa ile ilgili makalesinde, caminin bugün hükümet binasının karşısında saat kulesi yanındaki çalışma derneği arasında olduğunu kaydeder. İlyas Paşa burayı Balıkesir eşrafından Şeyh Lütfullah sülâlesinden satın alarak cami yaptırmıştı.

Ahmet Efendi ile İbrahim Efendi'dir. Medresede 1901 yılında 67 öğrenci okumaktadır.

Darü'n Nafia Medresesi 1861'de bugünkü Ali Şuûri İlköğretim Okulu'nun yerinde 'Koca Müftü' Ali Şuûri Bey tarafından kurulmuştur. Ali Şuûri Efendinin kurduğu bu medreseye Dar'ün Nafia (Yararlı Ev anlamında) ismini vermesi ve medrese yanında bir de kütüphane kurmasıyla bu medresenin mevcut medreselerden farklı bir çizgide eğitim vermesini istediği anlaşılıyor. Muharrem Hasbi Efendi'nin Dar'ün Nafia'da müderris olarak görev aldığı yıllarda (1910'lu yıllar) bu medresede Matematik, Coğrafya, Kozmoğrafya gibi derslerin okutulduğu anlaşılmaktadır. Darü'n Nafia'nın II. Meşrutiyet yıllarında başlatılan medrese reformu sırasında öncülük yaptığı görülüyor. 1897 depreminde yıkılmış, 1906 yılında Kadı Abdulhalim tarafından yeniden yaptırılmış, 1919'a kadar Yeni Medrese, 1919'dan 1923 yılına kadar Dar'ül Hilafet'ül Aliye adlarıyla medrese olarak kullanılmaya devam edilmiştir. Dar'ün Nafia'da Hafız Abdullah (Melek Hoca), Muharrem Hasbi Efendi, Kasapzade Hafız Hüseyin Efendi, Gamsızzade Hafız Efendi müderrislik yapmışlardır. 1923'de müdürü Halil Efendi'dir.

Hoca Sinan (Orta) Medresesi 897 (1492) tarihinde Hisariçi Mh. Hoca Sinan Efendi tarafından kurulur. Bu medreseye Demirli ve Dar'ün Nafia medreseleri arasında –Hisariçi Mahallesinde- yer aldığı için Orta Medrese adı verilmiştir. Gözlüce Mehmet Efendi (v. 1587), Muharrem Hasbi, Camcızade Halil,

Ayrancızade Mehmet ve İbrahim Naci efendiler bu medresede müderrislik yapmışlardır. 1901 yılındaki öğrenci sayısı 57'dir. Hoca Sinan Fatih ve II. Bayezid dönemlerinde yaşamış ünlü bir alimdir. Kendisine temlik olarak verilen köyleri 1486 yılında Balıkesir'de inşa ettirdiği yapılara (medrese, muallimhane, mescid) vakfeder. Bugün eski Yoğurt Pazarı ve Belediye Dispanseri'nin olduğu yerde bulunan yapı 1991 yılında yeşil alan yapılmak için ortadan kaldırılmıştır.

Hacıilbey (Martlı Mh.)'de yaptırılan *Hacı Halil Efendi Medresesi*'nde Helvacızade Muharrem Efendi, Hacı Mustafa Efendi müderrislik yapmışlardır. Burası Yazıcızade Muharrem Hasbi'nin öğrenim gördüğü medresedir[44]. 1901'deki öğrenci sayısı 42'dir.

İbrahim Bey Medresesi Zağanos Paşa'nın

[44] Muharrem Hasbi Koray (1884-1967) Balıkesir´de doğmuştur. Babası Süleyman Bey, annesi Emine Hanım´dır. Balıkesir´in ve Ege Bölgesinin sanayi önderlerinden biridir. Gıda sanayinde bilhassa un, pamuk konularında ülkemizde öncülük yapmıştır. Balıkesir´de modern teknoloji ile ilk un ve çırçır fabrikasını kurmuştur. Daha sonra Tekirdağ ve Bursa Mustafakemalpaşa´da büyük sanayi kuruluşları kurmuş ve işletmiştir. 1925 yılında Balıkesir´de kurmuş olduğu un fabrikası halen ayaktadır fakat üretim yapmamaktadır. Muharrem Hasbi Koray, Balıkesir´in ekonomik olduğu kadar sosyal ve kültürel faaliyetlerinde de ilk lise olan Muharrem Hasbi Lisesi´ni 1959 yılında tamamen kendi imkanları ile yaptırıp öğrenime açmıştır. Muharrem Hasbi Koray´ın iki çocuğu ve beş torunu vardır. Balıkesir´de vefat etmiştir.

torunlarından Hacı İlyas Bey'in, Hisariçi Mahallesinde babası İbrahim Bey tarafından yaptırılan caminin 1739 yılında ikinci defa yapılışında camii avlusunda yaptırdığı medresedir. Bu medresede Hacı Yahya Nef'i Efendi, Dalkıranzade İsmail Efendi (1886) bu medresede müderrislik yaptılar[45]. 1901'deki öğrenci sayısı 38'dir.

Hacı Ali Medresesi 1703 yılında Karesi Mutasarrıfı olan Hacı Ali Paşa tarafından Dumlupınar Mahallesi'nde (Eski Börekçiler mh.) yaptırılan Hacı Ali Camiinin avlusunda bulunan medresedir. 1897 depreminden sonra Mutasarrıf Ömer Ali Bey camiyi tekrar yaptırdığı sırada caminin yanına Hamidiye Kütüphanesi ve 10 odalı bir medrese yaptırmış ve bunlar için bir de vakfiye kurmuştur. 1886 yılında müderrisi Kayalarlı Mehmed Efendi, Müftü Sadık Efendi'dir. 1901 yılında 45 öğrenci okumaktadır.

İnciroğlu Medresesi Dumlupınar Mahallesi'nde şimdiki İncirlioğlu Camiinde bulunan medresedir. Birgivi Mehmet Efendi'nin babasının medresesi olduğu, Birgivi Mehmet Efendi'nin babasından bu medresede ders aldığı rivayet edilmektedir. 887'de müderrisi Mehmed Efendi olarak görülmektedir. 1901'de öğrenci sayısı 38'dir.

1886 yılı salnamesinde ismi geçen Kaleli Medresesi'nin, o yıllardaki müderrisinin hacı Ahmet Efendi olduğu belirtilmektedir.

---

45 Yahya Nef'i Efendi'nin oğlu Vehbi Efendi kaymakamlıklarda bulunur. Balıkesirli telif sahibi memurlar arasında yer alan İsmail Efendi ise 1900 tarihinde vefat eder ve İlyas Dede Kabristanına defnedilir.

Hasanbaba Çarşısı yanında bulunan *Eski Kütüphane Medresesi'*nin kurucusu Ispartalı Mehmet Efendi'dir. 1901 yılında 15 öğrencisi bulunuyordu. "Eski Kütüphane" adıyla kütüphane 1816 (1231) yılında Abdullatif Efendi Oğlu Mehmet Efendi tarafından kurulmuştur 1886 salnamesinde 412 olan kitap sayısı 1920'de 632'ye çıkmıştır. 1925 yılında Vatan Kütüphanesi ile birleştirilmiştir.

Hacı Yahya Efendi Medresesi, Dumlupınar Mahallesinde, bugünkü 1 nolu Özel İdare İş Hanı'nın avlusundaydı. Şeyh Hacı Yahya Efendi tarafından yaptırılmıştır. Kayalarlı Osman Efendi (1886), Hacı Hafız Halit Efendi bu medresede müderrislik yapmışlardır. 1901 yılında 28 öğrencisi bulunuyordu.

Hocakuyu Medresesi Hacı İsmail Mahallesinde, Hoca Kuyusu mevkiinde Emin Ağa tarafından yaptırılan caminin yanındadır. Mahalle ileri gelenlerince 1897 depreminin ardından 1898'de yeniden yapılışında yedi odalı olarak yaptırıldığı, ilk müderrisinin de Akbaşlı Hüseyin Efendi olduğu belirtilmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra kimsesizlere barınaklık yapmış, nihayet DP iktidarı sırasında yıkılarak Kuran kursu binası olarak yeniden yapılmıştır.

Uzunçarşılı 1860'lı yıllarda Balıkesir'de müderrislik yapan ve icazet veren İçelli Süleyman Efendi adında bir ulemadan ve *İçel Medresesi*'nden söz etmektedir. 1886 salnamesinde söz edilmediğine göre daha sonra açılmış olmalıdır.

Sakizade Medresesi 1896 yılında şimdiki Altı Eylül İlköğretim Okulu'nun bulunduğu yerde açılmıştır. Abdulşakir Efendi Sakizade Medresesinde müderrislik yapmıştır.

Darü'l Hadis 1911 yılında açılmıştır. II. Meşrutiyet'in medrese reformu çerçevesinde açılan bir okul olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu medreselerden başka, kaynaklarda Yeni Medrese, Ehilli Medrese, Alan Kuyusu Medresesi gibi bazı medreselerden de söz edilmektedir. Bunlar 1887 yılından sonra kurulmuş medreseler olmalıdır. 1910 yılında Susurluk'da şimdiki askeri garnizonun yanında da bir medrese açıldığı, 1918 yılında Yunan işgali sırasında yıkıldığı bilinmektedir.

Balıkesir'deki eğitim kurumlarında 1844-1845 yıllarından sonra büyük bir gelişme olmuştur. Bunda şehrin müftüsü **Ali Şuûri Efendi**'nin büyük gayreti görülmüş, bir müddet sonra Balıkesir medreselerinde fen ilimleri de öğretilmeye başlanmıştır. 1864'te rüşdiye, 1886'da idadi, daha sonra da sultani, 1922'de ise bir darülmuallim açılmıştır[46].

---

[46] Karesi İdâdîsi, ilk açılan nehârî idâdîler arasındadır. 1895 yılında, aslî binasına tasınıncaya kadar birçok binada hizmet vermeye çalısan Karesi İdâdîsi, bu tarihten itibaren seyyar hâlden kurtuldu. Balkan Savaşı sonrasında, Selanik Sultânîsi'nin Balıkesir'e alınması kararlaştırılınca; okul, 1913 yılı Nisan ayında Edremit'e taşındı. 1886 ile 1913 yılları arasında faaliyet gösteren idâdîde birçok müdür, öğretmen, hizmetli görev yaptı. Bunun yanı sıra, birçok da nitelikli

Ali Şuuri Efendi XIX. yüzyıl ortalarında Balıkesir ve çevresinde başlayan bilimsel alandaki modernleşme hareketinin öncü isimlerinden birisi olarak kabul edilir. Gerek yazdığı eserler, gerek Balıkesir'in imarına yönelik çalışmaları, gerekse yetiştirdiği öğrencileriyle Balıkesir'de etkili bir şahsiyettir. O, öğrenim hayatının önemli bir bölümünü İstanbul medreselerinde geçirmiş ve burada öğrendiklerini belirli ölçüde Balıkesir'de uygulama imkanı elde etmiştir.

Ali Şuuri ölümünden sonra ihmal edilmiş, doğup büyüdüğü ve ömrünü adadığı Balıkesir'de dahi -bir ilköğretim okuluna adının verilmesi dışında-unutulmuştur.

Uzunçarşılı'nın verdiği bilgilere göre, Ali Şuuri Efendi'nin büyükbabası Mehmet Efendi Hicaz'da Vadi-i Fatıma'dan Anadolu'ya göç etmek suretiyle Balya nahiyesinin *Akbaşlar* köyüne yerleşmiştir. Balıkesir'in 45 kilometre kuzey batısında yer alan Balya'nın hemen tamamında Müslüman nüfus ikamet etmektedir. Ali Şuuri Efendi'nin dedesi Mehmet Efendi, burada evlenmiş ve Balya'ya bağlı Akbaşlar köyünde imamlık yapmak suretiyle geçimini sağlamıştır.

Mehmet Efendi daha sonra Akbaşlar köyünden ayrılır ve Balıkesir'e yerleşir. Burada Ali adlı oğlundan, Şuuri Efendi dünyaya gelir. Ali Şuuri ilk eğitimini Balıkesir'de mektep hocalığı yapan Susurluklu Hoca

---

ögrenci yetiştirerek Balıkesir eğitim ve meslek hayatına katkıda bulundu.

Mehmet Efendi'den almıştır. Bu arada dedesi Mehmet Efendi'den de dersler aldığı, bilhassa Arapça'yı dedesinden öğrendiği görülür. Ali Şuuri Efendi daha sonra hocasının teşvik ve yardımıyla İstanbul'a gitmiş ve orada Denizlili Yahya Efendi[47] ile zamanın tanınmış alimlerinden Akşehirli Ömer Efendi[48]'den eğitimini tamamlayarak icazetname almıştır.

Eğitimini tamamladıktan sonra Balıkesir'e dönen Ali Şuuri Efendi, çalışmalarını burada medrese hocası olarak sürdürür. Bilhassa Alaybeyi Medresesinde çok sayıda öğrenci yetiştirir, pek çok öğrenciye icazetname verir. Yeniliğe açık olması ve hayırseverliği ile kısa sürede çevrenin dikkatini çeken Şuuri Efendi, bu özellikleri sayesinde Balıkesir İl Müftülüğüne seçilir.

---

[47] Denizlili Yahya Efendi müderristir. 1827'de saray-ı hümayun hocası, bilahare ders vekili olmuştur. 1823-1857 senelerinde mukarrirlik etmiştir. Cevdet Paşa Tarihi, Yeniçeri ocağının ilgası sırasında toplanan «Meclisi Has» da hazır bulunanlar meyanında Büyükkoda hocası Denizlili Yahya Efendinin de hazır bulunduğunu yazmakta, Sicilli Osmani bu zattan bahsederken alim ve fazll bir zat olduğunu ve 1858'de vefat ettiğini kaydetmektedir. –Huzur Dersleri II. Cilt-

[48] Akşehirli Ömer Efendi, başta padişahlar ve vezirler olmak üzere pek çok kişiye eğitim vermiş ve yetiştirmiştir. Sultan II. Mahmud'un iki oğlu Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz, Sadrazam Büyük Mustafa Reşit Paşa, Şeyhülislam Hacı Ömer Efendi, Anadolu'da yetişen ve Anadolu'yu aydınlatan evliyanın meşhurlarından Safi Amidi Bolevi gibi pek çok kişi alimlerin üstadı olan Akşehirli Ömer Efendiden ders ve diploma almıştır. 1851 senesinde vefat etmiş olup Üsküdar'da Aziz Mahmud Efendi Celveti Asitanesi haziresinde medfundur.

Koca Müfti unvanıyla anılan Ali Şuuri Efendi'nin mezar taşı kitabesi şöyledir:

Çün ecel geldi ana olmaz aman
Cürmünü afv eyle ya Rabb'ül-Menam
Mağfiret kıl olmasın hali yaman
Mazhar-ı nûr-ı şefaat kıl her zaman
Merhum Hacı Es'Seyyid Müfti Ali Şuuri
Efendinin ruhiyçün Fatiha
Sene 1281, Muharrem

Bu kitabeye göre Ali Şuuri'nin vefatı 1864 yılına karşılık gelmektedir.

Şuuri Efendi'nin çalışmalarını üç grupta toplamak mümkündür. Kitapları şunlardır. Kaşife: Ali Şuuri'nin bu eseri Kitab-ı Kaşife adını taşımaktadır. Eserin yazma nüshalarından biri Balıkesir Müftülük Kütüphanesinde 1701 numarada kayıtlıdır. Ta'lik yazı türü ile yazılmıştır. Çift sütun halinde olan eser 21x16 cm. boyutlarında olup 120 sayfadan ibarettir. Tamamı Arapça olarak yazılmış olan bu eser tasavvuf ve kelama aittir. Kaşife bir başlangıç, yedi bölüm ve bir sonuçtan oluşur. Eserin birinci bölümünde Cenab-ı Hakk'tan, ikinci bölümünde Hakikat-i Muhammediyeden, üçüncü bölümünde Ceberut Aleminden (Allah'ın kesin gücü), dördüncü bölümünde Melekler aleminden, beşinci bölümünde insanlar aleminden, altıncı bölümünde Şehadet aleminden, yedinci bölümünde insandan, sonuç kısmında ise alemlerin yaratılış amacından söz edilir. Lugat-ı Subha-yı Sıbyan isimli eseri çocuklar için

yazılmış manzum bir sözlüktür; basılmıştır. Ali Şuuri Efendi’ye ait olan Vakfiye (24 Aralık 1861) tarihlidir. Vakfı Mehmet Şükrü onaylamıştır. Vakıf Balıkesir’in Sahanhisar mahallesinde inşa edilen 26 odalı medrese olup, çarşıda bedestende bir ev, iki dükkan, garp kapısında bezzaz dükkanı, iki adet terzi, bir adet berber dükkanı vb. vakfedilmiştir.

Şuuri Efendi’nin Balıkesir’in imarına yönelik çalışmaları şöyledir. Şuuri Efendi Balıkesir’e döndüğü zaman burada Darü’n-Nafia medresesini inşa ettirir. Bu medrese İstanbul’daki Hamidiye Medresesinin küçük bir benzeridir. Bu Medresenin kitabesinden anlaşıldığına göre eser 1268 (1852) yılında yapılmıştır. Darü’n-Nafia Medresesinin binası 1897 Balıkesir Depreminde tamamen yıkılmış ise de 1904’te yeniden inşa edilir. Medresedeki eğitim-öğretim faaliyeti medreselerin kaldırılışına kadar devam etmiş olmalıdır. Cumhuriyet devrinde ise medresenin yerine Ali Şuuri Efendi İlköğretim Okulu yaptırılmıştır. Darü’n-Nafia Medresesinin birinci ve ikinci yapılışına ait kitabeler bu okulun giriş kısmındadır. Ali Şuuri Efendi Darü’n-Nafia Medresesinin karşısına bir kütüphane yaptırmış ve bu kütüphaneye bir çok “kütüp-i nefise” ihda etmiştir. Ali Şuuri Efendi Kütüphanesi yine Balıkesir depreminde yıkılmış ve bir daha yapılamamıştır. Kütüphanedeki kitaplar Mutasarrıf Ömer Ali Bey tarafından yaptırılan

Hamidiye Kütüphanesine devredilmiştir[49].

Bunların dışında Ali Şuuri Efendi Balıkesir'deki pek çok Şadırvanı ve su yollarını tamir ettirmiş, ayrıca Balıkesir Lisesi karşısında bir mescit ve bir çeşme yaptırmıştır. Balıkesir'in imarına yönelik bu çalışmalar büyük olasılıkla Şuuri Efendi'nin müftülüğü döneminde yapılmış olmalıdır.

Ali Şuuri Efendi'nin öğrencilerinden bir kısmı gerek Balıkesir, gerekse Türkiye genelinde tanınmıştır. Ali Şuuri Efendi'den ders gören başlıca Balıkesirli hocalar şunlardır: *Kadızade Hacı Mustafa Efendi* Sındırgılıdır. Şuuri Efendi'den icazet almıştır. Bir süre Mekke civarında yaşamıştır. Oldukça çalışkan bir kişi olan Hacı Mustafa Efendi icazet verme yetkisine de sahiptir. Balıkesir'de Alaybeyi Medresesinde müderrislik görevinde bulunmuştur. *Ülfeti Mustafa Efendi* Balıkesirlidir. Zarif ve hazır cevap bir zattır. Biga müftülüğü görevinde bulunmuş ve bu görevdeyken vefat etmiştir. Ayrıca şiir ile de meşgul olmuştur. Mecmua-yı Eşarı olduğu belirtilmektedir. *Yağcılarlı Ali Efendi* de Şuuri Efendi'nin değerli öğrencilerinden biridir. Yıldırım Beyazıt Medresesinde müderrislik yapmıştır. Uzun süre

---

49 II. Abdülhamid Han'ın onayı ile 1901 yılında "Hamidiye Kütüphanesi" adıyla kurulmuştur. Eski Belediye Binası (Şimdiki Kuvâ-yı Milliye Müzesi) bitişiğindeki Hacı Ali Camii avlusunda, o zamanın medrese odalarından birisinde, birkaç dolaplık küçük bir kütüphane olarak faaliyete geçmiştir. 1908 yılında 'Maarif Kütüphanesi', 1922 yılında 'Vatan Kütüphanesi', 1962 yılında 'İl Halk Kütüphanesi' adını almıştır.

Balıkesir'de Meclis-i İdare Azalığında bulunmuş olan Ali Efendi de icazet verme yetkisine sahiptir. Edremit ve çevresinde Emir Hoca unvanıyla anılan *Ahmet Sadi Efendi* (v. 1881), Havran'da doğmuştur[50]. Ali Şuuri'den icazet alan diğer bir hocadır. Edremit Müftülüğüne seçilmiştir. Nakşibendi tarikatının halifelerindendir. Cevdet Paşa gibi ondokuzuncu yüzyılın en büyük alimlerinden birinin takdirine mazhar olan Sadi Efendi, İstanbul'a gittiği zaman kendisinden bir çok kişi istifade etmeye çalışmıştır. Enamil'ül Resail başlıklı Kelam ilmi üzerine bir kitabı ile bunun şerhi olan Delail'ül- Mesail ve her ikisinin tercümelerinden oluşan Hamail'ül- Mesail başlıkları altında üç eseri vardır. Bu eserlerin tamamı basılmıştır. Ayrıca şairlik yönü de bulunan Ahmet Sadi'nin basılmış olan Gülzar-ı Sadi başlıklı bir divanı vardır.

Bunların dışında Ali Şuuri Efendi'nin başka öğrencileri de olduğu muhakkaktır. Heyet, hendese, hesap ve coğrafyayı bilen, bunların önemini iyi anlayan ve takdir eden bir zattır. O bütün bu özellikleriyle XIX. asır ortalarında Balıkesir'de başlayan modernleşme hareketinin öncülerinden biri sayılmaktadır. Aynı zamanda Hüsn-i Hatt sanatında da ustadır. Zağanos Paşa Camii'ndeki yazılardan bazıları Ali Şuuri Efendi'ye aittir. Verdiği icazetnamelerde Nureddin, Seyfeddin gibi usulleri icat etmiştir. Hac vazifesi için Mekke'ye gittiği zaman Nakşibendi Tarikatından Mehmet Can Abdullah

---

[50] Bursalı Mehmet Tahir Efendi. Osmanlı Müellifleri. Cilt 1

Efendi'ye intisap etmiş ve hilafet almıştır. Ayrıca Kadiriye tarikatına da mensuptur. Habibe Hatun ile evli olan Ali Şuuri Efendi'nin torunlarından Avni Kaya Sağlıkçı Balıkesir Belediye Başkanı olarak (1973-1980) uzun yıllar Balıkesir'e hizmet etmiştir.

Ali Şuuri Efendi'nin bugünkü Alişuuri İlköğretim Okulu'nun girişinde mezarı bulunmaktadır.

Kurtuluş Savaşı esnasında Balıkesir'in savunulmasında yer almış 41 kişi arasında Alişuuri Bey isminde bir zat daha bulunmakla birlikte bu şahsın Koca Müfti ile bir ilgisi yoktur[51].

Ayak Dedesi türbesi Emir Buhari'nin halefi olan Hasan Baba'nın şeyhi **Şemseddin Efendi**'ye aittir. Türbe geç yürüyen çocukların tedavisi için ziyaret edilmektedir. Zamanında yürümeyen çocuklar için bir taş alınıp yatıra

---

[51] İkinci "Ali Şuuri" ise, Milli Mücadele kahramanı, kaymakamlık yapmış, TBMM'nin II. Dönem milletvekili "Ali Şuuri Bey". Ali Şuuri Hoşafçı (1892-1934) Balıkesir doğumlu. İzmit mutasarrıfı maiyet memuru, Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti ve Muhâcirîn Encümeninin fahri kâtibi, İzmit Kandıra ilköğretim müfettişi, Bahçecik Bucak müdürü, Ayancık ve Balya kaymakamı, Kastamonu polis müdürü, Müdâfaa-i Milliye merkez heyeti üyesi, 2. Dönem Karesi, 3. ve 4. Dönem Balıkesir milletvekili. Ali Şuuri Bey, Mülkiye mezunudur. 2 kızı ve 1 oğlu var. İngilizce bilir. Kurtuluş Savaşı yıllarında Yunanlılara esir düşmüş, daha sonra serbest kalmıştır. Mezarı İstanbul'dadır. -Yusuf Akgül. Balıkesir'de "Ali Şuuri" Meselesi-

konulur.[52] Cumartesi günü ziyaret edilen yatırın etrafında muhtelif defalar dönülür.

Şemseddin Efendi’nin II. Murat döneminde yaşamış hadis alimi olan bir zat olduğu nakledilir[53]. Kabrin bulunduğu İlyaslar Mezarlığı 1942 yılında Atatürk Parkı haline getirilir. Kabir günümüzde yol üzerinde yer almaktadır.

Diğer taraftan Şemseddin Efendi’nin kabrinin Bursa’da olduğu ileri sürülür[54]. Bursa’da bir mescid yaptırıp 1470 (H. 875)’ te vefat ettiği ve yaptırdığı mescidin yanına defnedildiği kabul edilir. Bu mescid, Veli Şemseddin Mescidi diye tanınmıştır.

Nakledilir ki, Bursalı Hocazade Efendi’nin babası bir ziyafet verip, oğulları da güzel elbiseler giyerek bu ziyafette bulunur. Hocazade Efendi eski elbise ile ayakkabı çıkarılan yerdedir. Veli Şemseddin Efendi, çocukların babasına, "Bunlar kimlerdir?" diye sorunca, oğullarımdır, der. Hocazadeyi sorunca da, "O da oğlumdur. Fakat benim yolumu terk etti. Okuyup yazmaya heves etmediğinden dolayı gözümden düştü.", der. Bunun üzerine Veli Şemseddin Efendi çok nasihat eder. Sonra Hocazade’yi yanına çağırır. "Bu durumdan üzülme!", diye teselli eder. "İnşaallahü teala yakın zamanda sen çok yüksek derecelere ulaşırsın. Kardeşlerin sana hizmetçi olurlar.", diye buyurur. Aradan çok zaman

---

[52] Ali Duymaz. Millî Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi (Konya, Ekim 1993)

[53] http://balikesirtarihkultur.blogspot.com.tr/

[54] Velî Şemseddîn. Evliyalar Ansiklopedisi

geçmeden Hocazade, Muallim-i Sultani ve kadıasker olur. Babası ziyarete geldiğinde babasıyla baş köşeye oturur, kardeşleri de onlara hizmet eder.

Balıkesir’deki Memleket Hastanesi, 1914 yılında Mutasarrıf Dr. Reşit Bey’in ve Hacı İslam Ağa isimli bir hayırseverin yüklü bağışı ile satın alınan Akbayır bölgesindeki geniş arazi üzerinde inşasına başlanmış ve 1915 yılında tamamlanmıştır[55]. Savaş yıllarında personel ve tıbbi malzeme sağlanamadığı için açılamamış ama Mutasarrıf Hacı Muhittin Bey ve Halefi Hilmi Beyin gayretleri ile otuz yataklı Dr. Reşit Bey Hastanesi olarak hizmete girmiştir. Savaş sırasında bir bölümü askeri hastane olarak kullanılmış ve 1920’deki Yunan işgali sırasında da hastane olarak hizmet vermiştir.

1906 yılında Balıkesir vilâyetinde 2574 Ermeni nüfusun bulunduğu görülmektedir. XX. yüzyılın başlarında Ermeniler, Kilisenin de gayretleriyle, boş kilise arsası üzerine modern okullar ve bu okullara gelir olması için dükkânlar tesis etmişlerdir. Çetinoğlu makalesinde, Dr. Reşid’in savaş öncesinde Karesi (Balıkesir) mutasarrıfı olarak Ege’deki Helen vatandaşların tasfiyesi görevinde stajını yapmış ve buradaki kadrosu ile birlikte Diyarbekir’e gelmiş

[55] Cumhuriyetten Önce Ve Sonra Ülkemizde Hastaneler, Çocuk Hastaneleri Ve Tıp Eğitimi. Ege Üniversitesi. 2013. İzmir

olduğunu kaydeder[56]. Kevorkian ise Balıkesir Ermenileri ile ilgili bir kayıt düşmez[57].

Balıkesir, kültür, edebiyat ve basın tarihi bakımından oldukça zengin bir mirasa sahiptir[58]. XIX. yüzyılın ikinci yarısında, yükseköğretim düzeyinde edebiyat eğitimi veren bir medresesi olduğu gibi, yine aynı dönemde Karesi (1886) adıyla haftalık bir gazete yayımlanmaya başlamıştır. II. Meşrutiyet döneminde basın hayatı bakımından oldukça canlı bir dönem yaşayan Balıkesir, aynı çoğulculuğu Yunan işgali döneminde dahi sürdürmüştür. İşgalden sonra, Balıkesir basınına, yeni gazetelerin yanı sıra dergiler de katılır. 1 Nisan 1923'te ilk sayısı yayımlanan Dilek'i, Çağlayan (1925), Irmak (1928), Gençler Yolu (1929), Kaynak (1933) ve Yeni Kaynak (1956) dergileri takip etmiştir. Kimisi kısa ömürlü olmakla beraber, söz konusu dergiler, içerikleri ve yazar kadrolarıyla sadece Balıkesir'de değil aynı zamanda Türkiye genelinde adlarından söz edilen süreli yayın olmayı başarmışlardır. Hasan Basri Çantay (1887-1964), Ruhi Naci Sağdıç (1887- 1959), Esat Adil Müstecaplıoğlu (1904-1958), Orhan Şaik Gökyay (1902-1994), Sabahattin Ali (1907-1948), Arif Nihat Asya

---

[56] Sait Çetinoğlu: Diyarbekir 1915: Bir Soykırım Laboratuvarı ve İki Soykırım Uzmanı; Vali Dr. Reşit – Mebus Feyzi

[57] "In his capacity as *mutesarif* of Karesi (in the vilayet of Balıkesir), Reşid had actively contributed to the policy of liquidating the "Rum" (Greeks) of the Aegean sea coast in the fi rst three months of 1914." Kevorkian, Genocıde A Complete History, sh. 358

[58] http://dergipark.ulakbim.gov.tr/

(1904-1975), Tokadizade Şekip (1871-1932), Mustafa Seyit (Sütüven (1908-1969), İsmail Hikmet Ertaylan (1887-1967), Cezmi Tahir (Berktin (1903-1979), Tahir Harimi Balcıoğlu (v.1952), Osman Balkır ve daha nice isim akademik ve edebi yazılarının önemli bir bölümünü Balıkesir'de çıkan dergilerde yayımlamışlar, bazıları bu dergiler aracılığıyla Türkiye genelinde, hatta yurt dışında tanınma imkanı elde etmişlerdir.

Balıkesir Halkevi Şubat 1933 tarihinde açılır ve halkevleri kapanana kadar varlığını kesintisiz olarak sürdürür[59]. Balıkesir Halkevi'nin ilk başkanı, gazeteci, yazar, şair, hukuk ve siyaset adamı da olan Esat Adil Müstecaplıoğlu'dur. Türk Ocakları'ndan CHF'ye geçen, istasyon yakınındaki bina Halkevi'ne verilmiştir[60]. Türk Ocağı binasının salonu halkevi olduktan sonra tadilatla 500 kişilik bir salon haline getirilmiş, böylece kalabalık grupların tiyatro seyredebileceği bir mekana dönüştürülmüştür[61]. Halkevlerinin kapatılmasını izleyen yıllarda Balıkesir Halkevi Binası bir süre Şehir Kulübü ve Nikah Salonu olarak hizmet vermiş, daha sonraki

---

[59] Başak TEKDURMAZ. Balıkesir Halkevi Çalışmaları Ve Kaynak Dergisinin Sistematik İndeksi. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi. Balıkesir. 2004

[60] Ahmet Ahcı. Balıkesir Halkevi'nin Türk Modernleşmesi Yönündeki Faaliyetleri (1933-1951). Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi. Kütahya. 2007

[61] Mustafa Özsarı. Atatürk Döneminde Balıkesir'de Tiyatro

yıllarda yıkılarak yerine şimdiki belediye binası inşa edilmiştir[62].

Dışarıdan gelen tiyatro ve operet heyetlerinin kadrosunda kadın sanatçıların bulunması ve bu sanatçıların da genellikle Türklerden olması, geleneksel değerlerin yoğun şekilde yaşandığı Balıkesir'de Müslüman-Türk nüfusun hayat tarzında bazı norm ve değerlerin değişim ve dönüşümünde etkili olur. 1930'lu yıllar Balıkesir'de tiyatronun en parlak dönemi gibi görünmektedir. Fakat 1930'lu yılların ikinci yarısından itibaren Maarif ve Mahfel Tiyatroları film gösterilen sinemalara dönüştürülmüş, sinemaların halkın rağbetine mazhar olmasıyla birlikte, tiyatro sanatı şehirde gerilemeye başlamıştır.

Eski Hal meydanında bulunan **Karesi Bey** Türbesi, Karesi Beyliği'nin kurucusu Karesi Bey ile oğullarına aittir. Türbe, bu günkü çeyrek daire planlı, sivri kemerli ve silmeli haliyle 1922 yılında Belediye Reisi Hayrettin Bey tarafından yaptırılmıştır[63].

---

[62] Gaye Birol. Cumhuriyet Dönemi Modern Mimarlık Pratiğinin Balıkesir'deki İzleri

[63] Hayrettin Karan (1890-1964), Bursa İdadisi mezunudur. Balıkesir Ziraat Bankası Tahakkuk Katipliği, Ayvalık Mahkemesi Katipliği, Millî Müdâfaa-i Nezâret Husûsi Kalem Memurluğu, Balıkesir Millî Teşkîlâtı İhtiyat Zabitliği, Balıkesir, Bilecik ve Söğüt Millî Menzil Teşkîlâtı Memurluğu, Seyyar Menzil Müfettişliği, Balıkesir Belediye Başkanlığı (1922-1925), Türk Dili Gazetesi sahipliği ve Başyazarlığı, Kitap Sevenler Derneği Kuruculuğu, Türk Tarih ve Türk Dil

İç mekanda Karesi Bey’in kabrinin yanında beş sanduka daha yer alıp, bunların Karesi Bey`in çocukları ya da aile efradına ait olması kuvvetle muhtemeldir.

Türbenin bugünkü yapısı orijinal olmayıp yeni yapılmıştır. Ampir üslubundadır. Yay biçiminde bir plân gösterir. Cephesinde sivri kemerli yedi pencere olup, en solda da yine sivri kemerli kapısı vardır. Cephe görünümünde üst üste konulmuş bir küçük, bir büyük taş ile hareketli bir görünüm elde edilmiştir. Kemer aralarındaki madalyon çukurları pencerelerin altında da yatay panolar içerisinde rozetler görülmektedir. Türbenin üzeri hafif saçaklı kiremit çatı ile örtülüdür.

Şehirde tarihi hamamlar, şadırvanlar ve çeşmelerin bir kısmı ile şehrin her tarafından görülebilen *Saat Kulesi* ayaktadır. Ticari hayatın gelişmiş olmasından dolayı şehirde birçok han da bulunmaktaydı. Bunların en meşhurları İlyas Paşa ve Hasan Paşa hanlarıydı. İlyas Paşa Hanı fevkani olup yetmiş iki odalı idi. Bunlardan başka Hadım Mahmud Ağa Hanı, Hüseyin Paşa Hanı, Esseyyid Mustafa Çelebi Hanı ve Hacı Halil Hanı da önemli hanlar arasında yer almaktadır.

Kurumu Üyelikleri, TBMM III. Dönem Balıkesir, IV. Dönem Bilecik, V, VI ve VII. Dönem Balıkesir Milletvekilliği ile VI. ve VII. Dönem Arzuhal Encümeni Reisliği yapmıştır. Harp, İstiklal Madalyası ve Basın Şeref Kartı sahibidir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Kasaplar Camisi Kasaplar Mahallesi'nde bulunmaktadır[64]. Kitabesine göre 1649 yılında yapılmış, depremlerden zarar görmüş, 1811, 1894 ve 1901 yıllarında onarılmıştır. Kare planlı küçük bir cami olup, zemindeki klasik tuğla döşemeler ilk yapıldığı dönemden kalmıştır.

Cumhuriyet döneminde 27 caminin kapatılmış olduğu nakledilir. Bunlardan bazılarının başına gelenler hakkında şunlar anlatılır.

Cumhuriyet döneminde Eski Belediye (günümüzde müze) yanındaki Hacı Ali Camii (eski adı Kabaklı) Askerlik Sevk İstasyonu idi. Senede bir defa kapısı açılır, bahçesine bir masa konur, bir yüzbaşı ve bir yazıcı çavuş askerlik sevk kağıtlarını imzalarlardı. Kura ve sevkiyat bitince kapıları kilitlenirdi.

Sosyal Sigorta Çarşısının batısındaki *Martlı Cami*, bir ara kadınlar hapishanesi olarak kullanılır. Daha sonra jandarma koğuşu yapılır. Minaresi yıkılır. Yıkılan minarenin taşları il merkezine 24 km. mesafede bulunan *Taşpınar* köyüne satılır.

Eski Cami'den Muharrem Hasbi Lisesi'ne giden yol üzerindeki *Köprübaşı Camii* minaresizdi. Bir süre Cumhuriyet Halk Partisi Ocağı olarak kullanılır.

Kayabey Camii içi ot doludur. Çatı yağan yağmurlardan çökünce beygirlerin otu çürümesin diye hemen taşınır. Cami harap ve viran bir şekilde terk edilir.

---

[64] http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr/

Yıldırım Camii (Eski Cami) yıllarca ot, saman ve malzeme deposu olarak kullanılır. Cami yıllar sonra terk edilince içinden üç dört balya ot ile üç dört eşek semeri çıkar.

Çarşı içinde Hisariçi Mahallesinde Alaca Sokak başındaki *İbrahim Bey Camii*, kapısı üzerinde yer alan levhaya göre Zağanos Paşa'nın oğlu Mehmet Bey tarafından 1465 yılında yaptırılmıştır[65]. Ancak harap olan yapı Yahşi Beyoğlu İbrahim Bey tarafından 1739 yılında yeniden inşa ettirilmiştir. 1900 yılında Hacı Arif Ağa tarafından tamir ettirildiği için cami bu isimle de anılır[66]. Hafif eğimli bir arazi üzerine konumlanan yapı kesme taşlarla örülmüş ve büyük ölçüde sıvanmış duvarlara sahiptir. Doğu cephesi kuzeyinde kilit taşı yaprak motifli bezeli kemerli kapısı ile giriş sağlanır.

Cumhuriyet döneminde Ali Şuuri İlkokulunun güneyindeki İbrahim Bey Camiinde yatıp kalkan askerler soğuktan caminin ağaç parmaklıklarını yakmışlar, cami terk edildiğinde içeride bir adet katır semeri bulunmuştur.

Omur Bey Camii Omurbey Mahallesindedir. Bu yapı da ilk defa 1412 tarihinde Hacı Omur Bey tarafından

---

65 Karesi (Merkez) 1\5.000 Ölçekli Revizyon+İlave Nazım İmar Planı-Plan Açıklama Raporu. Balıkesir Büyükşehir Belediyesi. Aralık, 2016. İstanbul

66 Türkiye'de Vakıf Abideler Ve Eski Eserler -II-. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları

yapılmış, fakat 1635 ve 1925 tarihinde olmak üzere iki defa tamir edilmiştir[67].

Alaca Mescid'in kitabesi günümüze ulaşamadığından yapım tarihi ve banisi belli değildir. Son onarımını 1911'de geçirmiştir. Tarihi yönden önemli olan camide Balıkesir'deki Kuvay-i Milliye Hareketi'nin ilk kararları alınmıştır (1919)[68].

Eski Kuyumcular Mahallesi'ndeki *Yeşilli Cami*'yi kimin yaptırdığı bilinmemektedir. Yalnızca cami üzerindeki kitabeden Küla(p)hçızade Hacı Mustafa (Çelebi) Efendi tarafından 1786'da tamir ettirildiği anlaşılmaktadır. Cumhuriyet döneminde, depo yapılan Yeşilli Cami'de memleketin en nadide el dokuma halıları toplanmış ve bir odasında istif edilmiştir. Cami içinde yatıp kalkan emniyet müfrezesindeki askerlerin el, yüz, yıkanma suları bunların üzerine akmış, asker yıllar sonra burayı terk ettiğinde halıların lime lime çürüdüğü görülmüştür. Bu camiden de bir adet beygir paldımı ve bir adet havud çıkar.

Cami dikdörtgen planlı, ahşap çatılı küçük bir yapıdır. Yeşil renge boyandığından ötürü de Yeşilli Cami ismiyle halk arasında tanınmaktadır[69]. Zeminden biraz

---

[67] Türkiye'de Vakıf Abideler Ve Eski Eserler -II-. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları

[68] Karesi (Merkez) 1\5.000 Ölçekli Revizyon+İlave Nazım İmar Planı-Plan Açıklama Raporu. Balıkesir Büyükşehir Belediyesi. Aralık, 2016. İstanbul

[69]Karesi (Merkez) 1\5.000 Ölçekli Revizyon+İlave Nazım İmar

yüksekte olan caminin çift kanatlı bir son cemaat yeri vardır. Buradaki bir merdivenden, üst kattaki kadınlar mahfiline çıkılmaktadır. İbadet yeri oldukça basit olup, mihrabın iki yanında kaideleri duvara gömülü üçer sütun bulunmaktadır. Sütunlar arasındaki yüzeylerin üstünde pencereler ve frizler vardır. Dışarıya doğru çıkıntı yapan mihrap oldukça sadedir. Mihrabın içerisinde XIX. yüzyılın ikinci yarısında çok sık rastlanan ışın motifleriyle, tepedeki madalyonda da "Allah" yazısı görülmektedir. Oldukça basit olan ahşap minber boyanmış ve özelliğini yitirmiştir. Giriş kapısının üzerinde altı ahşap sütuna dayanan balkon görünümünde kadınlar mahfili bulunmaktadır. Caminin taş minaresine son cemaat yerinden çıkılır. Silindir gövdeli olan minarenin altında mukarnas dizileri dikkati çekmektedir. Camiin önünde bulunan çeşme ise Şeyh Ahmet Efendi tarafından yaptırılmış bulunmaktadır [70] . Cami 2008 yılında onarılarak tekrar hizmete açılmıştır.

K İ T A B E

1 — Yedinde bulunan emvalini sarfeyleyüp el zat satup ahzeyledi haktan nice ihsan.

2 — o zate muhterem bin yüz yirmi sekizin asrında bina etmiş sarayı camiül ummiyeye akran.

Planı-Plan Açıklama Raporu. Balıkesir Büyükşehir Belediyesi. Aralık, 2016. İstanbul

[70] Türkiye'de Vakıf Abideler Ve Eski Eserler -II-. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları. Ankara. 1977

3 — Şarabı bezmi açkı nuş edince zatı himmetkâr hakikat rahine bahşeylemiş varın bila ivan.

4 — Liküllü hizmeti mealince edüp bünyad musallılar namaz kılsun deyu okutmuş ol zeman.

5 — Çavuşzade ile meşhur imayet lutfi namında derim İsmail emsal haka etti canını kurban.

6 — O tarihten yüz elli dört sene mabet iken bir gün dili aşık gibi yakdı vücudunu ateş tufan.

7 — Müsemması bu vala camiin sanatla malumdur, olursa beytinin evvel harfleri terkip olu ruşan.

8 — İnayet ettiği için bir dahi ikmaline cümle ahali halini herdem refahı hailede rahman bina olunca hilmi ye dediler tarihin söyle sezadır, Mescidülaksa deseler medhine her an. 1284

Karaoğlan Caddesi ile Sancar sokağın köşesinde yer alan *Karaoğlan Camii*'nin kesin inşa tarihi bilinmemekle birlikte kapısı üzerindeki Türkçe levhada 1325 tarihi okunmaktadır[71]. Rumeli fatihi Süleyman Gazi ile Rumeliye geçen erlerden biri olan Karaoğlan tarafından yaptırıldığı rivayet edilmektedir. 1897 depreminde yıkılmış ve 1908'de yenilenmiştir [72] .

---

[71]Karesi (Merkez) 1\5.000 Ölçekli Revizyon+İlave Nazım İmar Planı-Plan Açıklama Raporu. Balıkesir Büyükşehir Belediyesi. Aralık, 2016. İstanbul

[72] Türkiye'de Vakıf Abideler Ve Eski Eserler -II-. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları. Ankara. 1977

Duvarları kaba yontu taş ve tuğla ile inşa edilmiş, köşelerde yer yer büyük blok taş kullanılmıştır.

Fatma Kamile Hanım, 16 Eylül 1835'te Balıkesir'de dünyaya gelir[73]. Babası Keşkekçizade Hacı Mehmet Efendi, annesi Hafize Hanım'dır. Fatma Kamile Hanım, sekiz yaşında Kur'an'ı hatmetmiş, Tanta'dan (Mısır) Balıkesir'e göç etmiş olan Mehmet adlı bir zattan feraiz (miras hukuku) ve akaid (imanın esasları) dersleri almıştır. Balıkesirli Fahri'den de uzun süre Arapça dersi almış, annesinin delaletiyle Nakşibendi tarikatına girmiştir. Mürşidi Şeyh Mazhar'dır. Tarikata intisabından sonra dünya işleriyle meşgul olmamış, vaktini ibadete hasretmiştir. Şiirleri de bu ibadet döneminin mahsulüdür. Manzumelerini genelde geceleri yazar, sabah kendisini ziyarete gelenlere okuyarak dinletir veya başkasına okutarak dinlermiş. Gece söyleyip de yazamadığı şiirlerini ertesi gün hatırlayamazmış. 1917 yılında 82 yaşındayken, Balıkesir'de küçük oğlunun evinde vefat etmiştir.

"Zahidin fikrinde cennet, aşıkın didar-ı yar
Her kişinin la cerem başında bir sevdası var"[74]

Fatma Kamile Hanım'ın şiirlerinin büyük çoğunluğu mutasavvıfane olup hece ölçüsüyle yazılmıştır.

Karaoğlan (Paşa Sultan) Türbesi Aygören Mahallesi Emir Sok. No:3'te, Balıkesir Hacı İlbey

[73] Balıkesirli Bir Şair, Mehmed Halid Bayrı, İstanbul, 1935, s. 3-5.
[74] Osmanlı Müellifleri. II. Cilt

İlkokulu'nun yanında, Karaoğlan Camisi yakınındadır. 1472'de Klasik Osmanlı mimarisi üslubunda yapılmıştır. Kare planlı, kubbeli ve yonu taşından inşa edilmiş olan türbede bulunan iki mezardan bir tanesi **Töm Dede** ismiyle anılan Paşa Sultan'a aittir[75]. Onun Emir Sultan'ın kardeşi olduğu söylenir. H. XI. asır sicillerinde kaydı vardır. Baş ağrısının giderilmesi için ziyaret edilen türbelerdendir. Paşa Sultan Karesi beyliğinin kuruluş döneminde 1300'lü yıllarda yaşamış Karesi Beyin de hocalığını yaptığı rivayet edilen ilk önemli manevi sultanlardandır. Tanyu kitabında Töm Dede hakkında şunları kaydeder. "Karaoğlan mahallesinde kapalı bir türbe içinde, ayrı ayrı sandukalarda ve aile halinde yatmakta olan bu adak yerine muhtelif dilekler için gidilmektedir. En çok baş ağrıları için gelindiğini, türbeye açılan, pencereye baş sokularak iki tarafa sürülürse ağrının geçeceğine dair bir inan bulunduğunu, adak için gelenlerin mum diktiklerini görüyoruz."

---

[75] Işıl Türkman. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Milli Hudutlarımız İçerisindeki Türbelerin Listesi ve Biçimsel Özellikleri. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir. 2012

Arap Kılcı Dedesi Aygören Mahallesinde eski Edremit yolu ile yenisi arasında Emin Ağa Camii'nin hemen altında çıkmaz arada bulunmaktadır.

Osmanlı devletinde konar göçer yörükler vergiye tabi unsurlardır. Yörüklerin arasında Karakeçili yörükleri Osman Beyin aşiretinden olduğu için ayrıcalıklı görülen bir aşirettir. Yörüklerin vergilendirilmeleri mal, hizmet ya da para olarak alınmaktadır. Bu vergiler Yörükhan zabitleri denilen kişiler tarafından toplanır ve devlete iletilirdi. Karakeçili yörüklerinin vergilerinin önemli bir kısmı Mekke ve Medine gibi kutsal yerler için harcanırdı. Bunun için Karekeçili yörüklerine Harameyn, Muhteremeyn aşireti de denilirdi. Balıkesir çevresindeki Karekeçili yörükleri devlete vergi olarak "Kıl" verirdi. Her yıl belli aralıklarla Balıkesir abahanesine merasimle bu kıllar teslim edilir ve burada imal edilen abalar Osmanlı ordusunun yeniçeri ve sipahi askerleri için kullanılırdı. Karekeçili yörüklerine Balıkesir Şeriyye sicillerinde "kıl donlu cemaat" de denilirdi. Vergi düzeni içerisinde kılların toplanması, abahaneye satılması, elde edilen paranın götürülüp Mekke ve Medine gibi kutsal yerlerde harcanması için bir görevli bulundurulurdu. Genellikle seyyid ve şerif olan bu görevlilere Hacı ya da Nakib-ül eşraf denilirdi. Bu zatlar Hz. Peygamberin soyundan gelen seyyit ve şerif olanların hizmetiyle görevli oldukları için halk arasında büyük hürmet

görürlerdi.

Burada yatan zat "kıl" vergisinin yönetimiyle görevli olan muhtemelen Hz. Peygamberin soyundan gelen kişidir. Kılcı Arap Hacı olarak anılan bu kişi zamanla Arap Kılcı Dedesi olarak bilinmeye başlar.

Balım-Ballıca Sultan Türbesi Hacıilbey Mahallesi Alan Sokak'ta bulunmaktadır. Burada yatan zatlar **Geyikli Baba** ile hanımı Balım Sultan'dır. Bu kişiler Sultan Orhan zamanında yaşamış, Bursa'nın fethinde bulunmuş ve hocasının işaretiyle Balıkesir'e günümüzdeki yerine yerleşmiştir. Türbenin mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğündedir.

Dinkçiler Mahallesindeki **Bardakkıran Dede (Çömlekkıran)** türbesine çocuk sahibi olmak ve kısırlığı gidermek için gidilir[76]. Cumartesi günü ziyaret edilen yatırın etrafında muhtelif defalar dönülür. Yatırda bardak kırılır. Yatır üç gün süreyle ziyaret edilir. Üç İhlas, bir Fatiha, Yasin veya Kur'an'dan ayetler okunur, namaz kılınır. İnanılır ki, yatırdan alınan taşın üzerinde üç gece yatılır ve daha sonra sandıkta saklanırsa dilek yerine gelir[77]. Testicilerin piri olduğu rivayet edilmektedir. Bardakkıran Dede'nin uzun yıllar önce savaşlarda askerlere su dağıtan bir zat olduğu rivayet edilmektedir. Menkıbeye göre, hiç çocuğu olmayan bir kadın, rüyasında kendisine söylendiği gibi yatırı ziyaret ederek evlat sahip olur. O günden beri ziyaret edilen türbe,

---

[76] Duymaz. agm
[77] Tanyu. age

özellikle kadınların akınına uğrar.

Bağ(ş)çeşme Türbesi, ismiyle anılan Müderris **Pir Ali Efendi**'nin medfun bulunduğu türbe Karesi Başçeşme Mezarlığında olup velilerin çocuklarının okuması için ziyaret ettiği türbelerdendir. Türbede yatan zat İmam Birgivi'nin[78] babası olup, 'zaviye ashabından' Pir Ali Efendi'dir. Ali Efendi'nin babası şehre 29 km mesafedeki Kepsut'un *Bektaşlar* köyünden İskender Efendi'dir. Zevcesi Meryem Hanımdır. Bu zatın müderrisliği yanında aynı zamanda şeyh olduğu da kaynaklardaki ifadelerden anlaşılmaktadır. Bağçeşme mezarlığında, dış kapıdan içeri girildiğinde elli metre kadar içeride sağ taraftadır. Balıkesir'de **Zihin Hocası** adıyla tanınıp ziyaret edilmektedir[79]. İsmail Hakkı, Müderris Ali Efendinin Kepsut nahiyesinin Bektaşlar karyesinden olduğunu kaydederek Tahsilden sonra müderris olduğunu, hıfz-ı Kur'ana çalışan çocukların dersini öğrenemezse her cumartesi sabahı kabri ziyaret edilerek, mezar taşları arasındaki suyun şakirde içirildiğini yazar[80].

Çırpılı Dede türbesine genç kızlar veya yeni evli kadınların çocuk sahibi olup olamayacaklarını anlamak, çocuk sahibi olmak ve kısırlığı gidermek için gidilir[81]. Genellikle Hıdrellez sabahı ziyaret edilip dilekte

---

[78] Birgivi hk. Evliyalar Şehri İzmir'e bkn.
[79] Evliyalar Ansiklopedisi
[80] İsmail Hakkı. Karesi Meşahiri. Sh.5 Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı. Balıkesir. 1999
[81] Tanyu. age

bulunulur. Çırpılı Türbe şehir merkezine üç km. mesafede Dede Bayırı mevkiinde Huzurevi'nin arka kısmında ormanın içinde bir taş yığını halinde bulunmaktadır.

Özer buradaki uygulamaları şöyle anlatır[82]. Ziyaretçiler, Dedenin kabrinin kenarına geldikleri zaman ellerindeki süpürgelerle mezarın iç kısmını süpürmeğe başlarlar. O esnada herhangi bir hayvan (karınca, böcek) ve saire çıkarsa bunları derhal bir kutu veyahut küçük bir torba içine atarlar. Evlerine döndükleri zaman böceği çocuğu olmıyan kadına şifa için yuttururlar ve adak adarlar. Çocuk olursa adak mutlak yerine getirilir.

Çırpılı Dede'ye ziyaretçiler bazan salıncak da kurarlar. Bu salıncak kendi kendine sallanırsa çocuk olacağına işarettir. Sallanmazsa fenadır. Yani, çocuk olmayacak demektir.

Deve Dede türbesine genç kızlar veya yeni evli kadınlar çocuk sahibi olup olamayacaklarını anlamak için giderler. Oraya gidildiği zaman yerden gûya deveye benzer taşlar toplanır[83]. Salıncağa konur. Eğer salıncak sallanırsa (dede) çocuk olacağını müjdeliyor demektir. Aksi takdirde çocuk olmıyacaktır.

Çitnahur adı da verilen *Paşaköy* büyük bir derenin doğu yakasındadır. Buradaki höyük köylüler tarafından sulama sistemi için kısmen tahrip edilmiştir. Yerleşme yörede Dedelik adıyla da bilinmektedir.

---

[82] Kemal Özer. Balıkesir'de Halk Adet ve İnanmaları. Ant Basımevi. Bursa. 1946

[83] Özer, age

Günümüzde Altıeylül ilçe merkezine 12 km. mesafede bulunan *Gökköy* sınırları dahilinde cinlerin olduğu iddia edilen **Çakıl Çeşmesi** yatırı düzenlenerek 1995'ten beri ziyaret edilir.

Köydeki diğer bir yatır Gölgeli Dağı'nın tepesinde bulunan yatırdır. Halk arasında anlatıldığına göre bu dede çok eski yıllarda bu dağa çıkarken taş olmuştur. Günümüzde ise burada dedenin türbesi vardır. Ayrıca dedenin taş olmuş bedeni de görülebilir. Yatırın dibinde bir de mağara bulunmaktadır. Balıkesir ve civarından birçok insan bu türbeyi ziyarete gelmektedir. Köyün Hıdrellez sırasında en çok ziyaret edilen yerlerinden biridir.

Günümüzde şehrin mahallelerinden biri olan köyün adı *Hilalca* isminden gelmektedir. Halk dilinde söylenegelerek Halalca ismi haline dönüşmüştür. Köye ait en eski kayıt 1530 tarihli muhasebe-i vilayeti Anadolu defterinde bulunmuştur[84]. Halalca sınırları içinde Ovaköy yolu üzerinde bir türbe yer almaktadır. Kasım 2007 yılında restorasyon çalışması için keşif yapılmıştır. Halalca Köyü sınırları içinde Ovaköy yolu üzerinde yer alan **Fatma Sultan** Türbesinin Zağanos Paşa'nın ilk eşi Fatih Sultan Mehmet'in ablası Fatma Sultan ve kızı Sitti

---

[84] Mutlu ASLAN**.** 1840 (H.1256) Tarihli Temettu'at Defterine Göre Hüdâvendigâr Eyaleti Balıkesir Sancağı Merkez Kazasına Bağlı Ovaköy (Atanos), Halalca, Balıklı (Mendehore) Ve Çayırhisar Köylerinin İktisâdi Ve Îctimâî Durumu. Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi. Kütahya – 2007

Sultan için yaptırılmış olduğu anlatılır[85]. Sekizgen bir plan gösteren taştan türbenin, Erken Osmanlı dönemine ait olduğu sanılmaktadır. İçerisinde son derece sade bir lahit bulunmaktadır. Bu türbeden itibaren Balıkesir merkezine doğru kesme taştan döşeme bir yol bulunmaktadır. Bu taş yol da tarihi bir yoldur. Ayrıca Eski Mahallede yer alan Beyler Çeşmesi de köyün tarihi eserlerinden olup Osmanlı döneminde inşa edilmiştir.

Köyün daha önceleri Ovaköy yakınlarında bir ınevkide kurulduğu rivayet edilmekle birlikte daha sonra yağmur yağdığı zamanlarda çok fazla su baskınları olması sebebiyle şu anda havaalanı sınırları içerisinde bulunan bölgeye ve yakınına bilinmeyen bir tarihte taşınır[86]. l940'larda havaalanının yapımı sırasında köyün eski yerinin istimlak edilmesi ile köy bugün Yenimahalle olarak adlandırılan köyün kuzeydoğusuna doğru kaymıştır. Bu istimlak sırasında eski yerleşim yerine ait mezarlık da ortadan kaldırılmıştır.

Hasan Hoca Yatırı (Hasanbaba Mezarı) Hasan

---

85 Çağatay Uluçay Padişahların Kadınları ve Kızları isimli eserinde *Fatma Hatun*'un Bursa türbelerinde yatanları gösteren bir vesikaya göre, babasının türbesine bitişik türbede yatmakta olduğunu kaydeder. "Babinger, Zağanos Mehmed Paşa ile evli olduğunu yazmaktadır. Fakat bunun yanlış olduğu vesikalardan anlaşılmaktadır. Fatma Hatun, Candarlı İbrahim Paşa'nın oğlu Mahmut Çelebi ile evlidir. *(Bursa Kütüğü,* III, 171)" Ancak, Emecen İslam Ansiklopedisine yazmış olduğu maddede Zağanos Paşa'nın Fatma Hatun'un kocası olduğunu kaydeder.

86 Burçin Sengör, Gözde Yörük, Murat Bektaş. Bir Sözlü Tarih Çalışması;Halalca Örneği

Baba Çarşısı girişinde yer alır. Türbenin yanında bir de çeşme bulunmaktadır. Halk arasında Hasan Baba, Balıkesir'in manevi koruyucusu olarak bilinmektedir.

Hakkında pek çok menkıbe anlatılan Hasan Baba Bursa'da medfun Emir Buhari Hazretleriyle münasebet tesis etmiştir[87]. Emir Sultan vefat edeceği zaman yanındaki muhipleri irşat için makamlarına birini tavsiye veya tayin etmesini söylerler. Bunun üzerine Emir Sultan Hazretleri şöyle buyururlar: "Öldüğüm zaman sırra vakıf olan filan kimseyi bulursunuz. İşte ancak o zatın vereceği cevaba göre hareket edersiniz. Bunun üzerine Sultan'ın tarif ettiği şahsı bulup, arzularını söylerler, kabul etmesi için ricada bulunurlar. Başlangıçta reddeden Hasan Baba, bunun Emir Sultan'ın vasiyeti olduğunu söylediklerinde kabul eder ve sırra vakıf olduğunu göstermek için şöyle buyurur. Onlara "semaya bakınız," der. Oradakiler semaya baktıklarında Emir Sultan ile hocası Hasan'ı birlikte görürler. Bu vaka üzerine Hasan Baba'nın halifeliğe layık birisi olduğu anlaşılır."

Büyük veli Emir Sultan'ın halifesi olduğu böylece öğrenilen Hasan Baba dindar ve alim birisidir. O, şimdi kabrinin bulunduğu ve o zamanlar Arap Hanı'nın bir odası olan yerde yaşadığı için "Öldüğüm zaman beni buraya gömersiniz" diye vasiyet etmiş, öldükten sonra da bu vasiyeti yerine getirilmiştir. Hasan Baba'nın halife olmadan önce Zağanos Paşa Camii'nin helalarını temizlediği de söylenmektedir. Münzevi bir hayat

[87] http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr/

sürmesine rağmen son derece alim bir zat ve **Ayak Dedesi** adıyla bilinen yatırın sahibi Şeyh Şemseddin Efendi'nin müridi olduğu bilinmektedir.

Bu tarihi bilgilerin yanı sıra Hasan Baba hakkında pek çok menkıbe ve inanış da vardır. Bunlardan en önemlisi kabrinin yerinin değiştirilemeyişi hakkında anlatılanlardır. 1932 yılında Hasan Baba'nın kabrinin bulunduğu yer bir mezarlıktır. Belediye buraya bir hal yaptırmak ister. Fakat yatıra kimse el süremez. Hatta belediye bir ameleye mezarı kaldırması için talimat verir. Fakat amele mezarın başına geldiği vakit, her tarafını bir titreme alır ve kazmayı kabre vuramaz. Gece ise Hasan Baba, amelenin rüyasına girer. Diğer bir menkıbeye göre ise Hasan Baba'nın kabrinin yeri belirsizdir. Bir asker bir gün yemek için karpuz ile peynir alıp bir ağacın dibine oturur. Yemeğini yedikten sonra kalkmak ister, ancak bir türlü yerinden doğrulamaz. Sonunda halktan birisi: "Karpuzun kabuklarını temizle!" der. Ancak temizlik yapıldıktan sonra asker kalkabilir. Bu olaydan sonra burada Hasan Baba'nın kabri olduğu anlaşılır. Buraya yerden yüksekte, beyaz sıvalı, üst tarafı yeşil renkli/sanduka şeklinde bir kabir yapılır.

İlyas Dede (Soğan Dede) yatırına kan çıbanı tedavisi için gidilir[88].

Göreme Sokak Dokuma Caddesindeki Karasibeyoğullarından Karasi Bey ile beş oğlunun mezarı bulunan Karesibey Türbesi (**Kara İsa Bey** Türbesi),

---

88 Duymaz, "Balıkesir.."

Mustafa Fakih Mahallesi'ndedir. Osmanlı döneminde yapılmıştır. Kitabesinde, "Kara İsa Bey Türbe-i Şerifesi Tecdiden inşaası 1338", yazılıdır. Türbenin bugünkü yapısı orijinal olmayıp yeni yapılmıştır. Yay biçiminde bir plan gösterir. Cephesinde sivri kemerli yedi pencere olup, en solda da yine sivri kemerli kapısı vardır. Cephe görünümünde üst üste konulmuş bir küçük, bir büyük taş ile hareketli bir görünüm elde edilmiştir. Kemer aralarındaki madalyon çukurları pencerelerin altında da yatay panolar içerisinde rozetler görülmektedir. Türbenin üzeri hafif saçaklı olup kiremit çatı ile örtülüdür. Çocuk sahibi olmak ve kısırlığı gidermek, evlenemeyen genç kız ve erkeklerin kısmetlerini açmak için ziyaret edilir. Kara İsa Bey Türbesi şehrin kurucusu Kara İsa Bey'in ve beş oğlunun mezarlığı ölümününden sekiz yıl sonra Mustafa Fakih Mahallesinde yapılır (1330). Tabut´ta kufi yazılar yer almaktadır.

Kız Dede Türbesi (**Sinan Efendi**) evlenemeyen genç kız ve erkeklerin kısmetlerini açmak için gidilir[89]. Yatır Tarlabaşı Caddesi üzerindeki Muharrem Hasbi Koray Lisesi karşısında, caddenin Dede Sokak'la kesiştiği köşede bulunmaktadır. Bu mezarın Sultan Beyazıt'a hocalık yapmış değerli bir alim olan Hoca Sinan Efendi'ye ait olduğu ileri sürülür. 1930'lu yıllarda burası Garipler Mezarlığıydı. Yakınlarını ziyarete gelen okuma yazması olmayan bir kişi bu türbenin kapısının üzerinde bir ad olmadığını görüp gelişi güzel seçtiği bir

[89] balikesirtarihkultur.blogspot.com/

mezar taşını bu türbenin üstüne koyar. Bu mezar taşı bir bayana ait olduğu için daha sonraki yıllarda türbe Kız Dedesi olarak anılmaya devam eder. Tanyu bu türbeden "En fazla genç kızların dilek ve adakta bulundukları, Kızdedesi'ne gidip önceden mum diktiklerini, orada asılı bulunan seccadeyi alıp namaz kıldıklarmı, dilekleri yerine gelince bir defa daha giderek Şükran Ziyareti'nde bulunduklarını öğreniyoruz", diye söz eder[90].

Kare planlı kubbeli moloz taştan inşa edilmiş olan Kız Dede türbesi 1413 yılına tarihlenir[91]. Kaidesi üzerindeki Arapça kitabesinden Hacı Yakupoğlu Veli bey adında birine ait olduğu anlaşılmaktadır[92].

Ovaköy Türbesi Balıkesir yakınında *Ovaköy*'de olan bu türbenin ne zaman ve kimin için yaptırıldığı belli değildir. Erken Osmanlı dönemine ait olduğu sanılmaktadır. Taştan türbe, sekizgen bir plan gösterir. İçerisinde son derece sade bir lahit bulunmaktadır.

Ovaköy'ün tam olarak ne zaman kurulduğu bilinmemektedir. Eski adı Atanaz'dır. 1840 tarihli Osmanlı dönemi temettüat defterine göre köyde 57 hane bulunmaktadır. Köy girişinde Giridizade Mehmet

---

90 Hikmet Tanyu. Ankara Ve Çevresindeki Adak ve Adak Yerleri. Ankara Üniversitesi Yayınları. Ankara. 1967

91 Işıl Türkman. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Milli Hudutlarımız İçerisindeki Türbelerin Listesi ve Biçimsel Özellikleri. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir. 2012

92 Türkiye'de Vakıf Abideler Ve Eski Eserler -II-. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları. Ankara. 1977

Paşa'ya ait iki değirmen bulunmaktadır[93]. Yöre halkı tamamen Türk'tür. Köyde Atanoz isminde çiftlik sahibi bir de Rum yaşamıştır. Daha sonra 93 harbini takiben Bulgaristan'ın Hasköy ili, Yazla köyünden gelen dört kardeş 1880 yılından sonra Ovaköy'deki Atanoz çiftliğini alarak buraya yerleşirler. Onları takiben köye göçler olmuştur. Köyün iki mahallesinden biri olan Yazla Mahallesi adını burdan almaktadır.

Balıkesir Kepsut yolu üzerindeki **Söğütlü Dede** yatırı, hamile kadınların gidip suyunu içtikleri bir yatırdır[94]. Diğer adı Evliya Çelebi olan bu zatın mevlevi şeyhi olduğu rivayet edilir.

İsfendiyaroğullarından **Şeyh Lütfullah Efendi**'nin 1428'de Hacı Bayram Veli ile birlikte Balıkesir'e geldiği ve ismiyle anılan mahallede 1429'da yine ismiyle anılan *Şeyh Lütfullah Camisi*'ni yaptırmış olduğu ileri sürülür[95]. Orijinal konumu ile günümüze gelemeyen cami, 1907'de yenilenmiştir. Dikdörtgen planlı kesme taş bir yapıdır. Son cemaat yerine üç

---

[93] Giridizade ünvanı ailenin Girit'ten gelmesiyle degil aileye Girit tımarının verilmis olmasıyla olup bu aile Balıkesir'in köklü bir ailesidir. Ailenin atası olan Giridizade Mehmet Bey vüzeradan olup defterdeki kaydı kapuçubası olarak geçmektedir son derece varlıklı ve nüfuzlu oldugu anlasılmaktadır. Anılan sahsın bir dönem vezirlik rütbesiyle Silistre valiliği ve Sivas mutasarrıflığının yanı sıra Balıkesir mütesellimi olduğu farklı kayıtlarda yer almıştır.

[94] Duymaz, "Balıkesir.."

[95] Diğer taraftan Evliyalar Ansiklopedisinde ölüm yılının 1421 olduğu ileri sürülür.

basamaklı bir merdivenle çıkılır. Cephesi son cemaat yerinin üstüne rastlayan kadınlar mahfilinden ötürü iki katlı bir görünümdedir. İbadet yeri, düz ahşap bir çatı ile örtülü olup, mihrap duvarına dört, duvarlara da üçer pencere açılmıştır. Mihrap taştan, minberi ise ahşaptandır. Tek şerefeli kesme taş minaresi kare bir kaide üzerine silindirik biçimde oturtulmuştur. Caminin avlusunda sekiz köşeli, üzeri saçaklı bir kubbe ile örtülü şadırvanı bulunmaktadır. Cami bahçesinde kendi mezarı dahil olmak üzere 100 civarında mezar bulunmaktadır.

Şeyh Lutfullah'ın mezar taşına yazılmış olan manzumede İskendiyar oğlu neslinden geldiği, Karesi'de doğduğu belirtilmektedir. Manzume aynen şöyledir:

"Kimine mülk verir kimine velilik verir Hz. Allah
Burada yatan veli İskendiyar oğlu neslinden Şeyh Lutfullah
Karesi'de doğup ilmi irfanı orada yapmıştı tamam
Büyüklerin dileğiyle Ankara'ya gidip yaptı bir hamam
Faziletli, duygulu, işbilir, cömert bir zattı; açıktı eli
Kendisini Ankara'dan tanımıştı Hacı Bayram-ı Veli
Hacı Bayram'la beraber geldiler Karesi'ye
Hacı Bayram kendisini kemale erdirsin diye
Hacı Bayram'ın Balıkesir'de vekili oldu
Bu mana gülü burada açtı, burada soldu
Halifelik devri rastlar 1404 ile 1421 yılına

Allah ne isterse onu ikram eder kuluna"

Şeyh Lütfullah'ın oğlunun adı **Bahaüddin Efendi**'dir. O da Bayrami erenlerindendi. 1490 senesinde Edirne'de vefât etti. Bahaüddin'in oğlu da Muhittin Mehmet Efendi'dir. Bahaüddin, Şakayık adlı esere göre, Hacı Bayram Sultan Hazretlerinin veliliğini, tacını giyerek ve son nefesine kadar o tacı çıkarmayarak yapmıştır. Son nefesini verdiğinde Hacı Bayram eserlerinden olduğunu simgeleyen tacı başı üzerindedir.

Ulemadan ve hayırsever Hayreddin Efendi'ye ait olan **Üçpınarlıoğlu türbesi** Kayabey Camii bahçesinde yer alır. Kesme taştan kare planlı türbenin üzeri kubbe ile örtülüdür. Uzun süreli hasta olan ve iyileşmeyen çocuklar Üçpınaroğlu Türbesine götürülür[96]. Ayrıca aile arasında geçimsizlik olmaması için gidilir. Yatıra veya çevresindeki ağaçlara çaput, bez veya ip bağlanır. Yatırın etrafında üç defa veya muhtelif defalar dönülür. Giyilecek gömlek bir gece yatır üzerinde bırakılır. Burada yatan zatın Fatih ve Beyazıd dönemlerini yaşamış olan ulemadan **Hayrettin Efendi** olduğu ileri sürülür.

Kayabey Camii Hacı Umur Bey Mahallesinde yer almaktadır. Cami Candaroğulları'nın Çankırı kolu beyi olan Kayabey tarafından H. 876 tarihinde inşa ettirilmiştir. Kaya bey camii 1915 de yeniden yapılırcasına onarılmış olduğundan esas karakterini kaybetmiştir. Avlu duvarı dışında birde küçük çeşme

---

[96] Duymaz, "Balıkesir.."

bulunan caminin bahçesinde ayrıca Ayazpaşa oğlu mezarı yer almaktadır[97].

Oruçbey Mescidi Kayabey Mahallesinde bulunmaktadır. Yapı ilk defa (H. 876) 1471'de Demirtaş Paşa'nın oğlu Oruç Bey tarafından yaptırılmış, 1915'de tamir görmüştür [98]. Son yıllarda yapılan tadilat ve ilavelerde esas karekterini kaybetmiştir. Rumeliye ilk geçen Osmanlı Kumandanlarından olan **Oruç Bey**'in adına yapılmış olan cami tarihi değeri bakımından önemlidir.

Oruç Bey Bursalı devlet adamı ve ünlü bir komutandır. Lala Şahin Paşa'nın torunu, Kara Timurtaş Paşa'nın oğlu, Umur (Omur) Bey, Yahşi Bey, Ali Bey ve Mahmut Çelebi'nin kardeşidir. Yıldırım Bâyezid döneminde (14. yüzyıl sonu) komutanlık yapan Oruç Bey Fetret Devri'nde önce Süleyman Çelebi tarafında görevlendirilmiş, daha sonra Çelebi Mehmet'in hizmetine geçerek 1422 yılında Beylerbeyi ve ardından II. Murat döneminde (15. yüzyılın ilk yarısı) vezirlik görevine getirilmiştir. Osmanlı devletinin Fetret Devri'nden çıkarak yükseliş dönemine girişinde oldukça önemli görevler üslenmiştir. 1424 yılında Bursa'da vefât eden Oruç Bey, kardeşi Mahmut Çelebi tarafından yaptırılan

---

[97] Türkiye'de Vakıf Abideler Ve Eski Eserler -II-. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları. Ankara. 1977

[98] Burada anakronik bir problemle karşılaşıyoruz. Yıldırım Beyazıt döneminde Demirtaşpaşa'nın oğlu Oruç Bey tarafından yaptırılan ve o yıllarda adı "yılanlı hamam" olarak bilinen Bursa'daki hamamın inşa tarihi olarak 1390 yılı verilir.

ve Kapamalı Mektep olarak anılan mektebin avlusuna, diğer bir bilgiye göre ise kendi adına yaptırdığı mescidin avlusuna defnedilmiştir. Hemen karşısında bugün sadece kalıntıları kalmış olan eski Oruç Bey Hamamı bulunmaktadır. Oruç Bey babasının yattığı Timurtaş Paşa Külliyesi'nde Demirtaş Paşa Hamamını, Hisar da bir hamam ve mescit, Balıkesir'de medrese, hamam ve mescit, Kepsut'da Cami yaptırmış, 1420 tarihli bir vakfiye düzenlettirmiştir.

Kabaklı Baba türbesi Balıkesir merkeze 15 km uzaklıkta *Kabaklı* köyünde (günümüzde mahalle) bulunmaktadır. Rivayetlere göre hacca giden tarla sahibi hizmetçisine buğday ekmesini söyler ancak bu yerlere kabak eken kişi hac dönüşü buğday ek dediği yerlerde kabak görünce kızar ve kabağa sopayla vurur. Kabak kırılır içinden ise buğday çıkar. Diğer kabaklardan da çıkınca tarla sahibi bu zatın ermiş olduğunu kabul eder. Bu ermiş zat ölünce mezarı da buraya yapılır. Köyün adı da Kabaklı köyü olarak kalır.

Bu kişinin 5-6 yüzyıl önce Arabistan'dan gelme biri olduğu da söylenmektedir. Bundan dolayı **Arap Dedesi** de denmektedir.

İzmirliler Mahallesi'nde bulunan mescidin bulunduğu mahallenin bugünkü ismi ise Ege Mahallesi'dir[99]. Bu mahallenin kurucusu ve mescidin banisi de Balıkesir'e sonradan gelip yerleşen

---

[99] Mustafa Murat Öntuğ. XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik Ve Sosyo-Ekonomik Yapısı. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi. Konya. 2003

Aydınoğullarından İzmiroğlu **Hamza Bey** idi. Hamza Bey Balıkesir'de yaptırdığı mescidin dışında bir de zaviye inşa ettirmişti. Ne zaman öldüğü bilinmeyen Hamza Bey'in kabrinin bugün Çınarlı Camisi'nin (Üç Şerefeli Cami) karşısındaki kitabesi bulunmayan yıkık türbe çeşmesinin arkasında, avlumsu bir yerde olduğu nakledilir. Söylenen yerde halen ikisi bir yerde, biri ayrı olmak üzere üç mezar vardır. Bu mezarlardan tek olanda Hamza Bey'in lalası olduğu söylenen Arap Dede ve diğer ikisinde ise Hamza Bey ve onun eşinin yattığı tahmin edilmektedir.

Halk arasında **Salih Dede** Türbesi, Salih Dede Yatırı diye bilinen Salih Dede mezarı Kasaplar Mahallesi Atalar Caddesi üzerinde bulunmaktadır[100]. Salih Dede mezarı Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün envanterinde kayıtlıdır. Burada önceden mum yakılır, dua edilirdi. Daha sonra mum yakma gibi davranışları önlemek için mum yakılan bölüm kapatıldı. Önceleri burada dua edenler görülürdü ama günümüzde dua eden kişilere rastlamak mümkün değil. Salih Dede, Balıkesir'de yaşamış Hakk dostlarındandır.

[100] http://www.balikesirdemokrat.com.tr/

Cezayirli Hasan Paşa (1713-1790), 1770 yılı Osmanlı-Rus Savaşı'nda gemisi batınca yaralı olarak mürettebatından üç kişi sayesinde Ayvalık'ta salla kıyıya çıkartılır. Burada kendi çiftliğinde yaşayan Papaz İkonomos, kim olduğunu bilmeden, Hasan Paşa'ya ve yanındaki üç kişiye yardım edip misafir eder. Bir hafta sonra Papaz İkonomos'un çiftliğinden ayrılan Hasan Paşa İstanbul'a gitmek üzere yola çıkar. İstanbul'a döndükten sonra 'Gazi' unvanını alan Hasan Paşa aynı zamanda sadrazamlığa yükselir. Üç sene sonra, Ayvalık'taki yönetimle başı sıkışan Papaz İkonomos, sorunu çözmek amacıyla İstanbul'a gider. Burada Cezayirli Gazi Hasan Paşa ile görüşen Papaz İkonomos, bu görüşme sonrasında Ayvalık'ın özerklik belgesini elde eder. Bu özerklik sonucu, Ayvalık'taki bütün Türk aileler yakın köylere göç ettirilir ve Ayvalık nüfusu yalnızca Rumlardan ibaret olur. Ayvalık bağımsız olarak yönetilmeye başlanır ve buna göre hiçbir vali yönetime karışma hakkına sahip olamadığı gibi, Ayvalık'ın yerel yöneticileri de halkın atayacağı kişilerden oluşacaktır. Ayrıca, hiçbir rütbeden askeri komutan ne Ayvalık'ta kalma ne de Ayvalık'tan geçme hakkına sahiptir. Ayvalık'a verilen bu özerklik hakları dışında Ayvalıklılar işlediği topraklar için vergi vermekle de yükümlü değillerdir.

Dolayısıyla, XIX. yüzyılda Ayvalık'taki başta dini olmak üzere mimari yapılar da, bu anlayışa göre

şekillenir. Bütün bu gelişmelerle birlikte Girit ve Midilli gibi Ayvalık'a yakın adalardan, ayrıca Mora Yarımadası'ndan da Ayvalık'a büyük bir nüfus akışı başlar. Ayvalık'ı bir Rum kenti olarak geliştirme çabaları 1821 yılına dek papazın isteği doğrultusunda büyük gelişme gösterir. Şehrin nüfusu 40 bin kişiden oluşmaktadır ve tamamına yakını Rumdur. Ayvalıklı Papaz İkonomos'un 1791 yılındaki ölümünden kısa bir süre sonra, 1803 yılında kurulan Akademi'de, eski Yunanca, filoloji, fizik, mantık, felsefe, hitabet ve matematik dersleri verilmektedir. Ayvalık Akademisi, 600 öğrencisi, büyük bir kitaplığı, Fransa'dan getirilen araç gereçleri ve bir fizik-kimya laboratuvarı olan zengin bir kurumdur. 1821 ayaklanmasında zarar gören bu akademi, daha sonra akademi olmaktan çıkarılıp "Ayvalık Gymnasiumu" olarak anılmaya başlar. Ayvalık Hükümet Konağı karşısında bulunan bu bina, eski yapısını kısmen korumuş olmakla birlikte günümüzde Cumhuriyet İlköğretim Okulu olarak kullanılmaktadır.

Bu akademiyle Ayvalık, Rumlar için bir eğitim merkezi haline gelmiştir. Yabancı ülkelerle olan ticari ilişkiler ise kentin başlıca gelir kaynağıdır. Dönemin gezginleri Ayvalık'ı doğunun Boston veya Manchester'ı olarak nitelemektedirler. Öte yandan, günümüzdeki Çınarlı Cami ve Hayrettin Paşa Camisi gibi büyük boyutlu ve gösterişli kiliseler de inşa edilmeye başlanmıştır. Ancak XIX. yüzyıl başlarında Balkanlar'dan Mora Yarımadası'na kadar uzanan Yunan bağımsızlık hareketleri, hiç şüphesiz Ayvalık Rumlarını

da etkiler. Ancak başarısızlıkla sonuçlanan harekat, Ayvalık halkının dağılmasına ve bir kısmının da kaçmasına, kısacası düzenin bozulmasına sebep olur. İsyana katılan Ayvalık Rumlarının saldırısı ise sonuçsuz kalmıştır. Kenti terk etmek zorunda kalanlar üç yıl sonra, yani 1824 yılında affedilerek geri dönmüş ve mallarını alarak kenti yeniden canlandırmaya çalışmışlardır.

Ayvalık, 1821'de yaşanan Yunan isyanından sonra imtiyazlarını kısmen yitirmiş ve Ayvalık'taki idari kesimi oluşturanların hepsi Türklerden oluşacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca 1840 yılında Karesi Sancağı'na, yani Balıkesir'e bağlanan Ayvalık, 1847 yılında Saruhan (Manisa) iline ve 1856 senesinde de Hüdavendigar (Bursa) iline bağlanır. Ayvalık 20 yıl süreyle Bursa'nın bir ilçesi olarak kalırken 1876 yılından günümüze değin de Balıkesir'in bir ilçesi olarak (Bursa vilayetinin Karesi Sancağına bağlı) varlığını sürdürmektedir. Ancak bütün bu değişimlere rağmen Ayvalık Rum kenti görüntüsünü muhafaza eder.

Vital Cuinet'nin yayımladığı bir istatistiğe göre 1891 yılında Ayvalık nüfusu 21.666'dır[101]. Bu nüfusun ise 21.486'sı Rum, 180'i Türk'tür. Az sayıdaki Türkleri ise yöneticiler, güvenlik görevlileri ve 1–2 aile oluşturmaktadır. 1912'de ise Ayvalık Helenleri'nin 46.212 kişi, Türklerin ise yalnızca 89 kişi oldukları bildirilmektedir.

---

[101] Cuinet, age

I. Dünya Savaşı öncesine kadar Fransız diplomatik temsilcilikleri çerçevesinde Ayvalık ve Midilli Adası'nda Konsolos Yardımcılıkları bulunmaktaydı. Ayvalık limanına yılda 600 buharlı gemi ve 200 yelkenli gemi girmekteydi. 1895 senesinde iki tane musiki kulübü ve 1906'da Ayvalık gençleri tarafından Aiolikos Spor Kulübü kuruldu. Ayvalık'ta sağlık ve hayır kurumlarının kurulmasına önem verilmişti. Ayvalık'ta iki hastane bulunmakta idi ve bunlardan birisi, İzmir'den sonra bölgenin en önemli işlev gören hastanesi idi. İngiliz gezgin William Jowel bunlardan birinin Cüzzam hastanesi diğerinin ise genel hastane olduğunu günlüğünde yazar[102]. 1819 yılında Konstantinos Tombras tarafından bir matbaa tesis edilmişti.

Osmanlı Hükümeti, 1914 yılında Ayvalık'ın sadece bir bölgesinde göç uygular. Yerlerini terk eden Rumların yerine Rumeli göçmenlerini yerleştirir. Rum göç hareketleri, gerçek anlamda, 1914 ve 1917 yıllarında olmak üzere iki defa gerçekleşmiştir. İkinci göç olayının uygulanma nedeni Ayvalık'ta Rumların kiliseyi de içine alan casusluk faaliyeti içinde olmasıdır.

Mübadillerden Midilli Adası'nda yaşayanlar Cunda (Alibey) Adası'na, Girit ve çevre adalarda

---

[102] Cumhuriyetten Önce Ve Sonra Ülkemizde Hastaneler, Çocuk Hastaneleri Ve Tıp Eğitimi. Ege Üniversitesi. 2013. İzmir

yaşayanlar ise Ayvalık'a getirilirler[103]. Mübadeleden sonra kente eski canlılığını hızla geri kazandırmaya başlayan yeni Ayvalıklılar, yol yapımı konusunda da çalışmalara girişmişlerdir. Bunlardan en önemlisi 1950 yılında Ayvalık ile Cunda Adası arasındaki bağlantıyı kuran ve günümüzde "Gönül Yolu" adını taşıyan kara yoludur. 1970'li yıllara gelindiğinde ise Cunda Adası ile kuzeyinde bulunan Lale Adası arasına Ayvalık'ın olduğu gibi Türkiye'nin de ilk boğaz köprüsü olan köprü inşa edilir.

Savaş yılları içinde Ayvalık'ta yokluğundan şikâyet edilen ilk ürün ekmek değil, kahve olur. Ekmek bulamama konusundaki şikâyetler 1940 yılında başlar. Ayvalık'ta belediye ve halk ekmek bulma konusunda yaşanan sorunlara çözüm ararken 6 Ekim 1944 tarihinde 6.9 şiddetindeki yer sarsıntısı meydana gelir[104]. Alibey Adasında ve Ayvalık merkezde üç mahallede büyük hasarın oluştuğu depremde 30 kişi ölürken 5500 bina hasar görür.

Bir liman kenti olması ve ticaret yolları üzerinde bulunması sebebiyle deniz ticareti de Ayvalık'a büyük gelir getirmektedir. Ayvalık, 22 zeytinyağı fabrikası, 6 un

---

[103] Gönenç Turan. Mübadelede Ayvalık. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir. 2008

[104] Serap Taşdemir. İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ayvalık'ta Ekmek Meselesi

değirmeni, 30 sabunhanesi, 20 doktoru ve 10 avukatı olan, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek bir kentti.

Ayvalık merkezde ve Ayvalık'ın bir mahallesi olan Cunda Adası'nda toplam on iki adet manastırın varlığından haberdarız[105]. Bu yapıların çoğu terkedilmiş olması ve doğal etkilere karşı korumasızlıklarından, insanların da yıkımları sonucu geriye çok az iz kalmıştır. Manastırların isimleri şöyledir. Profit İlias Manastırı (Ayvalık merkezde Kurufitilya denilen tepede idi), Aya Nikola Manastırı (Çamlık mevkiinde, azizlerin anısına inşa edilmiş olduğu ileri sürülür), Aya Paraskevi Manastırı (Tımarhane Adasında), Ai Dimitri Ta Selina Manastırı (Pateriça'da), Taksiarhis Manastırı (Cunda Adası'nda orman yolu üzerinde idi. Bulunduğu yer kentin ilk mahallesidir. İçindeki dinsel tasvirler (ikonlar), yüzyılı doldurmuş, bazıları balık derisi üzerine işlenmiştir. Bu tabloların arta kalanlarını bilinçsiz kullanımından ötürü yetkililer Bursa Arkeoloji Müzesinde korumaya almışlardır.), Ai Yorgi Manastırı (Güvercin Adası'nda), A Yiu İoanu Tu Podromu Manastırı (Tavuk Adası'nda), Evangelıstria Manastırı (Cunda Adası'nda), Panagias Tis Lekai Manastırı (Cunda Adası'nda), Ai Dimitri Manastırı (Cunda Adası'nda Duba mevkiinde), A Yion Apostolon Manastırı (Pateriça'da).

Bu manastırlar arasında sadece Ai Dimitri Ta Selina, Taksiarhis ve Ai Yorgi Manastırının duvar

---

[105] Aslı Niğdelioğlu. Ayvalık Tarihi Çevre Dokusu İçindeki Manastırların İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir. 2000

kalıntıları yapıların eskiden nasıl olduğu hakkında fikir vermektedir. A Yiu İoanu, Aya Paraskevi ve Ai Dimitri Manastırları'nın sadece kiliselerinin duvarları ayaktadır. Şimdiki Halk Eğitim Merkezi'nin yerinde bulunan Ai Dimitri Manastırı 1945 yılına dek cami, sonra da Erkek Sanat Okulu Atölyesi olarak kullanılır. Diğer yapıların sadece temel kalıntıları mevcuttur. Panagias Tis Lekai Manastırı ise restore edilerek yazlık konut haline getirilmiştir.

Saatli Cami (Hagios İoannes Kilisesi) ilçe merkezinde İsmet Paşa Mahallesi'ndedir [106]. XIX. yüzyılın ikinci yarısında yerli Rumlar tarafından kilise olarak yapılmış, 1928'den sonra camiye dönüştürülmüştür. Dikdörtgen planlı bir yapı olup, dört sütunlu, revaklı, akantus yapraklarıyla süslü bir kapıdan içeriye girilmektedir. Yapının planı haç düzeninde olup, orta bölüm küçük bir kubbe ile haçın kolları da tonozlarla örtülüdür. Kilisenin Çan kulesi sonraki yıllarda saat kulesine dönüştürülmüş ve bu yüzden de Saatli Cami ismini almıştır.

Saatli Cami 2000 - 2005 tarihleri arasında bir restorasyon geçirir. Ancak, Eylül 2003 tarihinde, Ayvalık'ta meydana gelen fırtınada Saatli Cami'nin minaresi kilisenin üzerine yıkılır. Yapının üst örtüsü

---

[106] Deniz Saban. Ayvalık'ta Camiye Dönüştürülmüş Üç XIX. Yüzyıl Kilisesi. Yüksek LisansTezi. Hacettepe Üniversitesi. Ankara. 2010

büyük ölçüde zarar görmüş ve kubbenin güney bölümü yıkılmıştır. Saatli Cami'nin yıkılan bu bölümü, restorasyonun yapıldığı tarihlerde aslına uygun olarak yeniden yapılır.

Ali Bey (Çınarlı) Camisi **(**Hagios Georgios Kilisesi**)** Hamdi Bey Mahallesi'ndedir XIX. yüzyılda yerli Rumlar tarafından kilise olarak yapılmış, 1924'te camiye çevrilmiştir [107] . Moloz ve kesme taştan yapılmıştır. Haç planlı olup, haçın ortası kubbe, yanları da tonoz örtülüdür. Cami içerisinde kompozit başlıklı kalın sütunlar dikkati çekmektedir. Yapının batısında İstiklal İlköğretim Okulu bulunurken, diğer cepheleri de çeşitli dükkanlar ve konutlar ile kuşatılmıştır.

Çınarlı Cami'ye, 1923 yılında Yunanistan ile Türkiye arasında gerçekleşen mübadelenin bir sonucu olarak mihrap ve minber eklenerek camiye çevrilmiştir. 1952 yılında ise yapının kuzeybatısına bir de minare eklenmiştir. Cami, 2000 – 2005 tarihleri arasında bir restorasyon geçirmiştir. Ancak 2003 yılında Ayvalık'ta meydana gelen fırtınada yıkılan minare, 2005 yılında yeniden yaptırılmıştır. Bu restorasyon boyunca yapının zeminine ve örtüsüne sağlamlaştırma çalışması yapılmış, ayrıca cephelerdeki ve taşıyıcılardaki hasarlı yerler onarılarak iç mekanın boyaları yenilenmiştir.

Hayrettin Paşa Camii **(**Kato Panagia Kilisesi**)** Hayrettin Paşa Mahallesi'ndedir [108] . Cami, Gazi

---

[107] Saban, agt
[108] Saban, agt

İlköğretim Okulu'nun bahçesinde bulunmaktadır. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında yapılmış, kiliseden camiye çevrilmiştir. Çan kulesinin kaidesi günümüze gelebilmiştir. Mimari yönden bir özellik taşımamaktadır.

1850 yılında inşa edilen Kato Panagia Kilisesi, Ayvalıklı Papaz İkonomos'un, kimsesiz kız çocukları için yaptırdığı Kız Yetiştirme Yurdu ve bir okul ile birlikte aynı arsa alanı üzerinde yer almaktadır. Mübadeleden önce okula ve öksüzler yurduna ait bir kilise olarak kullanılan yapı, mübadeleden sonra cami olarak yeniden işlevlendirilmiştir. Okul ve öksüzler yurdu binası ise günümüzde Gazi İlköğretim Okulu'na ait iki okul binası olarak işlev görmektedir.

2003 yılının Eylül ayında Ayvalık'ta meydana gelen fırtınada caminin üstüne yıkılan minare, yapıya büyük hasar vermiştir. Yapının galeri katının güney kısmı yıkılmış, narteksin tavanı çökmüş ve çatı büyük ölçüde hasar görmüştür. Yapının hasar gören kısımları belediye tarafından aslına uygun olarak restore ettirilmiştir.

Bir dönem Ayvalık'taki zeytinyağı fabrikalarına ait birer depo olarak kullanılan Ayvalık'taki dönüştürülmemiş ve bugün hala boş duran diğer kiliseler Taksiarhis Kilisesi, Hagia Triada Kilisesi, Faneromani Kilisesi ve Portaitissa Kilisesi'dir.

Biberli Cami Kasımpaşa Mahallesi'nde, Altunova Caddesi'ndedir[109]. Haç planlı olan bu yapının

---

[109] Saban, agt

girişindeki altı sütun ile dikkati çekmektedir. XIX. Yüzyılda yapılan Agios Nikalaos isimli kiliseden camiye çevrilen ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın sitesinde cami olarak belirtilen mabet bir dönem tütün deposu olarak kullanılır. Koruma kanunu onayıyla kanunda açıkça belirtilmesine rağmen maliye, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun onayıyla restore edilmeyi bekleyen ibadethaneyi, belediyeye 'Kent Arşivi Müzesi' yapılması için tahsis eder.

Hamidiye Camisi Sakarya Mahallesi'ndedir. Ayvalık'ta cami olarak yapılmış tek özgün yapıdır[110]. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Sultan II. Abdulhamit tarafından eklektik üslupta yaptırılmıştır. Kareye yakın planlı cami, kırmızı kesme taştandır. Dört sütunlu bir son cemaat yeri, silindirik bir kasnağa oturan tuğla kubbesi bulunmaktadır. Bezeme yönünden önem taşımamaktadır.

Altınova'nın adı Osmanlı Döneminde Ayazmend/Ayazmant olarak geçmektedir. Bu isim değişik rivayetlere rağmen Ayazma'dan (Kutsal Su) gelmektedir. Bugün tamamen yok olmuş durumda bulunan iki adet kilise Bizans Döneminde burada yaşayan Rum halka hizmet vermekteymiş. Bu iki kiliseden biri Ayvalık yönünden gelirken Altınova'nın girişinde bulunmaktaymış ve Agio Paraskevi adındaymış. Bu kilisenin haçları kaynak suyuna atılıp üzerinden

---

110 Türkiye'de Vakıf Abideler Ve Eski Eserler -II-. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları. Ankara. 1977

damlayan sular kaplarda biriktirilirmiş sonra papazlar evleri hastalıktan korumak için bu sudan serperlermiş. Papazlar bu suyu dağıtırlarken "Ayazmant Suyu, Ayazmant Suyu" diye seslenerek dolaşırlar ve suyu serptikleri evlerden bahşiş alırlarmış. İşte Ayazmant veya Ayazmend adı bu sudan gelmektedir. Burada yaşayan Türkler ise Ayazmend Türkleri olarak anılmaktadır.

Altınova 16. yüzyılda Karesi Sancağının ikinci önemli kentidir. 17. yüzyılda Altınova gelişimini sürdürmüş ekonomik, siyasi ve sosyal anlamda önemli bir yerleşim olmuştur. 19. yüzyılın başına kadar önemini sürdüren kent 1. Dünya Savaşının ardından eski önemini kaybetmiş, ticari yolların değişimiyle birlikte küçülmüş ve Ayvalık ilçesine bağlanmıştır. Ayazmend'i ziyaret eden Mustafa Kemal Atatürk buranın adını Altınova olarak önermiş ve o tarihten sonra adı değiştirilmiştir.

Altınova Beldesi girişinde tarihi mezar taşlarının olduğu bir mezarlık vardır.

Hacı Bayram Camisi Ayvalık'ın Altınova bucak merkezindedir. Altınova'nın Cami-i Kebir Sokağı'nda bulunan bu yapının kitabesinin ebced hesabına göre tarihlendirilmesi sonucunda 1490 yılında yapıldığı öğrenilmektedir.

Kare planlı, içten düz tavanlı, dıştan kırma çatılı olan camide kaba yontma taş ve tuğla kullanılmış, iki sıra taş, üç sıra tuğla ile tamamlanmıştır. Kuzey cephesine de sonraki yıllarda camekan şeklinde bir son cemaat yeri

eklenmiştir. İbadet mekanı doğu-batı yönünde üç yuvarlak kemerle mihrap duvarına paralel iki sahna ayrılmıştır. Mihrabın bir özelliği bulunmamakta olup, sonraki yıllarda pek çok camide görüldüğü gibi buraya yağlıboya ile bir perde resmi yapılmıştır. Mihrap nişi iki yanda birer sütun ile sınırlanmış, nişin üzerine de alçı kabartma ile altın yaldızlı bitkisel süsler yerleştirilmiştir.

Onarım geçiren cami orijinalliğinden büyük ölçüde uzaklaşmıştır. İbadet mekanı iki sıra pencere ile aydınlatılmış olup üst sıradakiler alttakilere göre daha küçüktür ve onarımlar sırasında oval şekle dönüştürülmüştür.

Caminin güneydoğu köşesine 1957 yılında silindirik, tuğladan tek şerefeli bir minare eklenmiştir.

Ayvalık Altınova Bucağında bulunan *Kadı Camisi*'nin kitabesi günümüze gelememiştir. Bu bakımdan ne zaman ve kimin tarafından yaptırılmış olduğu bilinmemektedir. Küçük Cami olarak da isimlendirilen bu yapı 9.80 X 9.80 m. ölçüsünde kare planlı olup, üzeri sekizgen kasnağın taşıdığı bir kubbe ile örtülmüştür. Kaba yontma taştan olan cami onarımlar sonunda özelliğini yitirmiştir. Caminin kuzey cephesindeki son cemaat yeri yıkılmış, buraya betonarme olarak üç kubbeli bir son cemaat yeri eklenmiştir. Ayrıca batıdaki oldukça güdük minarenin olduğu yere yerleştirilen minare küçük boyutta olup altında 1953 yılında yenilendiği yazılıdır. Kuzey cephesinin ortasındaki bir kapıdan girilen ibadet mekanında bulunan mihrap ve minberin mimari bir özelliği bulunmamaktadır.

İbadet mekanı altta dikdörtgen, üstte de yuvarlak kemerli pencereler ile aydınlatılmıştır.

Altınova beldesi kabristanlığında yer alan türbe 1998 yılında restore edilmiştir. İçinde beş tane yatır bulunduğu tespit edilmiştir. Mezarlık içinde bulunan **Beş Yatırlar** Türbesi halk tarafından **Kümbet** olarak anılmaktadır. Bu türbenin hemen arkasında küçük bir tepe oluşturan temel kalıntılarının Osmanlı Döneminden kalma bir tekkenin kalıntıları olduğu düşünülmektedir[111].

Altınova Mezarlığında bol miktarda bulunan sütun kaideleri, mimari parçalar ise Bizans Döneminden kalmadır.

İlçeye 18 km. mesafede bulunan ve bir Alevi köyü olan *Türközü'*de **Haydar Dede** Türbesi bulunmaktadır. Yüksek bir bahçe duvarı içinde yer alan türbe çevresi, ağaçlıklı olup piknik yapmaya elverişlidir. Haydar Sultan diye de anılan mübarek zat Hacı Bektaş Veli ile irtibatlandırılır. Savaşta esir düşen Haydar Sultan'ın kör edilen gözleri Hacı Bektaş Veli Hazretlerinin kerameti ile açılır[112].

---

[111] http://arkeodenemeler.blogspot.com.tr

[112] Ne var ki, Haydar Sultan hakkında halk arasında anlatılan menkıbeler veya herhangi bir bilgiye Menakıbname'de rastlanmaz.

Bandırma XIII. yüzyılın başlarında Karesi Beyliği'nin himayesi altına girmiş, 1345 yılında Orhan Gazi (1281-1362) zamanında Osmanlıların eline geçmiştir[113]. Bandırma bu yıllarda küçük bir balıkçı köyü idi. Orhan Gazi bölgenin idaresini büyük oğlu Süleyman Paşa'ya vermiştir[114].

Bir süre Aydıncık ve Hüdavendigar'a bağlı olan Bandırma XVI. yüzyılın II. yarısında Galata Kazası Kapıdağ nahiyesine bağlı bir köy idi.

Evliya Çelebi Bandırma'dan şöyle söz eder[115]. "Yeniçeri serdarı, sipah kethüdayeri, muhtesibi, bâcdârı, nakibi, ayan ve eşrafı vardır, Zira Rum Denizinde işlek bakımlı büyük iskeledir.

Edincik, Osmanlı Devleti'nin Rumeli topraklarına açılmasında ve sefer hazırlıklarında önemli bir liman ve merkezi olmuştur[116]. Rumeli topraklarına ilk sefer hazırlıkları Kapıdağ Yarımadası ile Edincik'te gerçekleştirilmiştir. Edincik hakkında bilgi veren kaynaklarda 15 kadar cami ve mescidin, üç hamamın, 20 kadar çeşmenin adlarından söz edilir.

Edincik'te Osmanlı Devletinin kuruluş dönemine ait Ulu Camii (1368), Kümbet Camii (1470) gibi önemli

[113] http://www.bandirmakutup.gov.tr/
[114] Süleyman Paşa hk Evliyalar Şehri Çanakkale'ye bkn.
[115] Evliya Çelebi. Seyahatname. 5. Cilt
[116] Yaşar AYDEMİR. Ravzî'nın Edincik Şehrengizi

tarihi eserler bulunmaktadır. Ulu Cami Abdullah Efendi tarafından 1382 yılında yaptırılmıştır [117]. Dikdörtgen planlı basit bir yapı olmasına rağmen cephesindeki taş ve tuğla süslemeleri ile dikkati çekmektedir.

Evliya Çelebi Seyahatname'sinde Edincik'e oldukça geniş yer ayırır[118].

"Buna rivayetçiler, Süleyman Aleyhisselam tarafından yapılmış derler. Doğrusunu Allah bilir. Hala bina eserleri, Kapıdağ Yarımadası'na kadar bütün sahraları, sütunlar ve kisra takları ile doldurmak suretiyle görünür. Harabesinin bu genişliğini şundan kıyas edin ki, Konstantin, Sultan Mehmet, Süleyman Han ve diğerleri, İstanbul'u mamur etmek için büyük sütunları, değerli mermerleri buradan getirttiler. Bugün dahi çeşitli somaki, zenburi, bürkani sütunları ve renkli cilalı taşlar vardır ki bunları taşıyıp diğer şehirleri mamur ederler. 835 tarihinde Orhan Gazi, burayı Rumlar'ın elinden cebren alıp fethettti. Askerisinin reisi Aydın Bali Bey'di. İşte bunun için bu şehre " Aydıncık" derler.

Yunanca adı Fildar Pergas'tır. Hala Anadolu Eyaletinde, Hüdavendigar Sancağı hükmünde ala ve mamur şehridir. Karasi Kazası hükmünde olup, yüz eşraf vekili, dizdarı ve serdarı, kethüda yeri, emini, haç memuru, muhtesibi vardır. Çünkü ticaretgah, iskeledir. Ama boğaz hisarları yakın olmakla dizdarı, cephane

---

[117] Türkiye'de Vakıf Abideler Ve Eski Eserler -II-. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları. Ankara. 1977

[118] Evliya Çelebi, Seyahatname. 5. Cilt

neferleri ve nazik toprakları, aşağı hisarda olup bu kale içilde kaldı. Zaten buna da ihtiyaç yoktur.

Evvela deniz kıyısında mükellef ve mükemmel un ve buğday ve diğer metalar için malzemeleri var. Ama şehir ve kalesi deniz kıyısından yarım saat uzak ve yüksek bir yerde denize nazır, bir hayırlı yerde beşgen şeklinde, büyük ve güzel bir kaledir. Ama o kadar geniş değildir. Bursa kalesi kadar esas yapısı, taşları da bir oda ve hamam kubbeleri kadardır. Acayip, tuhaf bir eski bina, seyre değer bir kaledir. Etrafı büyüktür. Hisar içindeki binaları gözden geçiren göz kamaşır.

Aydıncık Şehri bağ ve bahçeli şehirdir. Bir mahalle Rum, üç mahalle Ermeni ahalisi vardır ki, unculukla ticaret ederler. İki bin adet altlı üstlü kargir bina, eski usul ve serapa kırmızı kiremit ile örtülü evleri vardır. Camileri çokça olup, ahalisi ehl-i sünnettir ve namazlarını kılarlar. Yedi adet ebced okuyan çocuk mektebi vardır. İskele başında büyük mahzenleri vardır. İki adet hamamı, çarşı ve pazarı var ki içinde her çeşit esnaf bulunur. Ama dükkanlarının çoğu uncu dükkanıdır. Halkı, Türk ve dindar adamlar olup, çiftçidirler. Her sene bunların eliyle İstanbul'a kırk – elli bin çuval beyaz ve has un gelir ki buğday unu Şam'ın Havran buğdayından güzel, özlü ve lezzetlidir.

Beğenilen mahsullerinden beyaz ve has ekmeği olur ki Erdel diyarının Siva ekmeğinden lezzetlidir. Üzüm turşusu, bulaması, şira ve köftesi meşhurdur. Nehir üzerinde su değirmenleri hesapsızdır. Bağ ve bahçeleri

sayılmayacak kadar çoktur. Su ve havası o kadar güzeldir ki, güya Halep- ül şehba veya Muammeret-ün Nüma'dır.

Halkı kayıkçı, gemici, uncu, değirmenci ve buğdaycı olurlar. Çok garip dostudurlar. Aydıncık'ın kuzeyinde kırk mil uzakta Marmara Adası var. Güneyinde kırk mil aşağıda Lapseki, Çardak kasabaları, daha aşağıda Anadolu Boğazı hisarı var. Bu hoş havalı şehrin yeri, Karesi Sancağı toprağıdır."

Çelebi Aydıncık'ta ziyaret yeri olarak **Hüsam Dede** ve **Molla Mehmed**'den söz eder. Molla Mehmed'in diğer ismi **Küçük Mecidüddin**'dir. Karesi vilayetinde şer'i hakim iken vefat edince doğmuş olduğu Aydıncık'a defnedilir.

Bandırma'nın o yıllardaki gelişiminde Padişah'ın Dergahı al-i Çavuşlarından Haydar Çavuş'un Bandırma'ya yerleşmesi önemli bir etken olmuştur. Bazı kaynaklarda Bandırma'ya sürgün olarak gönderildiği belirtilen Haydar Çavuş, sahilde kendi adını taşıyan bir cami, medrese, hamam, beş ev, on dükkan yaptırmıştır. Bandırma iskelesi civarında göze çarpan, klâsik ölçülere uygun fakat yeni klâsisizmin temsilcisi olduğunu gösteren eser, XIX. yüzyıl başında Haydar Çavuş isimli bir hayırsever tarafından yaptırılmış, fakat daha sonra 1873'de yanmış olduğundan halk tarafından mimar Kemâlettin Bey (1870-1927)'in plânına göre yeniden ihya edilmiştir. Tek kubbeli ve kare plânlı yapı sade bir mimari anlayışla yapılmıştır. Bu eserleri vakıf olarak

Bandırma'ya bırakan Haydar Çavuş'un bundan sonraki yaşamı konusunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Bandırma, 1830 yılında Erdek ilçesi Kapıdağ bucağına bağlanmış, tanzimata kadar voyvodalıkla idare edilen Bandırma Tanzimatın ilanından sonra gerçekleştirilen idari yapılanma ile Erdek ilçesine bağlı bir bucak olmuştur.

1874 yılında büyük bir yangın geçiren Bandırma'nın tamamına yakını bu yangında harap olmuştur. Yangın sonrası Bandırma kısa zamanda yeniden onarılmış, Haydarçavuş Camii de on bir yılda kagir olarak yeniden yapılmıştır.

1876-1878 Osmanlı-Rus savaşı sonunda, Kırım ve Romanya'dan göç eden Tatarların Bandırma'ya yerleştirilmesi şehirde bir canlanmaya ve nüfusunun artmasına neden olur. Bu gelişmeler sonrası Bandırma, 1879 yılında Karesi Sancağı'na (Balıkesir) bağlı bir ilçe merkezi haline getirilmiş, daha sonra Belediye teşkilatı kurulmuştur. 1879 yılı salnamesinde Belediyenin yeni kurulmakta olduğu belirtilmektedir.

1889 yılı salnamesinde, Bandırma ile ilgili şu bilgiler yer almaktadır. "Kaza Merkezi Marmara Denizi sahilindedir. 18 mahalle, 9031 nüfusludur. Kaza beş cami-i şerif, dört mescit, beş kilise, dört manastır, üç hamam, 10 han, 15 fırın, 6 tabakhane, 14 yel değirmeni, iki kiremit ocağı, üç kireç ocağı, 3 eczane, iki kıraathane, 60 kahvehane, 550 dükkan 200 mağaza, 2850 hane, 17 sübyan mektebi, bir mektep-i iptidai ve rüştiye, iki gaz deposu, bir baruthane, bir un fabrikası, bir askeri debboy,

büyük vapur iskelesi, gene orada Belediye dairesi, bir telgrafhane ve hükümet konağı vardır.

Bandırma iskelesi, ticaretgah bir mahal olup Karesi sancağının ithalat-ihracat başlıca merkezdir. Dersaadet'den (İstanbul) buraya hemen her gün vapurlar gelir, gider. Fakat haftada üç postası vardır. Karesi Sancağı'nda üretilen madenler buradan doğruca Avrupa'ya gönderilir."

Dr. Şerafeddin Mağmumi, "Bir Osmanlı Doktorunun Anıları" adlı kitabında 1889 yılı Bandırmasını şöyle anlatır. "Onsekiz mahalleden oluşup onbeş yıl önce çıkan ve bir-iki mahalle dışında ötekileri tamamıyla ortadan kaldıran yangın felaketinden sonra düzgün bir plan çizilerek ve onun gereğince şimdiki evler inşa edildiğinden araları birbirine paralel ve düzdür. İskele başında ve Belediye Dairesi önünde yarım daire biçiminde bir meydancık olup kasabanın bütün sokakları buradan başlar. Kasabayı tam ortasından keserek buraya varan birinci sınıf caddesi bu kadarcık bir yerde "bulvar" adına hak kazanıyor. Kasabaya dama tahtası biçimini veren sokakların tümü balıksırtı kaldırımla döşenmiş olup tümünde yaya kaldırımları da vardır.

Poyraz estiği zaman deniz tekneleri barınamadığından doğu yönüne 120-140 metre uzunluğunda bir kordon inşasıyla liman yapılması yerel belediyeye verilmiş ve şimdiye kadar 50 metrelik yere taş dökülmüştür. Liman ve rıhtımın inşasıyla Balıkesir'e kadar bir de demiryolu uzatılacak olursa Bandırma'nın ufak bir İzmir olacağına kuşku yoktur.

Kasabanın içinde yüksek ve taş binalar olmayıp birçok cami içinde, iskele başında ve orta cadde üstünde yeniden inşa edilen Haydarçavuş Camisi kasabanın tek bezeğidir. Bu süslü bina uzaktan tıpkı Ortaköy Camisini andırır bir biçimde ve resimde olup yıldırımsavarı ve taş alemli minaresi de çok sevimlidir.

Kasaba günden güne büyümekte ve imar edilmekte olup yerleştirilen göçmenler tarafından Askerlik Dairesi'nin bulunduğu yere kadar yeni evler yapılarak mahalleler oluşturulmuş ve nazım plandan ayrılmayarak düzenli yerleşmenin sürdürüldüğü görülmektedir."

Dr. Şerafettin Mağmumi'nin bahsettiği Bandırma-İzmir demiryolu 1911 yılında hizmete girer[119]. Daha önce İzmir-Soma arasında bulunan demiryolu, Fransız Robert ve Enklars firmaları tarafından Bandırma'ya kadar getirilmiştir. İzmir Kasaba Temdidi adı altında çalışan bu demiryolu hattı, kapitülasyonların sona erdirilmesiyle TCDD'na devredilir.

Ulupaşa Mescidi-**Kız Dede** türbesi Edincik'in Hisar Mahallesinde olup, 1423'te yaptırılmıştır. Burada Veli bey bin Hacı Yakub'un oğlu gömülüdür[120]. Bu türbe, kitabesinden öğrenildiğine göre, XV. yüzyıl bilginlerinden Sinan Efendi tarafından yaptırılmıştır. Kesme taştan olan türbenin sövelerinde mermer kullanılmıştır. Altıgen planlı türbenin üzeri kubbe ile örtülü olup, içerisinde mermer bir lahit bulunmaktadır.

---

[119] Mağmumi, age
[120] www.akmb.gov.tr/

Işıkpınar yolu üzerinde bulunan yapının batı bölümünde Ulu Paşa'nın sandukasının bulunması ya da bu mekanın eskiden Belkıs'ın mezarının yeri olarak bilinmesi nedeniyle mescid "Kız Dede Türbesi" olarak isimlendirilmektedir[121]. Kuzeydeki kapının üzerinde yer alan kitabesine göre H. 826 M. 1423 yılında Veli Hacı Yuli tarafından yaptırılmıştır. 5,50 x 5,50 m ölçülerinde kare planlı olup kubbeyle örtülüdür. Küçük bir avlunun ortasında yer alan yapının minaresi yoktur.

Haydar Çavuş Camisi XIX. yüzyılın başında Haydar Çavuş tarafından yaptırılmış, 1873'te yanmıştır. Bundan sonra Mimar Kemalettin Bey'in çizmiş olduğu plana göre Neo-klasik üslupta yenilenmiştir. Kare planlı cami, tek kubbeli olup sade bir görünümdedir. Yunanlılar tarafından savaş sırasında içine Bandırmalılar doldurularak patlatılmak istenir. Cami patlamadan önce farkına varılarak boşaltılır[122].

1368 yılına tarihlenen *Ulu Cami* Çınardibi Mahallesinde Fabrika Sokak'ın aşağısında yer alan Edincik'in en eski camisidir[123]. Çınardibi Camisi olarak da bilinmektedir. İltutan bin Abdullah tarafından 1368 yılında yaptırılmıştır. Önemli onarımlar geçirmesi nedeni ile bazı değişikliklere uğramıştır. Caminin doğu ve güneyi mezarlıklar ile çevrilidir. Edincik'e gelen en eski

[121] https://www.kulturportali.gov.tr/
[122] Zeki ÇEVİK. Milli Mücadele'de Kocaeli Grubu Ve Son Kurşun
[123] http://edincik-beldesi.blogspot.com.tr/

Osmanlı ailelerine ait mezarlar arasında camiyi yaptıran İltutan Bey'in mezarı da yer almaktadır. Caminin doğusunda sürekli ağlayan bebek ve çocukların getirilip, üzerine yatırılarak dua edilmesi sonucu ağlama huylarını değiştireceklerine inanılan bir mezar bulunmaktadır. Buna halk arasında "**Ağlayan Dede**" ismi verilmiştir. Mezarlıkta yedi adet ulu selvi yükselmektedir. İçlerinde cami ile yaşıt olabilecek 3.9 metre çevresi bulunan selviler yer almaktadır.

Emir Sultan Camii Bizans'ın elinde bulunan Edincik'in 1379 yılında Emir Sultan Hazretlerinin emir subayı Emir Aydın Bey tarafından fethedilmesi sonucunda 1398 yılında inşa edilmiştir. Bu yıldan itibaren "Kılıçla Hutbeye Çıkma" geleneği sürdürülmektedir. Altı asırdır Cuma ve Bayram namazlarında kılıçla hutbeye çıkılmaktadır. Camii Emir Sultan Hazretleri'ne hürmeten yapılmış ve o zamanlar "Cuma Camisi" olarak kullanılmıştır. Bahçesinde Emir Sultan Hazretleri'nin iki emir subayının kabirleri bulunmaktadır. Komutanı **Emin Aydın Bey** de burada şehit olmuş ve cami avlusuna defnedilmişlerdir.

Semiz İlyas Minaresi Künbet Mahallesi diye bilinen eski bir mahallede bulunmaktadır. Kitabesine göre **Ayine Hatun** tarafından H. 1083 tarihinde yaptırılmıştır.

1300'lü yılların başında paralı asker olarak Bizanslıların getirdiği katalanlar, **Pir Ali Dede** komutasındaki beş bin Türkmen askerini bu bölgede şehit

ederler.

Edincik'te **Hasan Dede** mezarı bulunmaktadır[124].

Mağmumi anılarında liman ticaretinin öneminden söz ederek, birçok ambar ve çok büyük bir değirmen zahire ile tepeleme dolu olup her hafta gelen İngiliz gemilerine yükletilerek Avrupa'ya ihraç olunuyor, der[125]. "Haftada iki kez İdare-i Mahsusa vapurları geldiği gibi sıradan günlerde romorkörler de eksik olmaz."

1900 senesi nüfus sayımlarına göre Balıkesir merkezde 2408 Ermeni, Bandırma'da ise 4628 Ermeni yaşamaktadır. Karasi'de yaşayan Ermeniler dini olarak Bandırma Patrikliği'ne bağlı idiler. Patriklik 1881'den itibaren Balıkesir – Bandırma Patrikliği adını altında işlevini sürdürür. 1903 tarihli salnamede Bandırma'da bir Ermeni Rüştiyesi de görülmektedir (225 erkek 200 kız). Birinci Dünya Savaşında Ermeniler Bandırma'dan sürgün edilirler.

Boş kalan okul, askeri makamlar tarafından alınarak (Beşinci Menzil Çocuk Yuvası) adı ile bir yuvaya dönüştürülür. 1918 yılında geri dönen Ermeniler okula sahip çıkar ve 1922 yılına kadar okulda kalırlar. Kurtuluş Savaşı sonunda 17 Eylül 1922 tarihinde Yunanlılar Bandırma'dan kaçarken şehri ateşe verip yakarlar. Bu arada okul da yakılır.

Ali Rıza Bezzaz Efendi, Bulgaristan'ın Ahyolu

---

124 Aygör, agm
125 Mağmumi, agk, sh. 106

köyünden Bandırma'ya göç eden Nakşibendi şeyhi olup Tarikatın Halidi kollarından birinin silsilesinin 34. sırasında yer almaktadır.

Ali Rıza Bezzaz Efendi’nin manifaturacı dükkânları vardı. Ayrıca İstanbul’a gidip gelen ticâret gemileriyle haylice zengindi. Ölmeden önce sırtında zenbil ile bütün malını mülkünü dağıttığı anlatılır. Şeyhi Halil Nurullah Efendi’nin 1893’de vefât etmesiyle meşihat makamında irşât fâaliyetine devâm etti.

Anlatılır ki, Ali Rıza (ks) Efendinin yirmi sene müezzinliğini yapmış **Süleymân Dede** denilen zât, Ali Rıza Efendiye intisab ettiğinde bir sene merkebiyle dergâha gelip gider. “Bir senedir gelip gidiyorum hala bir şey bulamadım.” der. Ali Rıza Efendi bir gün ona, gözlerini kapatmasını söyler. Süleymân gözlerini kapatıp açınca Ali Rıza Efendi’de bir nur olduğunu görür. Ve dayanamayıp düşüp bayılır. Ali Rıza Efendi ona, ayıldığında “bu muydu görmek istediğin, bir daha böyle şeyler isteme, bunlar marifet değildir”, der.

Süleyman Efendi, ezan okumak için minareye çıktığında ezan okumadan önce tefekküre dalıp içinden, “Şeyhim bana minareden kendini aşağıya at dese, atarım.” der. Minarenin yanından geçip namaza gitmekte olan Hacı Ali Rıza Efendi Hazretleri minareye doğru seslenerek, “Yapamazsın evladım! Yapamazsın.”, diye seslenir.

Yunan harbi zamanında Ali Rıza Efendi tekkesini

Yunanlılar doldururlar. Subaylardan birinin köpeği Ali Rıza Efendinin kabrine pislemek isteyince, köpek çarpılır. Köpeğin çarpıldığını gören subaylar kabire tekme atma, teşebbüsünde bulununca subaylar da çarpılır. Ve olayı gören Yunan askerleri korkarak tekkeyi bırakıp kaçarlar.

Hacı Ali Rıza Bezzaz Hazretlerinin üç oğlu vardır. Bunlardan **Hafız Sami Efendi** (1866-1962) Beylerbeyi Camii imamlığı görevinde bulunmuştur. İkinci oğlu Mustafa Efendi Bandırma Mezbaha Müdürlüğü görevinde bulunur. Üçüncü oğlu Hafız Bahattin Efendidir. Hacı Ali Rıza el-Bezzaz Hazretlerinin hanımı Fatımatüzehra, Ali Rıza Efendinin vefatından üç sene sonra vefat etmiştir. Hafız Sami babasından kalan servetle gemi nakliyatçılığı yapar. İki gemisi olan Hafız Sami gemilerini Kurtuluş Savaşında cephane taşımak üzere muharebeye gönderir ve üstün hizmetlerde bulunur. Mustafa Kemal Atatürk Hafız Sami'yi Ankara'ya çağırarak kendisine milletvekilliği teklif ederse de Hafız Sami bu teklifi nazik bir dille geri çevirir. Beylerbeyi Mezarlığında medfundur.

Hafız Sami Efendi Bandırma'da Bentbaşı Mahallesi civarında ikamet etmiştir. Bandırma'da annesi **Şerife Hanım**'ın yaptırdığı iki adet çeşme bulunmaktadır. Bunlardan biri hâlâ kullanılmaktadır.

Bandırma'daki Nakşibendî meşâyıhından (Ahıskalı Ali Haydar Efendi'nin şeyhi) Ahyolu'lu Bezzâz Ali Rızâ Efendi 1912'de vefat edince dergah ve

mescidinin bahçesine defnedilir[126]. 1916'da ya da daha sonraki yıllarda bu dergah ve mescid yanmış, bir rivayete göre Yunan ordusu Kurtuluş Savaşı'nda mağlup olup kaçarken Bandırma'daki bir çok bina gibi bu tekke ve câmiyi de yakmıştır. Uzun süre metruk kalan bu arsa, 1950'li yıllarda Bandırma'da yol genişletmeleri sebebiyle bir istimlâka kurban gitmesin ve bahçedeki Ali Rıza Efendi'nin mezarı zâyi olmasın diye **Tatlıcı Ali (Öztaylan) Efendi** (1913-2008)'nin girişimleriyle oraya bir cami yapımına başlanır. O dönemde cami yaptırma derneği gibi bir gelenek pek yaygın olmadığı için yapılacak cami için maddî destek vermek isteyenler Tatlıcı Ali abiye para verirler, o da veren kişinin adını ve miktarını bir listeye yazarmış. Bu dönemde Tatlıcı Ali abi rüyasında o dergâhın son şeyhi Bezzâz Ali Rıza Efendi'yi görür. Ali Rıza Efendi, "Ali Efendi! Bizim camimizin inşası için size para verenler olmuş, listesi sizdeymiş, o listeyi görebilir miyim?", der. Tatlıcı Ali abi cebinden listeyi çıkarıp şeyh efendiye uzatır. Ali Rıza Efendi de cebinden bir kalem çıkarıp listedeki iki kişinin üzerini çizer ve listeyi tekrar Tatlıcı Ali abiye iade eder. Hayretle uyanan Ali abi, bu rüyaya ilk anda bir anlam veremez. Sabah tatlı dükkanına gidip çalışmaya başladığında, listeden ismi silinenlerden birisi gelir ve, "Ali abi! Ben sana cami inşaatı için biraz para vermiştim ama şimdi bana da çok lâzım oldu. O parayı geri versen?", der. Ali

[126] Necdet Tosun. Bandırmalı Tatlıcı Ali Abi

abi meseleyi anlar, “demek ki bu adamın parası o mübârek mekâna nasip olmayacak”, der kendi kendine, parasını iade eder. Ancak listeden ismi silinen bir kişi daha vardır. Herhalde o da gelip isteyecek diye düşünüp ikinci adamın parasını da bir zarfa koyup bekler Ali abi. Bir süre sonra o adam da gelir, dükkana oturur, fakat bir şey söylemez. Ali abi usulca adamın yanına gider, “cami için verdiğin para, buyur” der ve zarfı uzatır. Adam, “Nereden bildin isteyeceğimi?”, der. Ali abi, “Boş ver, sen al git”, der ve adam alıp gider.

Tatlıcı Ali abi bir defasında Bandırma’dan otobüs ile Bursa’ya giderken yanındaki koltukta oturan adam sürekli ceketinin iç cebinden konyak, viski gibi küçük bir şişeyi çıkarıp içmekte, demlenmektedir. Ali abi adama bakıp, “Beyefendi! Ben size çok özeniyorum” der. Adam, “Bey baba!” der, “bizim neyimize özeniyorsun, ben ayyaş bir adamım, bak otobüste bile duramayıp içiyorum”. Ali abi, “Yok yok, der, hani siz içip sarhoş olduktan sonra gecenin bir yarısı sokağa çıkıp Allah diye nara atarsınız ya, işte ona çok özeniyorum. Ben de sizin gibi sokağa çıkıp Allah diye bağırmak istedim, içim yandı ama bağıramadım, konu komşudan utandım. Siz ise kimseyi takmadan ne güzel Allah diyorsunuz”, deyince yanındaki adam ağlamaya başlar ve içkiyi bırakır.

Bir defasında Ali abinin alkollü içkiler satmakla ve gafletle ömrü geçen bir komşusu ölüm döşeğinde imiş. Çocukları gelip, “Ali abi, babamız çok hasta, gelip kelime-i şehâdet telkin etsen”, demişler. Ali abi de o eve

gitmiş. Ölüm döşeğindeki adam kendinden geçmiş vaziyette, “Dolar, mark…” deyip duruyor, kendisine telkin edilen kelime-i şehâdetleri duymuyormuş. Ali abi odadaki insanları dışarı çıkarmış, adama bir iki tokat vurmuş, adam biraz kendine gelip karşısında Ali abiyi görünce, “Ali abi”, demiş, ardından “Allah” demiş ve ruhunu teslim etmiş.

Bazen Bandırma’dan İstanbul’a gidip devrin ulemâ ve urefâsı ile sohbet eden Ali abi, bir defasında Beyazıt’ta bir mecliste Neyzen Tevfik (1879-1953)’ten neyin tarihiyle ilgili güzel bir sohbet dinlemiş, sohbetin sonunda güzel bir ney üfleyen Neyzen, “Bu benim son ney üfleyişim”, demiş. Ardından Ali abiye dönüp, “Benim cenaze namazımı sen kıldıracaksın, vasiyetimdir”, diye ilave etmiş. Ali abi, “Estağfirullah efendim, ben hoca değilim, tahsili nâkıs zavallı bir tatlıcıyım”, dediyse de, dinletememiş. Bir hafta sonra Neyzen Tevfik’in vefat ettiğini duyan Ali abi, vasiyeti gereği mecburen cenaze namazını kıldırdığını söylerdi.

Manyas’ın Kocagöl köyü vardır. Eski adı “Eski Kazaklar” iken, değiştirilmiş ve “Kocagöl” yapılmıştır. Ortodoks Kazak köyüdür. 1740 senesinde Osmanlı’ya sığınan Don Kazakları tarafından kurulmuş ve bölgede balıkçılığa katkı sağlamış bir balıkçı köyüdür. Uzun yıllar bu köyde yaşayan ve burayı benimseyen bu Hristiyan ahâli, 1923’te Lozan’da mübadeleye tâbi olmamışlardır. Mübadelede kendilerinin bir talebi yoktur, devlet tarafından da böyle bir talep olmamış, daha doğrusu

gündeme gelmemişlerdir.

Kocagöl'de Kazaklar yaşarken iki büyük kilise vardır. (Bugün kilisenin biri duruyor, diğeri camiye çevrilmiştir.) Kilisenin birinin papazı olan Kantriçko, etraftaki Müslümanlar tarafından da çokça sevilmiş, onlarla da yakın ilişkiler kurmuş bir zâttır. Nitekim bu papazın oğlu Vasil de 1961-62'de göç edecekleri zaman etraftaki köyleri tek tek gezip helallik istemiş, vedalaşmıştır. Vasil, babası ile ilgili, "Babam müslümanları sever, aleyhlerinde hiç konuşmazdı." dermiş. Vasil bir vesile ile Bandırma'da Ali Öztaylan Efendi ile de tanışmış.

İşte Ali amca bir gece rüyasında Papa Kantriçko'yu görür. Papaz, "Ali Efendi! Ben sizin tanıdığınız Vasil'in babasıyım. Ben öleli sekiz sene oldu. Kabrim de Kazaklar köyündedir. Ben o köyde dünyaya geldim. Müslüman olarak doğdum, Müslüman olarak yaşadım, Müslüman olarak öldüm. Kilisede hiçbir zaman Müslümanlık aleyhinde konuşmadım. İslâm dışında öğüt vermedim. Teslis'ten hiç bahsetmedim. Sadece tevhidi anlattım. Fakat emr-i Peygamberî gereği hiçbir zaman Müslümanlığımı izhâr etmedim. Şimdi vakit gelmiştir. Siz benim kabrimi Hristiyan mezarlığından alıp Müslüman mezarlığına nakledeceksiniz. Ali amca, bunun üzerine rüyada kendisinin bu nakl-i kubûru gerçekleştirdiğini söyler."[127].

---

[127]Cihat Demirci. Tatlıcı Ali Efendi'ye dair ilginç bir hatıra

Tatlıcı Ali abi şöyle derdi: “Adnan Menderes’in idam edileceği günün sabahında seher vakti uyandım, fırtına vardı, kuşlar, kediler, köpekler âdetâ feryâd ediyordu. Bir süre sonra sükûnet oldu.”

Ali abi bir defasında mânen hâl sâhibi olduğunu hissettiği meczûb bir zâta, “Efendi! Düdüğü nereden çaldın?”, demiş. Maksadı, mânen hangi zâtlardan istifade ettiniz, demekmiş. Adam: “İhlasla ikrâm edilen hiçbir şeyi reddetmedim”, demiş.

Ali abi vaaz kürsülerinde Cenâb-ı Hakk’ın rahmet ve merhametinden çok azabının anlatılmasına üzülür ve, “Bu vâizler bizi çok korkutuyor”, derdi.

Ali abi, mânevî oğlu gibi sevdiği Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tasavvuf hocalarından merhum Selçuk Eraydın (1937-1995)’ın Fusûsu’l-hikem Şerhi ve Mesnevî Şerhi’ni Osmanlıcadan yeni harflere çevirdiğini duyunca: “Selçuk Efendi! Bu mübarek eserleri abdestli olarak yazalım inşallah” buyurmuşlar. Selçuk bey de bu tavsiyeye uyar, abdestsiz olarak yazmazdı.

Tatlıcı Ali abi ömrünün son yıllarında hasta idi, bazen hastanede yattığı da olurdu. İstanbul’da hastanede yattığı bir gece saat 11:00 civarında yanında refakatçi olan oğlu Cemal Öztaylan’a, “Oğlum! Bu hastane çayları naylon bardakta ve sallama çay olarak geliyor, demi de iyi değil. Keşke cam bardakta ve iyi demlenmiş çay olsa da içsek” der. Oğlu kendi kendine, “Babamın İstanbul’da

birçok dostu var. Birine telefon etsem, cam bardaklar ve demlik çayı alıp getirebilir. Ama gecenin bu saatinde aramak da uygun değil. Hattâ, Cemal'in canı çay istemiş de babasını bahane ediyor olabilir, derler mi? diye düşünürken Ali abinin Ebu'z-ziyâfe lakabıyla bilinen dostu Şevket Usta (Şevket Demirci, vefatı 2009) çıkar gelir, elinde bir demlik çay ve cam bardaklar vardır[128]. "Ali abi, sana çay içmeye geldik", der.

Bir asker emeklisi Bandırma'da Ali abinin dükkanına yakın bir yerde tatlı ve pasta dükkanı açmış. Ancak müşteriler Ali abinin dükkanına geliyor, yeni açılan o dükkana pek iltifat etmiyorlarmış. Adam bir gün Ali abinin dükkanına gelip açmış ağzını, yummuş gözünü: "Sen şöyle, böyle …" diye aklına gelen küfürleri beş on dakika sayıp dökmüş. Ali abi sadece dinlemiş. Bir süre sonra adamın söyleyecek sözü ve edecek küfrü kalmayınca, Ali abi: "Ver şu muhterem elini öpeyim, sen ne dediysen bende iki katı var, bana şerefsiz dediysen, ben senin bildiğinden daha şerefsizim", deyince adam şaşırıp kalmış ve, "Ben ne diyorum, bu ne diyor?" deyip ayrılmış, dükkanını da kapatmış.

Tatlıcı Ali (Öztaylan) Efendinin vefatında cenazesi dönemin ileri gelen devlet adamlarının da katıldığı çok yoğun bir kalabalık ile Bentbaşı Mahallesi Tekke Camii'nin önünde bulunan mezarlığa getirilir.

---

[128] Y. Notu. Şevket Demirci 'Evliyalar Şehri Kastamonu' kitabı vesilesiyle vefatından kısa bir süre önce tanışmak bahtiyarlığına sahip olduğum, mümtaz şahsiyetlerden biriydi.

Öztaylan'ın cenazesi daha sonra Bakanlar Kurulu'nun özel izniyle öğrencisi olduğu Nakşibendi Tarikatı'nın Halidiye Kolu'nun 34'üncü Şeyhi Hacı Ali Rıza el-Bezzaz'ın kabrinin yanında toprağa verilir.

Nâzım Yüzbaşı Efendi (1930-2017) Uşak'ın Karahallı ilçesi *Beki* köyünde dünyaya gelir [129] . Gençliğinde bir süre köyde tarım ve hayvancılıkla meşgul olur, sonra kumaş ticaretine başlar. 1953'te yirmiüç yaşındayken Bandırma'nın ticaret için daha elverişli olduğunu fark edip buraya yerleşir. Halı ticaretine de başlamış olan Nâzım Efendi, 1968 yılında Manyas'ın Darıca köyünde ikâmet eden ve İstanbul'daki Nakşibendî şeyhi Ali Haydar Efendi'nin (ö. 1960) halifesi olan Kadir Efendi'ye intisap edip müridi olur.

Ancak Kadir Efendi'ye bağlanması uzun ve zor bir aşamadan sonra gerçekleşir. Nâzım Efendi ondan evrâd ezkâr almak ister. Ancak Kadir Efendi, "Evlad! Biz emir kuluyuz. Ders ver derler, veririz, verme derler, vermeyiz. Üzerinizde anne, baba rızası meselesi görülüyor. Bu sebepten sizi kabul etmiyorlar, o meseleyi halledin", der. Nâzım Efendi konuyu araştırır. O dönemde amcası, kızını Nâzım Efendi'nin oğlu ile evlendirmek istermiş, ancak Marmara ve Ege bölgesinin örfü gereği akrabadan evlenmek pek makbul sayılmadığı için, bu iş gerçekleşmemiş, amcasının gönlü biraz kırılmış, amcasının kardeşi ve Nâzım Efendi'nin babası

[129] Necdet Tosun. Bandırmalı Nâzım Yüzbaşı Efendi Hakk'a Yürüdü

olan Kâmil Efendi de bu sebepten biraz kırgın imiş. Amcasının ve babasının gönlünü alır Nâzım Efendi ve tekrar Kadir Efendi'nin yolunu tutar. Ancak bu sefer de, "Evlad! Üzerinizde kul hakkı görüldüğü için kabul etmiyorlar", der. Konu araştırılınca, yıllar önce Nâzım Efendi memleketten (köyden) pazara giderken komşu bir kadının birkaç metre kumaş veya çarşaf için cüz'î bir para verdiği, Nâzım Efendi'nin kumaş almayı unuttuğu, kadının da az bir para olduğu için hatırlatmadığı anlaşılır. Kadına parası verilir, helallik alınır. Tekrar Kadir Efendi'nin yanına giden Nâzım Efendi, bu sefer de, "Üzerinizde helâl lokma ve faiz meselesi görüldüğü için kabul etmiyorlar", cevabını alır. "Efendim, bizim faizle işimiz olmaz", diye karşılık verir. Ancak o günlerde ticarî bir ortağı vardır. Ortağı, Nâzım Efendi'den habersiz kredi, faiz işine bulaşmıştır. Bunu öğrenince derhal ortaklığı iptal eder Nâzım Efendi. Yedi aylık bu süreden sonra Kadir Efendi Nâzım Efendi'yi müridliğe kabul eder.

Kadir Efendi'nin sıkça tekrarladığı sözlerinden biri şudur. "29 sene bir mürşide râm oldum, bana iki şey öğretti. Rasûl-i Ekrem (a.s) efendimizin yaptıklarını yap, yapmadıklarını yapma! Ben de bununla yetiniyorum!". Kadir Efendi'nin bir sözü de şudur. "Ummanlardan su içmişiz de azmaklar bizi kandırmıyor". Nâzım Efendi'nin dervişlik süreci böyle başlar.

Ancak kısa bir süre sonra Kadir Efendi vefat eder. Arkasında halife de bırakmaz. Çok üzülür Nâzım

Efendi. Sonra, 1969 senesinde Mahmud Sâmi Ramazanoğlu Efendi (1892-1984)'ye bağlanır, tasavvufî eğitimine bu yolda devam eder. 1973 yılında Sâmi Efendi'nin emri, halifesi Mûsâ Topbaş (1916-1999) Efendi'nin tebliği ile Balıkesir ve ilçelerinde sohbet ve irşada vazifeli olur. 1982 yılında Bandırma, Çanakkale ve Biga gibi şehirler vazife sahasına dâhil olur. Halka İslâmiyeti, tasavvufu ve mâneviyatı anlatmak için durup dinlenmeden koşar, çalışır. Ruhsatları değil, azîmeti ve takvâ yolunu tercih eder hep. Şeyhine samimiyetle bağlıdır. Sözlerinden biri şöyledir. "Eğer üstadım bana, Bütün işini bırak, Van'da çoban ol, dese, bir an bile düşünmem, giderim". Bir defasında Bandırma'da Hicri Efendi adında bir Kâdirî şeyhi Nâzım Efendi'yi çağırıp kendisine icâzet vermek ister. Nâzım Efendi ise şöyle cevap verir: "Efendim! Ben şeyhliği değil, Sâmi Efendi'ye erliği (müridliği) tercih ederim".

Aynı zamanda çok cömert olan Nâzım Efendi, hizmetlerini daha düzenli yürütebilmek için Bandırma Hacı Ali Rızâ Efendi Vakfı'nı kurar. Fakir-fukarâ ve talebe hizmetlerine devam eden, sohbetler yaparak halkı irşada ömrünü adayan bu gönül eri, vefatında Bandırma Haydar Çavuş Câmii'nde kılınan cenaze namazından sonra Edincik Mezarlığı'ndaki ebedî istirâhatgâhına defnedilir.

Bizanslılar tarafından XI. yüzyılda inşa edilen kalenin sadece dış sur kalıntılarının bir kısmı günümüze kadar gelebilmiştir. Kalenin iç kesimi toprak altında kalmıştır. Kale yaklaşık 155.000 m2 olup, bulunduğu alan imara kapalıdır. Bigadiç'in ilk kuruluş yeri olarak ovaya bakan, kalenin batı yamaçları tercih edilmiştir. Kale, Yunan işgali sırasında karargah olarak kullanılmıştır[130].

Orhan Gazi döneminde, Osmanlı Devleti egemenliğine geçmiş olan Bigadiç'te, Karesi sancağı mutasarrıflığında bulunmuş olan Şerif Mehmet Paşa 1842 tarihinde bir medrese yaptırır[131]. 1890'larda dört medrese, bir tekke, sekiz cami bulunmaktadır[132]. 93 Harbi ve Balkan Savaşı sonrası göçler alır. 1942 yılındaki deprem sonrasında afetin izlerini azaltmak amacıyla 1943 yılında ilçe merkezi yapılmıştır.

Kasım Paşa Camii, 1549'da Kanuni Sultan Süleyman'ın vezirlerinden Cezerizade **Kasım Paşa** tarafından yaptırılır[133]. Tamamen kesme taşlarla inşa

[130] İbrahim AYDIN-Sevil YILMAZOĞLU. Bigadiç Şehri'nin (Balıkesir) Mekânsal Gelişimi
[131] Bayraktar, agm.
[132] Türer, agm.
[133] Kasım Paşa'nın imparatorluğun birçok bölgesinde hayratı vardır. Bursa'daki hayratından başka İstanbul'da Cağaloğlu'nda bir mescid, Eyüp'te bir mescid, medrese ve mektep, Selânik'te Kāsımiyye Camii diye anılan bir cami ve

edilen cami birkaç defa tamir olmuşsa da minaresi orijinal hali ile günümüze gelmiştir. Yapıldığı dönemin tüm mimari özelliklerini yansıtan Kasım Paşa Camii'nin duvarlarında 1901 tarihli levhalarda hat sanatının değişik örnekleri mevcuttur.

Kasımpaşa Camii'nin minberinde asılı olarak bulunan ve 1908 yılında Edirne'den getirilen sancak, Bigadiçli muvazzaf askerler tarafından, aralarında para toplanarak Edirne Kız Mektebi'nde yaptırılmıştır.

Vehbi Ali Efendi (v. 1867), Emed'de dünyaya gelir, Bigadiç'te tahsilini tamamlar ve burada kalır. Nakşibendi tarikatına bağlanır ve İbrahim Edhem Efendi'den hilafet alır. Çeşitli eserler, şiirler yazar.

Altıkaraağaç Dede türbesi Bigadiç'in kuzeyinde panayır yeri civarındadır. Her yıl burada lokma hayrı yapılmakta, yağmur duasına çıkılmaktadır.

Barak Baba'nın türbesi Bigadiç'e 36 km. uzaklıktaki *İğciler* ile *Topalak* köyleri arasındadır[134]. Barak Baba Hacı Bektaş-i Veli'nin halifesi olup, onun

---

imaret inşa ettirmiştir. Kaynaklarda daha başka hayır eserleri yaptırdığı söylenmekteyse de bunların ona aidiyeti tartışmalıdır. Erünsal makalesinde, diğer Kasım'larla karıştırıldığı için ölüm tarihinin ihtilaflı olduğunu yazarak "Bursa Şer'iyye Sicilleri'ndeki 939 (1532-33) tarihli bir kayıtta ondan "merhum" diye bahsedildiğine göre (Hızlı, s. 114) Kasım Paşa bu tarihten önce ölmüş olmalıdır", der. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 24. KASIM PAŞA, Cezerî - İsmail E. Erünsal, ve Aşıkpaşazade, Osmanoğullarının Tarihi, sh. 289

[134] Barak Baba'nın oğlu Revak Sultan hk. Evliyalar Şehri Manisa'ya bkn.

vasiyeti üzerine Bigadiç'e gelmiştir[135]. Geniş bir avlu içinde Selçuklu dönemi mimarisi özelliği taşıyan sekizgen kubbeli türbenin çevresinde yirmi kadar mezar vardır. Türbe içinde Selçuklu dönemine ait tunç ve bakırdan keşkül tasları, uçları hayvan ağzı şeklinde alem, iki adet siyah bazalt mezar taşı, taşın üzerinde sekiz köşeli keçeden yapılma "Gülşen-i Takke" ilgi çekicidir.

Köyün adı 24 Oğuz boyundan biri olan *Karkın*'dan gelmektedir. Bu kelime aş yapan, aç doyuran ve su çıkan yer anlamlarını taşır. İlçe merkezine 10 km mesafede bulunan köyün (mahallenin) 1530 yıllarında kurulduğu bilinmektedir. Köyde köyü kuran kişinin olduğu söylenen bir türbe vardır.

Bigadiç'e 15 km. uzaklıktaki İskele kasabası mezarlığında olan **Oğul Paşa Türbesi (Sarı Dede)**, mimari üslup olarak Selçuklu kümbetlerine benzemektedir. Karesi oğullarından Oğul Paşa'ya halk arasında "Sarı Dede" de denilmektedir.

Türbe bir kenarı Karesi Caddesi'nden taş duvarla sınırlanan mezarlık alanının içerisinde yer alır[136]. Eğimli bir topoğrafyaya sahip olan mezarlık alanının en yüksek kotuna yerleştirilen türbenin çevresi düzenlenerek oluşturulan açık avluda ziyaretçilere rahat bir bekleme

---

[135] Velayetname, Sh. 521 "Yakın bir halifem de Barak Baba'dır. Hiç şüpheniz olmasın o gerçek erdir. Söyleyin Karesi ülkesine sefer etsin. Balıkesir şehrinde yerleşsin."
[136] Hatice UÇAR. Balıkesir'de Beylikler Dönemi Mimari İzi Oğul Paşa Türbesi

ortamı hazırlanmıştır. Türbeye mezarlık alanını Karesi Caddesi'nden sınırlayan duvara açılan çift kanatlı bir demir kapıdan girildikten sonra her biri farklı genişlikte olan 39 basamaklı bir beton merdiven çıkılarak ulaşılır.

Oğul Paşa türbe kapısının kenarları mermerden olup, üç küçük pencere ile aydınlatılmaktadır.

Türbe içinde ikisi çocuk mezarı olmak üzere yedi mezar bulunmaktadır. Bu mezarlardan biri Oğul Paşa'ya ait olup türbe yörede bu isimle anılmaktadır. Oğul Paşa'nın Karesi Beyi hanedanının mensuplarından olduğu söylenmektedir. Bir Bizans Dönemi yerleşmesi üzerinde konumlandırılan yapının çevresinde farklı dönemlere ait mezarlar vardır.

1920'li yıllarda, köyün kuzeybatısındaki vakıf arazilerinden yıllık 12.5 lira gelir elde edilip bu parayla her cuma namazından çıkan cemaate hayır yemeği verilirdi.

Güvemçetmi köylüleri, 1862'de Ahmet Vefik Paşa tarafından çıkarılan iskan kanunu ile yerleştirilen ve o güne kadar göçebe olarak yaşayan Oğuzların Çepni boyundan İlyaslı (Ellezli) oymağına bağlıdır. Burası Okuf köyü civarında, Güvem mahallinde, Çepni Hayta Süleyman Cemaati tarafından kurulmuş bir köydür. Balıkesir yöresindeki ilk cemevi, Güvemçetmi köyünde açılmıştır.

Güvemçetmi köylüleri, **Fuğla Baba** yatırının, kendileri bu bölgeye yerleşmeden önce de bulunduğunu

ifade etmektedirler[137]. Bu yatır sadece Hıdırellez gününde kadınlı erkekli bir şekilde ziyaret edilmektedir. Ziyarete gidenlerin yanlarında getirdikleri taşları, yatıra bıraktıkları ve yatır etrafında döndükleri anlatılır. Yatır yanındaki taşların orada yatan kişinin ruhuna ait olduğuna inanılmaktadır. Çocuğu olmayanlar çocuk dilerler ve çocukları olduğu takdirde Fuğla Baba'ya kurban kesecekleri sözünü verirler. Ziyaret sonrasında çocuğu olanlar, yatır yanında kurban kesip gelenlerle birlikte yerler.

[137] Mehmet Aça. Kardeşlik, Dostluk, Huzur Ve Barış Simgesi Bir Çepni Köyü: Güvemçetmi

XIV. yüzyılın başlarında Taylı Baba adlı bir gazinin bugün Taylıeli diye bilinen köyün bulunduğu yerde ilk Türk Müslüman yerleşim yerini kurmuş olduğu nakledilir[138]. Ancak 1483 yılında, büyüyen şehrin Taylıeli köyünden bugünkü Burhaniye'nin olduğu yere taşındığı ve ismini şimdi bakiyeleri mevcut olmayan antik su kemerlerine atfen Kemer adını aldığı rivayet edilir. Osmanlı döneminde Kemer ya da Kemer Edremit ismiyle bilinen yer Sultan II. Abdülhamit'in oğlu şehzade Burhan (1885-1949) adına atfen, halkın isteğiyle Burhaniye olarak anılmaya başlanır.

Anadolu eyaletinin Karası sancağına bağlı bir nahiye olan Burhaniye, 1846 yılında Hüdavendigar eyaletine bağlı kaymakamlıkla idare edilir. 1864 yılında Edremit'e bağlı bir müdürlük haline getirilir. 1870'den sonra tekrar kaza olan Burhaniye, Osmanlı devletinin sonuna kadar Karası livasının önemli bir kazası olur.

1887 yılı Karası salnamesinde köyleriyle birlikte Burhaniye'de üç cami-i şerif, üç medrese, on beş han, üç kilise, iki hamam, otuz sekiz mektep, yirmi bir değirmen, iki fabrika vardır. 1906 yılında Burhaniye şehir merkezinde altı cami, üç medrese, bir türbe, bir kilise, bir

---

[138] Özgür Mehmet İrkin. Burhaniye'de Türk Devri Eserleri. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir. 2006

hamam, bir otel, üç han, üç un ve zeytin fabrikası, iki yüz altmış altı dükkan, otuz dokuz mağaza bulunmaktaydı.

Kemer-Edremit'in karadan denize çıkış kapısını teşkil eden iskelesi, aynı zamanda adalar başta olmak üzere yakın çevreyle münasebet tesis etmesini sağlamış, ticaretin ve sosyo-kültürel yaşamın zenginleşmesine katkı yapmıştır[139]. 1821'den itibaren Mora yarımadasından bölgeye sıçrayan Rum isyanının olumsuz etkisi Kemer-Edremit'e de yansır. İzbandit tehdidi ve kazada yaşanan kargaşalarla birlikte devlet çeşitli askeri ve idari tedbirler alır. Bunlardan birisi olan civar iskelelerle birlikte Kemer-Edremit iskelesine de savunma amacıyla top konulması önlemi, iskelenin iç güvenlik ve ticaret açısından taşıdığı önemi açıkça göstermektedir.

Hanay Camii Mahkeme Mahallesindedir. Caminin ismi olan "Hanay" iki katlı bina anlamına gelir. Hanay Camiinin üst katı ibadet mekanı, alt katı dükkanlar için planlanmış olup alt katı, güney-kuzey yönlü uzanan bir dehlizle iki kısma bölünmüştür. Dehliz düz ahşap tavanla örtülü olup beş adet taş kemerle taşınır. Buranın doğu-batı cihetinde dikdörtgen planlı, düz tavanlı ve girişleri karşılıklı ikişer adet dükkan alt kat planını oluşturur. Burhaniye Müftülüğündeki kayıtlardan Hanay Camii'nin Voyvoda Hacı Ali Ağa tarafından 1758 senesinde iki katlı olarak inşa edildiği, 1944 yılındaki

---

[139] Evren Gökçe. Edremit Körfezi'nde Küçük Bir İskele: Kemer-Edremit (Burhaniye) İskelesi

depremde büyük hasar gördüğü, 1954 ve 1971 yıllarında Vakıflarca tamir edildiği anlaşılmaktadır[140].

Hasan Ağa Camii Burhaniye ilçe merkezinde, Yunus Mahallesindedir[141]. Caminin kuzeyinde küçük bir hazire ile yeni yapılmış şadırvanı bulunur. Cami derinlemesine dikdörtgen planlı olup dört cepheden yaklaşık 50 cm. dışa saçak yapan dört yöne meyilli kırma çatı ile örtülmüş, kiremitle kaplanmıştır. Cami kuzeyinde beş birimli son cemaat yeri ve avlunun kuzeydoğu köşesine yerleştirilmiş bir minare bulunur. Müftülük kayıtlarında caminin Hicri 1758 tarihinde Hasan Ağa tarafından yaptırıldığı ve minarenin 1954 yılında yenilendiği bilgisi vardır. Bunun dışında taç kapının üçgen alınlığı içinde Hicri 1294 (M. 1877) tarihi yazılıdır.

Koca Cami, Hürriyet ve Aşağı caddelerin kesiştiği alanda yer almaktadır[142]. Batıdan doğuya eğimli bir arazi üzerinde inşa edilmiştir. Cami, yüksekliği her cephede değişen kesme taş kaplama bir su basman üzerine oturur. Kuzey cephesi şadırvanlı küçük bir avluya açılan caminin güney, doğu ve batı cepheleri caddeye bakar. 1781 yılında Muhiddin-i Rumi tarafından yaptırılmıştır. Caminin orijinalde bir medresesi olduğu kayıtlarda yer alsa da bugün bu bilgiyi doğrulayacak bir bakiye yoktur. İlk yapı 1891–1892 yıllarından önce bir yangın geçirmiş ve 1890'da tamir edilerek yeniden

140 İrkin, agt
141 İrkin, agt
142 İrkin, agt

ibadete açılmıştır. Cami 1944 yılındaki depremde zarar görerek 1946–1947 senelerinde Vakıflar idaresince restore edilerek bugünkü şeklini almıştır.

Caminin banisi **Muhiddin-i Rumi**'nin Türbesi Fidanlık Sokakta Burhaniye kent merkezindeki Koca Cami'nin kuzeyinde ve 2015 yılında yıkılan eski belediye binasının arkasındadır[143]. Yanya'dan Burhaniye'ye gelip yerleşen bu zat, 1821 yılında vefat eder. Bu kişi için yapılan türbede, kendisinin yanında oğlu Hasan Çelebi de gömülüdür. Eski belediye binası yıkılınca çevresi ortaya çıkan türbe, belediyenin ve hayırseverlerin yardımıyla temizlenir, bakımı ve çevre düzenlemesi yapılır. Türbe devşirme ve moloz taş kullanılarak kareye yakın olarak inşa edilmiştir. Kubbesi betonarmedendir. Türbe içinde iki sanduka bulunmaktadır. Türbe kapısına giriş için bir ek yapılmıştır. Burası, Burhaniye halkı tarafından özellikle hayır duası için ziyaret edilmektedir.

Anlatılır ki, kendisine "Niçin bu kadar uzağa cami yaptırdın?" diye soranlara, "Bir gün burası şehrin merkezi olacaktır", diye cevap verirmiş.

Hacı Ahmed Camii, Burhaniye ilçe merkezinde, Hacı Ahmed Mahallesindedir[144]. Bugün için özelliğini kaybetmiş alçak duvarlı bir avluyla çevrelenmiş yapının batı cephesi doğrudan yola bakar. Yapının kuzeyinde küçük bir hazire ve kuzeybatıda yapıdan bağımsız

---

143 http://sosyodenemeler.blogspot.com/

144 İrkin, agt

minaresi yer alır. Caminin 1798 senesinde Hacı Ahmed Ağa tarafından yaptırıldığı ve ilk yapının düz ahşap tavanlı olduğu ancak bu yapının 1903'te yıkılarak 1911 yılında günümüzdeki haliyle yeniden inşa edildiği anlaşılmaktadır. Caminin mimari Rum Kalfa Andrea'dır. Minaresi 1944 yılındaki depremde yıkılmış 1956 yılında yeniden inşa edilmiştir.

Hamidi Camii Minaresi, Burhaniye ilçe merkezinde Geruş mahallesinde tek başına, bir meydanın ortasında kalmıştır[145]. Minare kaidesinin batı yüzünde bulunan kitabede sözü edilen Hamidi Camiinin Burhaniye Müftülüğündeki kayıtlarına göre, Hicri 1293 yılında buraya gelen muhacirler tarafından inşa edildiği ve yapının kerpiçten basit bir yapı olduğu yazılıdır. Minaresi hariç, Hamidi Camii 1965 yılında yıkılarak minarenin doğusuna, içinde bulunduğu mahallenin ismiyle anılan Geriş Camii inşa edilmiştir. Ancak Geriş Camii'nin kendisine ait minaresi ile cami arasında on beş, yirmi metrelik bir mesafe vardır.

Burhaniye'nin İskele mevkiinde, inşa edildiği muhitin ismi ile anılan İskele Camii, Çanakkale – İzmir kara yolunun kenarında yer alır[146]. Yapının banisi olan Hacı İbrahim Efendi Burhaniye'de 1902–1904 yılları arasında Kaymakamlık yapmıştır. İbrahim Efendinin kayınpederi Serdarzade Hasan Ağa, Salnamelerde Hasan Tahsin Bey olarak zikredilir. 1891–1902 yılları arasında

---

[145] İrkin, agt
[146] İrkin, agt

Burhaniye Kaymakamıdır. Kitabenin ilk satırında adı geçen Arnavudoğlu Mehmed Efendi de (Salnamelerde Mehmed Eşref Efendi) 1890–1891 yıllarında Burhaniye'de kaymakamlık yapmıştır.

Burhaniye'deki hamamın XV. yüzyılda inşa edilmiş olduğu kabul edilir.

XVIII. yüzyıldan itibaren Türk İslam karakterini özümsemeye başlayan Burhaniye, sahip olduğu eserler ile de Osmanlı mimarisinin bir parçası olur[147]. Burhaniye merkez ile birlikte köylerinde de, Osmanlı son dönemi özelliklerini yansıtan mimari eserler bulunmaktadır. Bunlardan *Ağacık* Köyü Camii, son dönem Osmanlı mimari süslemelerini yansıtması açısından önemli bir yapıdır. Barok, rokoko, neo-klasik ve ampir süslemeler bir arada görülmektedir. Bu süslemeler, alçıdan yapılmış olanlar ile duvar resimleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

İlçenin altı km. güneyinde yer alan *Şahinler* Köyü Camii, dış cepheleri sade bir görünüşe sahip olmakla birlikte harim şaşırtıcı zenginlikte duvar resimleriyle ön plana çıkar[148]. Kuru sıva üzerine kalem işi tekniği ve toprak boyalar kullanılarak yapılan bu bezemeler, konu bakımından manzara ve natürmortlardan ibarettir. Manzara tasvirleri içerisinde panoramik İstanbul görüntüsünün canlandırıldığı betimleme imparatorluğun

---

[147] Halil Sözlü. Balıkesir Burhaniye'de Ağacık Köyü Cami ve Tasvirleri

[148] Savaş YILDIRIM. Burhaniye Şahinler Köyü Camii Duvar Resimleri

başkentine özlemin bir ifadesi olarak önemle belirtilmelidir. Resimlerde bir yandan geleneksel minyatür sanatının özellikleri hala etkisini devam ettirirken, diğer yandan batı sanatının perspektif, derinlik, ışık-gölge gibi kavramlarının başarıyla uygulandığı görülür.

Alçı ve ahşap süslemelerin yanında kalem işi süslemeler ve 18. yüzyıldan itibaren Osmanlı dini ve sivil mimarisinde karşımıza çıkan duvar resimleriyle de bezenmiş olan yapı 1895 tarihinde tamamlanmıştır[149]. Caminin yapımında ön ayak olan ve kitabede ismi geçen Kaymakam Hasan Tahsin Bey 1891–1902 yılları arasında Burhaniye Kaymakamıdır. Bu şahsın damadı Hacı İbrahim Efendi de 1902–1904 yıllarında Burhaniye Kaymakamı olup İskele Camii'ni yaptıranlardan biridir.

Rumi Kaptan Dede Türbesi Geriş Mahallesi'nde, Hamdi Bey Caddesi ile Sakarya Caddesi arasında kalan ve bu iki caddeyi birbirine bağlayan Yasakçı Sokağın Hamdi Bey Caddesine açılan yerinde, sokağın başında yer almaktadır. Türbe temiz ve bakımlı haliyle ilgi çekicidir. Yatır küçük dikdörtgen bir yapı içinde gömülüdür. Demir parmaklıklı pencerelerinden içerisi görülebilmektedir. Kitabesi demir kapının olduğu yönde ve yapının üst kesimindedir. Türbenin üzeri düzdür ve tepesinde ay biçimli bir alem vardır. Rumi Kaptan Dede'nin türbesi üzerindeki kitabede büyük

[149] İrkin, agt

harflerle yedi satır halinde şu sözler yer alır:

“BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM / HEY YOLUMUN YOLCUSU KENDİNE GEL / BU DÜNYADA KENDİNİ UNUTMA / NE OLDUM DEME NE OLCEM DE /ALLAHINI UNUTMA/ BAŞINI ÇEVİR BENİ GÖR. / BU DÜNYADA GEÇMİŞİNİ UNUTMA / RUMİ KAPTAN DEDE RUHUNA FATİHA”

Seklik Dede Burhaniye kent merkezinin yakınındaki Seklik Tepe üzerinde olan bir yatırdır. İlçeye bağlı Şarköy yakınlarındaki tepeye adını veren Seklik Dede’nin mezarının kaç yıllık olduğu bilinmemektedir. Çok sayıda insan, buraya çıkarak dua etmektedir. Seklik Tepe’deki orman yangını gözetleme kulesinin bitişiğinde bulunan Seklik Dede’nin mezarı, Kızıklı Köyü sınırları içindedir. Bölgeye gelen ilk Türklerle ilişkili olup, Horasan Erenleri diye anılan bir kişiye ait olduğu söylenmektedir.

Kızıklı köyünde (günümüzde mahalle) bulunan **Sinan Dede** Türbesi bir çok kez tamir edildiğinden hayli değişikliğe uğramıştır. Ağaçlık bir mevki içinde olan türbe, tertemiz ve bakımlıdır. Sık sık ziyaret edilen bir yerdir.

Taşlı Dede’nin kabri *Bahadınlı* Köyü yakınında bir zeytinlik içindedir. Taşla çevrili durumdadır. Buradaki yatırın Horasan erenlerinden olduğu söylenmektedir.

“Horasan Erenleri” olarak adlandırılan derviş

gazilerden biri olan **Taylı Baba**'nın mezarı, Burhaniye'nin yakınındaki Taylıeli Köyü'ndedir. Taylı Baba'nın yöreye ilk gelen ve Türklerin yerleşmesini sağlayan bir kişi olduğu sanılmaktadır. Burhaniye'nin kurucusu olarak bilinen Taylı Baba'nın mezarı sıradan bir görünüme sahiptir; koruma altına alınmamıştır. Bu zat belgelerde Tay Boğa, Tay Sultan gibi isimlerle geçmektedir. Kastamonu'da zaviyesi vardır.

Pazar Sokak'ın köşe yaptığı yerin iç tarafında, bir selvi ağacının dibinde olan **Yahya Efendi** Türbesi pek bakımlı değildir.

Eski zamanlarda orduların konaklama merkezi olan Dursunbey, Türkmen aşiretleriyle Balıkesir Beylerinin yaylası olmuştur[150]. Önce köy, sonra Balat adı ile bucak merkezi olan Dursunbey, 1919 tarihinde ilçe haline getirilir. Dursunbey ilçesinde 1890'larda Müslümanlara ait okullarda 6 erkek 7 kız öğrencinin öğrenim gördüğü anlaşılmaktadır[151]. Aynı tarihlerde ilçede üç medrese, beş tekke bulunmaktadır.

Milli Mücadele yıllarında 30 Haziran 1920'de Balıkesir'in Yunanlılar tarafından işgalinden birkaç gün sonra Dursunbey kazası da bir Yunan birliği tarafından işgal edilmiş ve kasabada bir Yunan karakolu kurulmuş, 3 Eylül 1922'de bağımsızlığını kazanmıştır[152].

Dursunbey ilçesi merkezinde **Hıdırlık Dedesi** denen bir yatır vardır[153]. Türbenin yeri Hastane Mahallesinde Hıdırlık mevkiinde bulunan ağaçların içindedir. Dede söylenene göre ak saçlı, ak cüppeli, yüzü de nurlu mu nurlu bir ermiş imiş.

---

[150] Fatma BILDIR. Dursunbey (Balıkesir) Yöresi Halk Edebiyatı Ve Folklor Ürünleri Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi. Balıkesir. 2008

[151] Ali Türer. Eğitim Yazıları: Balıkesir'de Eğitim (Cumhuriyet Öncesi)

[152] Metin Ayışığı. Kuvâ-yı Milliye Ve Dursunbey

[153] Bıldır, agt.

Bazı insanlar Hıdrellezde türbenin yanına taş ve çakıllardan ev ve çocuk vb. şekilleri yaparlar. Ev şekli yapanın evi, çocuk şekli yapanın çocuğu olacağına inanılır. Yanında da bir çam ağacı vardır. Bu ağaca ya da mezarın yanına, üç İhlas bir Fatiha surelerini okuyup kavuşmak istedikleri şeyin şeklini yaparlar veya bez bağlarlar. Bu yatırla ilgili olarak dedenin, mezarı ile İstasyon yolu arasındaki Çardaklı çeşmeye sabah ezanına doğru inip abdest alması anlatılır. Dede abdestini alıp mezarına dönerken yolda önünü kesen olursa kaza yaptığına inanılır.

Hıdırlık Dede'ye çocuk sahibi olmak ve kısırlığı gidermek için gidilir[154]. Yatırın etrafında muhtelif defalar dönülür ve yatırı taşlama yoluyla dilek dilenir. Hıdır Dede'nin mezarını ziyaret edenler kabrin etrafından toprak toplayıp götürürler.

Gügü köyünde, ormanın kıyısında bir yatırın varlığına inanılır. Buraya yağmur duasına çıkıldığında en kısa zamanda yağmur yağdığı anlatılır.

Aşağımusalar köyündeki yatır **Geyikli Dede (Aşağı Musalar Dedesi)** ismiyle anılır[155]. Bu dedenin bir kardeşi Barak Dede'dir. Dağdanaz'da Hüseyin Dede ile birlikte üç kardeştir. Baraklar Bigadiç'in köylerinde Aşağımusalar'daki dedeye **Gay Dede** derler. Anlatılır ki, Gay Dede gider, ormanın içinden aş ekmek alır gelir,

[154] Duymaz, "Balıkesir.."
[155] Bıldır, agt.

Allah ne verdiyse sofraya koyarmış. Fakat karısı, “Ya, nereden buluyorsun bunları adam” dese de, “Canım sen sofrana bak”, filan dermiş. “Aşağımusalar Dedesinin yatırı ormanın içinde Aşağımusalar ile Gölcük arasında kalır. Biraz yüksekçe bir yerdedir. Hemen aşağısından küçük bir dere geçer.

Anlatıldığına göre, eskiden bu dedenin yatırının çatısı çok alçakmış. Günün birinde bir çoban koyunlarını otlatmak için bu yatırın olduğu yere gelir. Koyunlar otlarken o da yatırın yakınlarındaki bir ağacın altında uykuya dalar. Rüyasında aksakallı bir pir-i fani, onu dürter ve “Koyunlarını yatırımın çatısından indir, beni rahatsız ediyorlar.”, der. Çoban sıçrayarak uyanır ki koyunlar zaten alçak olan çatının üstüne çıkmışlar, toprak olan damdaki otları yiyorlar. Çoban bunun üzerine hemen koyunlarını aldığı gibi köyüne döner.

Aşağımusalar’daki dedeyle ilgili şu uygulama yapılır: “Buraya insanlar çeşitli niyetlerle gelirler. Kimisi çocuğum olmuyor diye, kimisi hayvanları hasta diye, kimisi ev-araba için vs. Dedenin mezarının başında kavuğun dikildiği bir yer vardır. Kavuğu buradan çıkartılınca içinin oyuk olduğu görülür. Hastalığı veya derdi olan duasını ettikten sonra elini bu oyuktan içeri sokar ve elinin uzandığı yerden bir avuç toprak alır. Bu toprağı şifa niyetine yer. Bu uygulamayı özellikle çocuğu olmayan kadınlar yapar. Hasta olan hayvanların yemine de yine bu topraktan katılır. Şifalı olacağına inanılır.

Aşağımusalar ile Yukarımusalar köyleri arasında bir yatır vardır. Bu yatır, köylerin güney kısmında

Ayderesi denilen derenin dibinde bulunur. Bu derenin suyu Gölcük mevkiinden çıkar, Dursunbey istasyonu yanından gelen dere ile birleşerek *Begel* köyüne doğru akar. Yatırın hemen yanında eski bir hamam yeri vardır. Bu hamamın alt kısmından orman yolu geçer. Bu yol Gölcük orman işletmesine kadar ulaşır. Orman işletmesinin güneyinde ise İncirli mağaraları bulunur.

Anlatılır ki, bu dede kendi köyünde çiftçilik yaparmış. Tarlaya çift sürmeye gittiğinde sahip olduğu tek öküzle çiftini sürer, tarlalarını ekermiş. Dedenin hanımı bu olayı sorduğunda, "Sen bu işe karışma, Allah bir kolaylığını verir.", dermiş. Tek öküzle nasıl çift sürdüğünü merak eden dedenin hanımı, bir gün tarlaya giderken habersizce dedeyi izlemeye başlamış. Dede tarlaya vardığında, ormandan bir geyik çıkagelmiş. Dede, öküzü ile bu geyiği sabana koşmuş ve tarlasını sürmeye başlamış. Bir süre sonra geyik huzursuzlaşmaya başlamış. Dede sabandan geyiği ayırdığında geyik kaçarak orman içinde gözden kaybolmuş. Dede, bu olay üzerine hanımının kendini izlediğini anlamış. O zamandan sonra artık geyik gelmez olmuş. Bunun üzerine evine dönen dede, etrafında bulunan insanlara, "ben öldüğümde sakın bu hanımın mezarını benim mezarımın yanına gömmeyin", diye vasiyet etmiş. Bir süre sonra dede ölmüş. Dede için bir türbe mezar yapmışlar. Hanımı öldüğünde dedenin vasiyetini yerine getirerek, hanımının mezarını türbenin dışına yapmışlar. Yıllarca bu durumda bulunan türbe daha sonra

büyütülerek, dede ile hanımı aynı türbe içerisine alınmış. Günümüzdeki türbede ikisi bir arada yatmaktadır.

Yöre halkının söylediğine göre, çocuğu olmayanlar, bir şey kaybedenler veya bir şey dileyenler dedenin başına gelip, kurban keserler ve iki rekat namaz kılıp dönerlermiş. İnancı olan kişilerin bir süre sonra muratlarına erdiği söylenir.

Edremit'in Türkler tarafından tamamıyla ele geçirilişi Alaeddin Keykubad zamanında (1220-1237) olur. Edremit ve çevresine yerleştirilen Türk aşiretlerin en kuvvetlileri Karamanlı, Meyilli, Mikailli, Cihanikliler çevreye egemen olur ve yayılırlar[156]. XIII. yüzyılda Edremit'te Venedik ve Ceneviz tüccarlarının yaşadığı özel mahalleler bulunmaktadır[157]. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmeye hazırlandığı sırada fetih bahanesi olarak Edremit'teki yerli Rumların ayaklanmasını gösterdiği, çeşitli kaynaklarda yer verilen bilgiler arasındadır. İsyanı Saruhan Bey bastırır[158]. Bu isyanı duyan Fatih, Edremit ve çevresindeki bütün Rumları civar adalara sürer. Bu olay da Fatih'in Bizans'a savaş ilan etmesine ve İstanbul'u fethetmesine sebep olmuştur, denilir. 1461'de, Midilli'de çıkan isyanı bastırmak üzere Edremit'e gelen Fatih, Akçay İskelesi civarında bir tersane yaptırtır ve kısa sürede hazırlattığı bir gemiyi donanması ile adayı kuşatmak üzere yola çıkarır.

---

[156] Ferzan Gümüştepe. Edremit Şehri

[157] Sevil Durmuş. Edremit Ve Köylerindeki Türk Eserleri. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi. İzmir. 2010

[158] Türbesi Manisa'da bulunan Saruhan Bey hk. Evliyalar Şehri Manisa'ya bkn.

Fatih devrinde Edremit çevresine gelen Şeyh İlahi Edremit'te zaviyeler açar, özellikle mestçi esnafı arasında büyük saygı görür, lider olarak benimsenir[159].

Kanuni dönemine gelindiğinde tarih kaynaklarında Edremit'ten iskelesi olan, pazar kurulan bir kasaba olarak bahsedilmektedir. XVI. yüzyılla ilgili bir araştırmaya göre, bu yüzyılda Edremit'te üç cami, bir medrese, bir han, bir kervansaray, üç hamam, bir okul ve bir zaviye bulunmaktadır. 1816 senesine kadar Edremit Karesi Sancağı'na ve Karesi Sancağı da Anadolu Beylerbeyliği'ne bağlıdır.

Türkiye'den Yunanistan'a mübadele öncesi ve mübadele ile 1.200 000 Anadolu Rum'u giderken bunun yaklaşık 4000 kadarını Edremit Rumları oluşturmaktadır[160]. Aynı şekilde iskana tabi olan 499.239 mübadil Anadolu'ya gelirken bunun 874 hane ile yaklaşık 2000-2500'ü Edremit merkez, nahiye ve köylerine 1923-1929 tarihleri arasında iskân edilmişlerdir. Edremit Mübadilleri neredeyse tamamı rençber olup, zeytin ve bağcılık alanında bölgeyi yeniden canlandırmışlar, kullandıkları modern tarım aletleri ve tecrübeleri sayesinde Edremit'te tarım ekonomisi yeniden önem kazanmış, hızlı bir şekilde üretime geçilmiştir. Edremit Mübadillerinin bir kısmı da fabrikatör, tüccar ve esnaf idi. Bu mübadiller sayesinde, sanayi dallarında

---

159 Bayraktar, agm.

160 Leyla Çevik. Türk-Yunan Nüfus Mübadelesinde Edremit (1923-1929). Yüksek Lisans Tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi. Muğla. 2016

Rumların gitmesiyle oluşan boşluklar doldurulmaya çalışılmış ve yerli sanayi bölgede yavaş yavaş gelişmeye başlamıştır.

Edremit sicillerinde isimleri geçen hanlar şunlardır[161]. Acem Hanı, Alemi Ağa Hanı, Cedid Han, El-Hac/Hacı İbrahim Hanı, El-Hac/Hacı Musa Hanı, Emir/Emiroğlu Hanı, Erzurumizade El-Hac Mehmed Ağa Hanı, Hacı Piri Hanı, Leblebicioğlu Hanı, Müfti Efendi Hanı, Patat el-Hac Mustafa Hanı, Piyale oğlu Hanı, Topalzade Hanı, Yeni Han, Reiszade Mustafa Efendi'nin Vakıf Hanı. Bu hanların tamamı XVII. veya XVIII. yüzyıl tarihlidirler. 1835 tarihli bir defterden Edremit'te sekiz hanın bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunlar Acem Hanı, Muytab Hanı, Kilisa Hanı, Sandıkçı Hanı, Topaloğlu Hanı, Küçük Emin Ağa Hanı, Bakırcı Hanı ve Hacı Ahmed Ağa Hanı'dır. Bu hanların en büyüğü 60 odalı iken en küçüğü dört odalıdır.

19. yüzyılda Edremit ve çevresinde 1821'deki Rum ayaklanması ile 1860'larda göçebe aşiretlerin yerleşik yaşama geçmelerinden kaynaklanan sorunlar yaşanır[162].

Edremit'teki hanların sahiplerinin kazanın idari ve ekonomik yapısında etkili kişiler olduğu anlaşılıyor[163]. XVIII. yüzyıl ve XIX. yüzyılın ilk yarısında Edremit'te

---

[161] Serdar Genç. Edremit Hanları ve Hanların Misafirleri (16-19.YY)

[162] Özlem Köprülü Bağbancı-M. Bilal Bağbancı. Edremit (Balıkesir) Kentsel Kültür Varlıkları Envanteri 2005

[163] Genç, agm.

Koca Mehmedoğulları, Alemizadeler ve Müridzadeler son derece etkin ailelerdendirler. Bu ailelerden Koca Mehmedoğlu Mehmed Emin Ağa'nın bir hanı olduğu tespit edilmiştir. Mehmed Emin Ağa'nın 1784 tarihli vakfiyesinde vakfın akarları arasında ilk sırada Cedid Han isminde bir han göze çarpmaktadır.

Edremit'te voyvodalık yapmış olan Alemizade ailesinin bir hanı mevcuttur. 1835 yılında Edremit'te Alemizade Hacı Mehmed Ağa'ya ait çok sayıda dükkan vardır. Bu dönemde Edremit'te Alemi Hanı olarak adlandırılan han da muhtemelen Alemizade Mehmed Ağa'ya aittir. Alemizade Mehmed Ağa'nın 1835 yılında Edremit'te aşçı dükkanı, sebze bahçesi, un değirmeni, berber dükkanı ve bir kahvehanesi bulunuyordu.

XIX. yüzyıl başlarında Edremit voyvodalığını ellerinde bulunduran Müridzade ailesine mensup olup 1816-1823 yılları arasında voyvodalık yapmış ve II. Mahmud'un emriyle idam edilmiş olan Hacı Mehmed Ağa'nın devlet tarafından el konulan terekesinde bir han bulunuyordu[164]. Defterde kayıtlı olan bu han Topaloğlu Hanı'dır.

Hacı Mustafa, XVIII. yüzyıl ortalarına ait bir kayıtta "ashab-ı hayrattan" olarak tanımlanmıştır. Çünkü Hacı Mustafa, Edremit'in Soğanyemez Mahallesinde bir mescit yaptırmış ve bu mescidin giderlerini karşılamak amacıyla da vakıf kurmuştur. Bu vakfın akarları arasında

---

[164] Serdar Genç. Edremit'te Varlıklı bir İdareci: Müridzade Hacı Mehmed Ağa

Edremit'in farklı mevkilerinde zeytin bahçeleri yer almaktadır.

Reiszade Mustafa Efendi muhtemelen XVII. yüzyılda yaşamış Edremit'in hayırseverlerindendir. Zira kendisi kasabada bir cami ve muallimhane yaptırmıştır. Muhtemelen bu yapıların masraflarını karşılamak üzere bir vakıf kuran Mustafa Efendi vakfa gelir olarak Edremit çarşısındaki hanını vakfetmiştir.

XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başlarından itibaren yangınlar, çevre düzenlemeleri ve oteller dolayısıyla bu hanların bir kısmı yıkılır[165]. XX. yüzyılın başlarında ise Edremit'teki hanlar şunlardır: Zincirli Han, Menzil Hanı, Kazdağlı Hanı, Çorapa Hanı, Çınarlı Han, Kasap Ahmet'in Hanı, Tatar Ali'nin Hanı, Muammer Bey'in Hanı, Hacı Rıza'nın Hanı, Çömezin Mustafa Bey'in Hanı ve Kara Hafız'ın Hanı'dır. Bugün Edremit'te ayakta kalmayı başaran tek han İstanbullular Hanı'dır. Bu hanın 1913 yılında kesme taştan inşa edildiği bilinmektedir[166].

İlçede 1890'larda 11 medrese ve 72 cami bulunmaktadır[167]. Edremit'de ilk ibtidai, bugün Halk Eğitim Merkezi olarak kullanılan binada öğretime

---

165 1899 yılında Aşağı Çarşı'daki Menzil Hanı'nın yandığı, 1905 yılında Kazdağlıoğlu Hanı arsasına yeni belediye binasının yapılmasının kararlaştırıldığı kaydedilir. 1921 yılında Aşağı Çarşı'da Muammer Bey'in Hanı'nın yandığından ve 1924 yılında Aşağı Çarşı'daki Çorapa Hanı'nın yıkılıp cadde açıldığından bahsedilir.

166 Genç, agm.

167 Türer, agm.

başlamıştır. Okul binası 1785 yılında Alemizade Camiine medrese olarak inşa edilmiştir[168]. Padişah II. Mahmut'un emriyle 1834 yılında tamir edilerek ilkokula çevrilir. Cumhuriyetin ilk yıllarında adı İsmet Paşa İlkokulu olmuştur. 1952 yılında isim değişikliği ile Alemizade İlkokulu olarak değiştirilir.

Eğitim açısından Anadolu'nun birçok kentine karşılık oldukça gelişmiş ve yalnızca dinsel eğitim veren medreseler, daha sonra pozitif bilimleri de öğretmeye başlar[169].

Yıldırım Bayezıt (1389-1402) tarafından yaptırılan Cami-i Kebir veya Ulu Cami olarak bilinen ibadethane, Edremit'i kuzeyden güneye doğru ikiye bölen ve bugün Yıldırım Caddesi olarak bilinen yol üzerinde yer alıyordu. Bu ibadethane ile aynı adı taşıyan Cami-i Kebir Mahallesi, XVI. yüzyılda şehrin en küçük mahallelerinden birisiydi. Edremit çayına yakın oluşu nedeniyle her yıl mahalle ve cami sel baskınına uğramaktaydı. Bu nedenle şehrin merkezi konumunda olan Cami-i Kebir mahallesinde oturanlar, mahalleyi terk ederek Hekimzade Camii ve Cami-i Evsat arasında kalan bölgeye ya da diğer mahallelere yerleşmişlerdi.

Ağa Camii Gazi Celal Mahallesi, Eski Hükümet Caddesi'ndedir[170]. Yapı, dört yöne eğimli kiremit çatıyla örtülü, derinlemesine dikdörtgen planlı bir harim, kuzeyindeki son cemaat yeri ve batı cephesinin kuzey

---

[168] http://edremithem10.meb.k12.tr/
[169] Bağbancı, agm
[170] Durmuş, agt.

ucundaki minareden oluşmaktadır. Yapı, 1775 senesinde inşa edilir. Caminin batısındaki haziresinde 1785 tarihli bir mezar kitabesi de caminin banisi Mustafa Ağazade Mehmet Emin'e aittir. Haziredeki mezar taşlarının büyük bir bölümünün toplama olduğu belirtilmektedir. 1954 yılında Cami Vasat Mezarlığı ortadan kaldırılırken önemli şahsiyetlere ait taşlar buraya getirilir. Bununla birlikte Edremit'teki diğer tarihi camilerden biri olan fakat günümüze sadece minaresi ulaşabilen Alemizade Camii'nin haziresindeki taşlar da buradadır. Bu taşlar Alemizade ailesine mensup kişilere aittir. Ağa Camii haziresi ilk kez 1785 yılında kullanılmıştır ve buraya ilk defnedilenler caminin banisi, eşi ve oğludur.

Gazi Celal Mahallesinin ismi Şeriye Mahkemesinde görev yapan Kadı Celal'in isminden gelmektedir. Mahkemenin 1356 yılında yanması, mahallenin bu tarihten önce kurulduğunu göstermektedir[171].

Edremit'in eski adı Papazlık olan Altınoluk Beldesi'ndeki *Papazlık Camii*'nin harim girişi üzerinde inşa kitabesi yer almaktadır[172]. Kitabeden yapının, 1884 yılında halkın ortak çabaları ile yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

Güre Beldesi'ndeki *Güre Camii*'nin birisi harim girişinin, diğeri minare kaidesinin üzerinde bulunan iki

[171] Bağbancı, agm
[172] Durmuş, agt.

kitabesi vardır[173]. Kitabelerden anlaşıldığı üzere cami Hacı Süleyman Ağazade Hafız Ahmet Ağa tarafından 1878, minare ise bu tarihten yaklaşık bir sene sonra Ferhat bey isimli bir zat tarafından 1878-79 tarihinde yaptırılmıştır.

Kapıcıbaşı Mahallesi, Gazi İlyas Caddesi'nde bulunan *Kavcı Camii*'nin inşa kitabesi harim girişi üzerindedir[174]. Yapı Demirci Hacı Ali adında bir kişi tarafından 1832'de, minare ise camiden bir sene sonra 1833'de camiyi yaptıran kişinin eşi olan Ümmühan Kadın tarafından yaptırılır. Mahalle, 1599 yılında Edremit mütesellimi olan kapı altı ağalarından Gazanfer Ağa'nın bu mahalleyi kurmaya başlaması ve mahalleye zengin vakıflar bırakmasından dolayı bu adla anılmaktadır.[175]

Kurşunlu Cami Kurşunlu Caddesi ile Kapıcıbaşı Caddesi'nin kesiştiği köşededir[176]. Kubbesi kurşunla kaplı olduğundan yöre halkı tarafından Kurşunlu Cami olarak bilinen yapı "Hekimzade Mevlana Yusuf Sinan Camii" olarak da anılır.

Yapının inşa kitabesi yoktur. Batısında yer alan mezarın kitabesinden dolayı caminin 1301 yılında yapıldığı ileri sürülmektedir[177].

---

[173] Durmuş, agt.
[174] Durmuş, agt.
[175] Bağbancı, agm
[176] Durmuş, agt.
[177] Serdar Genç makalesinde, Fikret Yılmaz'ın, üçüncü cami olarak 15. yüzyıl sonlarında (1492) Hekimzâde/Kurşunlu

Mezar taşı kitabesinde adı geçen "Yusuf Sinaneddin" muhtemelen tarihi kaynaklarda bahsi geçen, Danişmendliler ailesine mensup olup, Selçuklu'nun hizmetine girmiş olan komutan olmalıdır. Edremit'i 1231 yılında yeniden Türk yurdu yapan Selçuklu Komutanı, kitabeye göre 700/1301 yılında vefat etmiştir. Yusuf Sinan Efendi'nin babası, kadılık vazifesi yapmış olan Habib Efendi'dir. Dedesi Hekim lakabıyla tanındığı için Yusuf Sinan Efendi'ye Hekimzade denilmiştir. Kabri cami avlusunda bulunan Yusuf Sinan'ın başucunda bulunan yazı ise, Balıkesir sınırları içindeki en eski kitabe olma özelliğini taşımaktadır. Bu cami vakfedildiği için belgelerde çoğunlukla mütevelli atanmaları ile ilgili konularda geçmektedir. Daha sonra yine bu aileye mensup Kalem Bey ve Karesi Bey Batı Anadolu'yu istilaya başlamış ve 1306'da Edremit Körfezi'nin sahil şeridindeki kıyı yerleşimlerini ele geçirmiş olmalıdır. Edremit'in alınması da muhtemelen aynı yıllarda olmuştur. Dolayısıyla bu kişinin zaten Karesi Beyliği'nin Edremit ve çevresini ele geçirmeden kısa bir süre önce

---

Camii'nin inşa edildiğini ve bu cami ile birlikte cuma kılınan üç caminin bulunduğunu ileri sürdüğünü kaydeder. Gümüştepe ise makalesinde şunları kaydeder. Şehrin kuruluşundan 200 yıl kadar sonra 1290 yılında şehrin fatihi Yusuf Sinan, Kurşunlu Cami'nin inşa ettirirken, bu güzel yapının şehrin dışında kaldığını söyleyenlere - "Bir gün gelecek cami şehrin ortasında kalacaktır." cevabını vermiştir. Gerçekten 1300 yılında temelleri atılan mahalle, bugün şehrin ortasında kalmış durumdadır. (Yusuf Sinan bir hekimin oğlu olduğundan, mahalleye Hekimzade adı verilmiştir.)

öldüğü anlaşılmaktadır. Mezarı bir ara İbrahimce Mezarlığına kaldırılır. 1942 yılında Mareşal Fevzi Çakmak (1876-1950)'ın isteğiyle yerine Kurşunlu Cami haziresine getirilir[178].

Aptullah Kuran 1300 yılına ait bir mezar kitabesi olsa da yapının erken Osmanlı mimarisine ait özellikler taşıdığına dikkat çeker. Caminin vaktiyle bir de medresesi bulunduğu bilinmekte idiyse de zamanla tahrip olarak ortadan kalkmıştır[179].

Mahkeme Camii Hacı Tuğrul Mahallesi, Çayiçi Caddesi üzerinde bulunmaktadır[180]. Yapı kareye yakın dikdörtgen planlı bir harim, kuzey cephesi ile batı cephesinin kuzey yarısını içine alan ahşap sundurmalı son cemaat yeri ve kuzey batısındaki minareden oluşmaktadır. Harime giriş kapısı üzerindeki inşa kitabesine göre cami, 1211/1796–97 yıllarında **Ümmühan** adlı bir kadın tarafından yaptırılmıştır. Mahalle Fatih döneminde yaşamış ve Edremit eşrafının sevilen bir kişisi olan **Hacı Tuğrul Dede** adına kurulmuştur[181].

Pazarlık Camii Hekimzade Mahallesi'nde, Yukarı Çarşı Caddesi ile Eski Hükümet Caddesi'nin birleştiği köşede yer alır[182]. Cami, kuzey-güney yönünde

---

178 Kahyaoğlu, agm.

179 Türkiye'de Vakıf Abideler Ve Eski Eserler -II-. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları. Ankara. 1977

180 Durmuş, agt.

181 Bağbancı, agm

182 Durmuş, agt.

dikdörtgen planlı harim ve doğu cephesinin kuzey ucundaki minareden oluşmaktadır. Caminin doğusunda cami banisinin mezarı yer alır. Mezarın yanında caminin inşa kitabesi bulunmaktadır. Buna göre cami, 1851 yılında **Çakır Hanım** adlı bir kişi tarafından yaptırılmıştır.

Yakup Ağa Camii Tuzcu Murat Mahallesi'nde, Eski Bayramyeri Caddesi üzerinde bulunmaktadır[183]. Cami, kuzeyde kapalı bir son cemaat yeri, harim ve minareden oluşmaktadır. Kapı üzerindeki 1904 tarihinin inşa tarihi olduğu ileri sürülür.

Büyük bir alanı kaplayan *Eşref Rumi Camii* gene son devir mimari özellikleri ile muhtemelen azınlık usta ve mimarlar tarafından yapılmış bir eserdir[184]. Dini yapısı yanı sıra bir devrin mimari özelliklerini aksettirmesi bakımından da önemi bulunmaktadır. Kesme taştan yapılmış beden duvarları kademeler halinde yükselmekte dikey ve yatay hatlarla kesilerek bölümlere ayrılmaktadır.

Tuzcu Murat Mahallesi içinde bulunan *Dedeler Camisi*nin 1500 yılında Tuzcu Murat Dede tarafından yaptırıldığı göz önüne alınırsa, mahallenin bu tarihlerden itibaren kurulduğu anlaşılmaktadır[185]. 1737 yılında Alemizade Mustafa Ağa tarafından *Alemizade Camisi* ve medreseleri yapılmıştır; ancak bu yapılardan medrese günümüzde mevcut değildir. Bu mahalleye, eskiden

---

[183] Durmuş, agt.
[184] Türkiye'de Vakıf Abideler Ve Eski Eserler -II-. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları. Ankara. 1977
[185] Bağbancı, agm

sığırlar burada toplandığından "Sığırönü" de denmektedir.

Eskiden şehirde pek çok mezarlık varken bunlar 1925 yılından itibaren kaldırılmaya başlanmış, sadece şehrin kuzeyinde Hekimzade Mahallesi içindeki kabristan kalmıştır. Günümüzde bu mezarlık ihtiyaca cevap veremediğinden, şehir merkezine 1,5 km. uzaklıktaki *Çamcı* köyü yolu üzerinde 25.000 metrekarelik bir alana "Yeni Mezar Yeri" yapımına başlanmıştır.

Tanyu 1960'larda, Edremit'in fethi sırasında şehit olduğundan Gazi İlyas (Kapucubaşı Mahallesinde), Gazi Celal (Gazi Celal Mahallesinde), Hacı Tuğrul, Turhan Bey'in (Hekimzade Mahallesinde) mezarlarının birer ziyaret yeri olup cuma akşamları mezarlarında sıra sıra mumların yakılıp adakların adandığını kaydeder[186]. Gazi Celal ile Gazi İlyas'ın Edremit kadıları oldukları ileri sürülür. Kadı ismi yanlışlıkla Gazi olarak çevrildiğinden Gazi olarak anılmaktadırlar[187]. 1350-1400 yılları arasında kurulduğu sanılan Gazi İlyas Mahallesinde Rumlar yaşamıştır. Mahalle ismini **Kadı İIyas Dede**'den almaktadır. Gazi İlyas adı mahalleye daha sonraları verilmiştir[188].

Turhan Bey'in mezarı adını taşıyan caminin haziresinde olup kitabesi yoktur[189].

Madra Dağı'nın suyunu yöreye taşıyan bugünkü

---

[186] Tanyu. age
[187] Kahyaoğlu, agm
[188] Bağbancı, agm
[189] Kahyaoğlu, agm

Kızıklı Köyü yolundaki Roma dönemi su kemerlerine atfen kasabanın adı Kemer olarak adlandırılmış olup bu ad hala yaşlı Burhaniyeliler ve köylülerce kullanılır. Cumhuriyet ile birlikte kasabanın adı Burhaniye olarak kabul edilir. 1867 yılında Burhaniye'de ilk belediye teşkilatı kurulmuştur.

Kemer-Edremit Voyvodası el-Hac Ali Ağa bin Ahmet Ağa'nın Kemer-Edremit (Burhaniye) Kasabası'nda kurduğu mülhak vakfa ait 1758 tarihli vakfiyesinde vakıf, Kemer-Edremit Kasabası'nda ve çevre köylerde kendi mülkü olan çok sayıda zeytin ağacı ile zeytin bahçelerini (zeytinlik), kasaba çarşısında bulunan dükkanlarını, fırın, kahvehane, un değirmenleri ve zeytinyağı değirmenlerini Kemer-Edremit Kasabası'nda Mahkeme Mahallesi'nde inşa ettirdiği cami için vakfeder [190]. Kasabanın ilk camisi olan Memiş Mahallesi'ndeki caminin ve cami için kurulan vakfın banisi el-Hac Mehmet Ağa'nın kardeşi olan el-Hac Ali Ağa, vakfiyede de belirtildiği üzere kasabada Muhsin Mahallesi'nde oturmakta ve 1750 yılında kasabada Mahkeme Mahallesi'nde bugün Hanay Camii olarak bilinen ve halen hizmet vermekte olan camiyi inşa ettirmiştir.

Arap İbrahim Dede'nin kabri, yanında ağaç ve evler bulunan yüksekçe bir mahalde, yol kenarındadır.

[190] Abdüllatif Armağan. Kemer-Edremit Voyvodası el-Hâc Ali Ağa bin el-Hâc Ahmet Ağa'nın Kemer-Edremit'te Kurduğu Vakıf ve Vakfiyesi

Yusuf veya Çitlenbik Dede mezarına yakın olup adak adanır, mum yakılır.

Yusuf Dede'nin (Çitlenbik) Bektaşi babası olduğu kabul edilir. Dedeye, kimliği bilinmeden adak adanmakta, mum yakılmaktadır[191].

Murad ve maksadına nail olamayanlar **Ciğer Dede**'ye bir ciğer adak adarlar.

Davut Dede'nin, Karesioğlu Davut Bey olduğu sanılmaktadır.

Sıtmalılar da **Deli Hafız**'ın mezarından alınan toprağı suda karıştırarak bu suyu içerler[192]. İlk hıfza başlıyan çocuklar, elinden tutulup **Hafız Dede**'nin başına götürülür. Kabirden alınan bir taş, çocuğun hıfzı dinletmesinden sonra iade edilir.

Tuzcumurat Mahallesindeki **Gelin Dede**'ye evlenemeyen genç kız ve erkeklerin kısmetlerini açmak için gidilir. Evlenmiyen, kısmeti açılmıyan kız ve erkekler Gelin Dede'nin mezarının etrafında dönerler. Cuma günü henüz güneş doğmadan kabrin yanında, nasipsizin başında kilit açılır. Aynı mahallede **Garip Dede** yatırı da bulunmaktadır.

Emirali Türbesi dikdörtgen plânda küçük ve basit bir yapıdır. Emir Ali isimli bir şahsa ait olduğu bilinen yapının moloz taştan beden duvarları sivri beşik tonozla örtülmekte ve sadece bir kenarı üzerinde kapı ve pencereler yer almaktadır. Türbe içinde bir tek sanduka

---

[191] Tanyu. age

[192] Ta*nyu. age*

bulunmaktadır[193].

Tanyu, **Köse Mustafa Efendi**'nin mezarına mum dikildiğini kaydeder.

Saflıca Paşa, Edremit'in Osmanlılarca fethi sırasında şehit düşmüştür. Fetih şehidi namını kazanan Saflıca Paşa'nın kabrinde de önceleri mum yakılırdı[194].

Sarıkız Tepesine çocuk sahibi olmak ve kısırlığı gidermek için gidilir[195]. Kaz Dağı, Balıkesir'in Edremit ilçesi sınırları içerisinde ve Edremit körfezinin kuzeyinde yer almaktadır. Sarıkız Tepesi ve Babatepe (Kartaltepe) adında iki zirvesi bulunur. Anlatılır ki, çok güzel bir kız ve babası birlikte yaşarlarmış. Köyün delikanlıları kızla evlenmek isterler, ancak kızın babası kabul etmez. Köylüler kıza iftira ederler. Babası kızını öldürmeye kıyamaz, kazlarıyla birlikte dağa bırakarak cezalandırır. Kız, bırakıldığı dağda ölmez. Hatta yolunu kaybedenlere yardımcı olur. Babası, kızının yaşadığını duyunca evlat hasretine dayanamayarak gider ve kızını bulur. Daha sonra babanın öldüğü yere Babatepe, kızın öldüğü yere ise Sarıkız Tepesi adı verilir[196]. Sarıkız ve Kaz Dağı çevresinde teşekkül eden efsanelerin bölgenin Türkleşmesi ve İslamlaşmasının bir tezahürü olduğu ileri sürülür.

---

193 Türkiye'de Vakıf Abideler Ve Eski Eserler -II-. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları. Ankara. 1977

194 Tanyu, age

195 Ali Duymaz. Kaz Dağı Ve Sarıkız Efsaneleri Üzerine Bir Değerlendirme

196 Tanyu. age

Balıkesir Tahtacıları, her yıl ağustos ve eylül aylarında **Sarıkız**'ı ziyaret ederler[197]. Burayı ziyaret eden Tahtacıların hacı olduklarına, Tahtacıların Kabe'sinin Sarıkız olduğuna dair inanışlar bulunmaktadır. Ayrıca Sarıkız ziyaretlerine katılamayanların vekil gönderdikleri de bilinmektedir. Bu bölgede "Sarıkız Hayırı" adıyla geniş çaplı katılımlarla Sarıkız ziyaret edilir. Kazdağı'nın eteklerinde yaşayan Tahtacı Türkmenleri, Sarıkız'ı ziyaret etmek için Kazdağı'nın zirvesindeki Sarıkız yatırına uzun süreli seyahatler düzenlemektedirler. Bu ziyaretler esnasında Sarıkız Tepesi'ne yakın bir yerde çadırlar kurarak bazen üç gün, bazen bir hafta orada konaklamaktadırlar.

Sarıkız yatırına l980'li yıllarda dileklerin yazılması için Tahtakuşlar köyünden Hüseyin Dutlu tarafından bir defter konulur[198]. Türbeye defterin yağıştan etkilenmemesi için bir yer yapılır. İnsanlar bu defterlere isteklerini yazarlar. Defter doldukça yenilenir ve dolan defterler alınır.

Ağustos ayı yaklaşınca özellikle Türkmen köylerinden bazı gönüllüler toplanarak Sarıkız ve **Cılbak Baba** yatırlarının bakımını yapmaktadırlar[199]. Yatıra giden yollar elden geçirilmekte ve ataların yaptığı çeşmeler onarılmakta ziyarete hazırlanmaktadır.

---

[197] Ali Duymaz-Halil İbrahim Şahin. Kaz Dağlarında Dağ, Ağaç Ve Ocak Kültü Üzerine İnanış Ve Uygulamalar
[198] Sinan Kahyaoğlu. Edremit Yöresinde Yatırlar ve Yatır İnancı
[199] Kahyaoğlu, agm

Yörede üç tane Sarıkız yatırı vardır[200]. Birisi dağda, birisi Kızılkeçili Güre arasında, birisi de Narlı Köyündedir. Her Sarıkız yatırı için daha sonraları İslami bir efsane türetilmiştir. Yörede Sarıkız ile ilgili iki efsane vardır. Bunlardan birisi Alevi varyantlı olup Sarıkız'ı Hz. Ali'nin kızı yapan efsane, diğeri ise Güreli çoban kızı Sarıkız olan sünni varyantlı efsanedir. Günümüzde en fazla bilineni sünni varyantlı efsanedir. Oysa Sarıkız'a ziyaretleri daha ziyade alevi Türkmenler yapar.

Kahyaoğlu makalesinde, dağın 1993 yılında Milli Park olmasıyla dağ ziyaretlerinde bazı sorunlar başgöstermiş olduğunu ileri sürer[201].

Cılbak Baba Malatya'da *Onarlı* Köyünde bulunan **Hasan Dede**'nin Toroslara gönderdiği dikme dededir[202]. Diğer taraftan Cılbak Baba türbesinin Sarı Saltuk makamı olduğu ileri sürülür. Cılbak Baba da Sarı Saltuk'un adıdır. Aynı zamanda, Sarıkız'ın babası Cılbak Baba olarak anılmaktadır. Yöredeki anlatılanlara göre, Cılbak Baba türbesinin eteğinde bulunan kutsal su Ebi Zemzem pınarının üstünde Sarı Saltuk'un mührü varmış. Kaya bu mührü taşıyamamış ve düşmüş. Bugün bu pınarın alt tarafında, derenin içinde ay yıldızlı bir taş vardır. Sarıkız ve Cılbak Baba'ya *Tahtakuşlar*, *Yassıçalı* ve *Kavlaklar* köyleri başta olmak üzere diğer Türkmen köylerinden de isteyen Türkmenler Ağustos ayında çıkıp kurban keserler.

---

[200] Kahyaoğlu, agm

[201] Kahyaoğlu, agm

[202] Kahyaoğlu, agm

Eskiden bu ziyaretler at ve eşekle olup üç gün sürerken 1950'li yıllardan itibaren orman yollarının açılması ve motorlu taşıtların çoğalması üzerine 10 güne çıkmıştır. Bu süre içinde Kartalçimen yaylasında Kaz avlusu içinde konaklamakta, buradaki pınardan sularını temin etmektedirler. At ve eşekle yapılan ziyaretlerde Cılbak'tan düden yaylasına inip Şah Taşları da ziyaret edilirken motorlu araç döneminde Düden yaylasına inilmez olmuştur. Dolayısı ile Şah Taşlarının yerini bilenler de gittikçe azalmaktadır. Sarıkız'dan Cılbak Baba'ya geçilirken at ve eşek döneminde mutlaka uğranılan ve niyaz edilen Ikrar (Kırklar) samahı türbesi de motorlu araç döneminde atıl hale gelmiştir.

Şah Taşları'nın 1500'lü yıllarda Şah İsmail'in halifelerinin Kazdağ Türkmenlerini ziyaretinde yapılan cemden kalma olduğuna inanılır. Kutsiyeti oradan gelmektedir. 2000 yılında Hava kuvvetlerinin güvenlik nedeniyle Cılbak Baba türbesinin yerine radar inşa etmesi üzerine yatır ziyaretlerinde sorun yaşanmaya başlanır. Askerler gelen ziyaretçilere belli kurallar içinde izin vermektedirler. Ama eski türbe yok olmuş durumdadır. 2010 yılında radar içine Tahtakuşlar köylüleri tarafından küçük bir türbe yapılıp ziyarete açılır. Radarda görevli askerler de gelen ziyaretçilere yardımcı olmaktadırlar.

Edremit Akçay karayolundan Kadıköy istikametine sapılıp iki km. içeride büyük çam ormanları arasında bulunan kayaların içinden damla damla akan su Edremit halkı tarafindan kutsal bilinerek adak yeri olarak tanınmıştır. Kadıköy, Edremit'in Kazdağı yamaçlarındaki

köylerinden biridir. Kim olduğu, ne zaman ve nasıl yaşadığı bilinmeyen "**Şıp Şıp Dede**" bu köyün yukarılarında yatmaktadır. Kayalık bir tepede bulunan türbeye tarihi merdivenlerle çıkılır. Kayaların üstündeki yatırın ne bir mezar taşı ne de kitabesi vardır. Yıllardır, kayalardan gelen incecik bir su, kabrin yanıbaşından aşağısındaki mihrap biçimindeki kaya oyuğuna şıp şıp diye akar durur. Yöre halkı, bu suyun sesini dedeye vermiştir.

Yöre halkı, mezarın yanındaki sunak taşında kurbanını keser, etini fakir fukaraya dağıtır. Kurban edilen koyun, keçi ya da horozun iki ayağı sunağındır. Adak yerinin hemen yanındaki kocamış meşe ağacının dallarına çift ayak, çift patik, çift çaput asılır.

Biraz aşağılarda, çift servili türbede bir çift yatar. Köylüler, türbe içinde testiyi bıraktıkları suyun ertesi gün bittiğini söylerler.

Belediye tarafından geleneksel olarak düzenlenen Şıpşıp Dede Hayrı'na binlerce kişi katılır. Beş bin kişilik pilav ve ayran hazırlanır, mevlit okunur.

Şıpşıp Dede yatırının yanındaki sudan alınan murat taşları ile dilek dilenmesi hem su, hem de taş kültünden izler taşır. Buraya çocuk sahibi olmak ve kısırlığı gidermek için gidilir.

Şıpşıp Dede'nin Bergamalı sağlık tanrısı

Asklepion'un adak yeri olduğu ileri sürülür[203]. O yıllarda bu tanrıya adak olarak horoz kesilmekte imiş. Burası Hristiyanlık döneminde de keşişlerin kutsadığı yer olur. İslamiyet döneminde de kutsiyetini aynen korumuş ve günümüzde de devam ettirmektedir. Hala buraya adak olarak horoz kesilmektedir.

Kadıköy Mahallesinde **Kadıköy Dedesi** ismiyle anılan kabir **Şeyh Muhittin Efendi**'ye aittir. Ayrıca aynı mahallede **Yumurta Dede** ismiyle anılan bir yatır daha vardır.

Edremit'te, **'Üçler Dede'** adıyla bilinen dört yatır bulunur. Hekimzade Mahallesi Çınarlıçeşme Caddesi 2. Sokak'ta Mehmet Manavoğlu'ya ait evin avlusunda bulunan bu yatırlar sık sık ziyaret edilir. Birinin kadıya, diğerlerininse üç şehide ait olduğu rivayet edilir.

Karpuz Dede, Gargalı Dede yatırları İbrahimce Mahallesindedir.

Günümüzde mahalleye dönüştürülmüş olan ilçeye 21 km mesafedeki *Avcılar* köyünde **Seyrat Dedesi, Dedeçınarı** ve **Budansazı Dedesi** isimli yatırlar

---

[203] Asklepios, sağlık tanrısı özelliği de olan Apollon'un oğludur. Sağlık ve hekimlik tanrısıdır. Yunan mitolojisinde olduğu kadar Roma tarafından da benimsenmiştir. Asklepios, Yunan Tanrıları içinde ününü en uzun süre sürdürenlerden biridir. Ortaçağ'a kadar karşımıza çıkar. Hekimler Asklepeides adında bir lonca etrafında bir araya gelirler. Kos (istanköy) adasında yaşayan Hippokrat'da bu geleneğe bağlıdır. Asklepios'un yılanlarla sarılmış asası bugün de hekimliğin simgesidir.

bulunmaktadır. Bunlardan Seyrat Dedesi yol çalışmaları sırasında yıkılma tehlikesi ile karşılaşmış, ama yolun biraz kenara alınması ile yıkılmaktan kurtulmuştur[204].

Günümüzde mahalleye dönüştürülmüş olan ilçeye 35 km mesafedeki *Narlı* köyünde **Yelesen Dede, Sazak Dedesi** ve **Sarıkız** yatırları bulunmaktadır.

Mehmetalan köyünde **Kekli Dedesi**, **Kireç Dedesi** ve **Davut Dede** (Sivri Dede) yatırları vardır. Sivri Dede'nin Karaman'daki Davut Baba'nın makamı olduğuna inanılır.

Çıkrıkcı köyünde **Karesioğlu Davut Bey** ve **Dardağan Dede** yatırları bulunmaktadır.

Hacıhasanlar köyünde **Kapanca Dedesi**, **Eybek Dedesi**, **Hacıhasanlar Dedesi** ve **Börülce Dedesi** yatırları bulunmaktadır.

Eybek Dedesinin üç yerde makamı vardır. Birisi Eybek Dağı'nın doruğundadır. Burasını Hacıhasanlar köylüleri yapmışlardır. İkincisi Havran'ın Şekveren (*Çamdibi*) Köyü yolundadır. Antik çağın Plakos dağına adını bu yatır vermiştir. Dağın adı günümüzde Eybek Dağı'dır. Rivayete göre Eybek çobanlık yaparmış. Yazın koyunlarını bir bulut gölgelermiş. Koyunları yazın dağa çıkarmazmış. Ovada tarımla uğraşanlar koyunlar zarar veriyor, diye şikayet etmişler. O da bir makamımda dağda olsun, diye sopasını dağa atmış ve bugünkü türbesinin olduğu yere düşmüş. Ölünce her iki yere de türbe yaparlar. Çamcılı ve Hacıhasanlarlı Tahtacı

---

[204] Kahyaoğlu, agm

Türkmenleri Ağustos ayı kurbanlarını Eybek Dede makamında keserlerken, Eybek Dedesine ulaşımın çok zor olması ve dedenin bulunduğu tepenin soğukluğu ve susuzluğu gibi nedenlerden dolayı tepenin biraz altında çamlar içinde Eybek Dedesi için yeni bir makam oluştururlar. Buraya da korunaklı anlamında Kapanca Dedesi adını verirler. Daha sonra kurbanlarını burada kesmeye başlarlar. Halen Kapanca Dedesine çıkıp kurban keserler. Bu naklin Cumhuriyetin ilanından sonra olduğu kabul edilir.

Ortaoba köyünde **Tıflı Paşa** (Paşa Sultan) yatırı bulunmaktadır. Ayrıca, Ortaobalılar Sivri Tepesinde bulunan Davut Baba türbesine ziyaret yapmakta, kurbanlarını yatır çevresinde kesmektedirler[205].

Yaşyer köyünde **Kıryayla Dedesi** yatırı bulunmakta, köylüler Eybek yakınında bulunan Kıryayla Dedesine çıkıp kurban kesmektedirler.

Çamlıbel köyü yakınlarında Mağaratepe'de Anadolu'nun pek çok yerinde makamı olan **Hacet Dedesi** (Dilek Dedesi) ve **Kundakçı Dedesi** yatırları bulunmaktadır.

Dereli köyünde **Mehmetcik Dedesi** ve **Çanlı Baba** yatırları bulunmaktadır[206]. Çanlı Baba'nın, Emir Ali Sultan veya Ayni Ali Sultan olduğu söylenir. Bektaşi babasıdır. Aslen Çanlı olduğundan Çanlı Baba adı verilmiştir. Bu zat eski asırlarda Edremit'e gelmiş,

---

205 Kahyaoğlu, agm

206 Kahyaoğlu, agm

tasavvuf ricalinden olup, ilçeye iki km mesafede kendi yaptırdığı bir zaviyede ömür geçirmiştir. Mezarı define arayanlar tarafından defalarca kazıldığından kabir kitabesi dahi parçalanmıştır. Kitabenin kalan kısmında "Derviş Ali" yazısı okunmaktadır. Bu zaviyeye daha sonra Biga'dan Muhammed Bosnavi gelir. Bu zat da vefatında buraya defnedilir. Suraiya Faroqhi yazdığı "Anadolu'da Bektaşilik" isimli eserde 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve Bektaşi tekkelerinin kapatılması sırasında tutulan kayıtlara göre Edremit'te de Çanlı Baba tekkesi olduğunu ve kendisine ait zeytinlikleri bulunduğunu belirtmektedir[207]. Bu duruma göre bu tekke muhtemelen 1826 yılında kapatılmış olmalıdır. Bilindiği gibi, kapatılmayan Bektaşi tekkelerine bu tarihten sonra Nakşibendi şeyhleri atanmıştır. Buraya Biga'dan gelen Muhammed Bosnavi, muhtemelen bu Nakşibendi şeyhlerindendir.

Anlatılır ki, müteakip asırlarda bu zaviyeye "Çanlı Baba" adında bir zat gelmiştir. Rivayetlere göre, bu kişi boynunda bir çan asılı bulunan merkebinin üzerine heybe koyar, heybenin içinde bir miktar para ve o gün lazım olan erzakları yazar, merkebi salıverirmiş. Merkep kendiliğinden şehre gelir, çarşıda dolaşır ve esnaf da yazılı kağıdı bulur, gerekli malzemeyi heybeye koyar, hazır bulunan paradan da hakkını alırmış. Bu sebeple bu zata "Çanlı Baba" demişler.

---

[207] Sureiya Faruqhi, Anadolu'da Bektaşilik, Sh.91. Faruqhi ayrıca, Edremit'te Efendibeğoğlu Hüseyin zaviyesinden söz eder.

Kızılkeçili köyünde **Yaren Dede** ve Sarıkız, *Güre* köyünde **Kandil Dedesi** ve **Hacet Dedesi**, *Yaylaönü* (Biller) köyünde **Biller Dedesi**, Kazdağında **Cılbak Baba**, Sarıkız, Ikrar Samahı, Şah Taşları, **Kartalçimen Dedesi**, Şamilik (**Şahmelek**) Dedesi, Yassıçalı Mahallesinde **Çakmak Dedesi** ve **Hüseyin Dede** yatırları bulunur[208]. Yörede Yassıçalı Mahallesinin üstündeki dik kayalıklara Çakmak Kayalıkları adı verilir ve bu kayalıkların üzerinde Çakmak Dedesi bulunur. Bu dede Yassıçalı'dan birisinin rüyasına girerek Zeytinlik içine inmek istediğini belirtir ve rüya gören kişi köyün hemen yakınına zeytinlik içine bir makamını yapar. Günümüzde bu yatırın iki yeri vardır. Hüseyin Dede yatırı ise İç Anadolu'da yaşamış olan Hüseyin Gazi'nin makamı olarak onarılmıştır. Bu yatır daha önceleri Yassıçalı Mahallesindeki bir kişinin evinin içindeyken o kişiyi rahatsız etmiş ve kişi evini yıkarak yatırı dışarı çıkarmıştır. Dışarı çıkarılan yatırın türbesi yenilenmiştir. Bugün yatır köy meydanındadır.

Tahtakuşlar köyünde **Uzundede** (Yağmur Dedesi-Rahmet Dedesi) ve **Paşalı Dedesi**, *Kavlaklar* köyünde **Garip Dede**, *Altınoluk* köyünde **Bekmezci Dedesi** ve **Hıdır Dede**, *Adatepe*'de **Adatepe Dedesi**, Havran'da **Seyrat Dedesi**, *Kızıklı*'da **Sinan Dede**, *Taylıeli*'de **Taylıdede**, *Tahtacı*'da **Yağmuroğlu Dedesi** yatırları bulunmaktadır.

---

[208] Kahyaoğlu, agm

Paşalı Dedesi yatırı Tahtakuşlar köyü yakınında eski bir Hristiyan şapeli yakınındadır. Buraya Paşalı mevkii denir. Şapel defineciler tarafından oldukça tahrip edilmiş durumdadır. Yatırı Tahtakuşlar köyünden bir aile uyarmıştır[209].

Adatepe Dedesi Adatepe köyünde olup Zeus altarının yanındadır. Bu altar Gargara antik kentinin Zeus'a kurban kestiği sunaktır[210]. Bu sunağın yanında bir yatır oluşturulmuş ve yatır için bir isim bulunmuştur. Yatırın yanındaki ağaca da bezler bağlanarak kutsanmıştır. Yatır günümüzde ziyaret edilmektedir.

Kızıklı köyünde bulunan Sinan Dede de Manisa yakınlarında yaşamış Sinan Dede'nin makamıdır.

Müridzade Mustafa Aczi Ağa (1805-1866), 1804-1820 yılları arasında Edremit'te voyvodalık yapan Müridoğlu Mehmet Ağa'nın oğlu olup Kadiri

---

209 "Tahtacının yatırı, katırı ve hatırı yanında gider.", sözüne binaen, yeni varılan yerde çadırlar kurulup yatılınca gece mutlaka birisi rüyasında aksakallı bir dede görür. O kendisine filanca kişi olduğunu söyler ve falan yerde benim makamım var beni uyar der. Sabah kalkılınca rüyayı gören kişi rüyayı anlatır ve beraberce gidilip söylediği yerde bir mezar çevrilir ve mezarın başına bir bez bağlanır ve mum yakılır. Çadırlara dönülünce de yatır için bir kahve pişirilir. Böylece yatır *uyarılmış* olur. Artık her perşembe akşamı yatır ziyaret edilir ve yatıra mumlar yakılır bezler bağlanır adaklar konulur. Yatırdan yardım istenir. Bir yerde ne kadar uzun kalınırsa orada uyarılan yatırlarda o kadar kalıcı ve ünlü olur.

210 Gargara İlyada destanında Asostan doğuya doğru ilerledikçe Edremit Körfezi'ni oluşturan bir buruna denir.

şeyhlerindendir[211]. Mezarı bugün askeri kışla içinde kalmıştır.

Serezli Şeyh Hasan Efendi Balkan savaşından sonra Edremit'e gelmiş Kadiri şeyhlerindendir[212]. Mezarı İbrahimce mezarlığındadır.1928 yılında ölmüştür.

[211] Kahyaoğlu, agm
[212] Kahyaoğlu, agm

İlçe sınırları içinde kalan bölgede tarih boyunca (Kızıkos), (Artake) ve (Prokonesos) isminde üç site (şehir devleti) bulunmaktaydı. Önce Selçukluların, XIV. yüzyıl başlarında da Karesioğullarının yönetimine giren Erdek, Orhan Gazi zamanında Osmanlı topraklarına katılır. Eski adı Haloni olan Paşalimanı Adası günümüzdeki adını Kaptan-ı Derya Lala Şahin Paşa komutasındaki Osmanlı donanmasının üstlendiği limanından almıştır[213]. Marmara

[213] Lala Şahin Paşa, Şehzade Murad'a (Sultan Murad Hüdavendigar) lalalık ederek onu yetişmesinde büyük pay sahibi oldu. Rumeli'de büyük askeri başarılar kazandı. Orhan Gazi'nin büyük oğlu Süleyman Paşa ölünce, onun yerine beylerbeyi oldu. Rumeli'deki tüm kuvvetlere Lala Şahin Paşa komuta etti. Osmanlı tarihinde beylerbeyi ünvanını taşıyan ikinci kişidir. Sultan Murad Hüdavendigar zamanında Edirne, Filibe ve Zara'yı fethetti. 1363'de Edirne'yi geri almak için gelen 60.000 kişilik haçlı kuvveti, Edirne yakınına ulaştı. Osmanlı kuvvetleri bu orduya karşı koymak için yetersizdi. Lala Şahin Paşa düşmanı oyalamak için 10.000 kişilik kuvvetle, Hacı İlbey'i gönderdi. Kendisi de Edirne'yi savunmak için hazırlıklar yaptı. Hacı İlbey haçlı kuvvetlerine ani bir baskın yaparak Sırp Sındığı Savaşı'nı kazandı. Lala Şahin Paşa'nın Hacı İlbey'i bu başarısından dolayı kıskanarak zehirletip öldürttüğü söylenir. Bursa'da bir medrese, Mustafakemalpaşa'da bir cami yaptırmış olan Lala Şahin Paşa, 1376 yılında vefat etti.

Adası da ismini tüm kuzey kesimini kaplayan ve antik çağdan bu yana ününü koruyan saf mermer ocaklarından almıştır.

Erdek, 1603 yılında Galata kazasına bağlı bir kariye iken, 1831 tarihinde merkezi Bursa Hüdavendigar sancağına katılmış, 1843 yılından itibaren Marmara kazasına bağlanmış, aynı yıl içinde idari değişiklikle Erdek Sancak Kaymakamlığına yükselmiş, 1846 yılında Erdek Hüdevendigar livaları arasında yer almış, 1873 yılında Erdek kazasına 8 merbut müdürlük (Bandırma, Gönen, Manyas, Paşalimanı, Kapıdağ, Marmara, Emirali-İmralı ve Erdek) bağlanmıştır.

1891 yılı Osmanlı nüfus sayımına göre Erdek'te yaşayan kişi sayısı 33.007 kişidir. Bunların büyük çoğunluğu (%89) Rumlardan oluşmaktadır (29.165 kişi). Erdek'teki Türk nüfusu ise 3.070 kişidir (%9). Bu tarihlerde Erdek merkez nüfusunun %91'i ise Hristiyanlardan oluşmaktadır.

XIX. yüzyılın sonlarında, Erdek'te üç nahiyesi ile birlikte (Kapıdağ, Paşa Limanı ve Marmara) toplam 30 okulda 1470 gayrımüslim öğrenci öğrenim görmektedir[214].

Mağmumi'nin anılarında Erdek hakkında şunlar kaydedilir[215]. "..kasaba her türlü belediye ve sağlık hizmetlerinden yoksun kalmıştır. Henüz ne özel ne genel

---

214 Türer, agm

215 Şerafeddin Mağmumi, Bir Osmanlı Doktorunun Anıları, sh. 111

lağımlar yapılmamıştır. Yapılması düşünülmüş bile değildir. Bütün evlerin kirli suları açıktan sokağa dökülerek akıp gidiyor. Arsalar çöplük halini almış. Sahil boyundaki hanelerin lağımları açıktan denize kadar inmekte ve üzerinden atlar arabalar insanlar geçmektedir. Bu düzensizliğe sokakların darlığı da eklenir ve hemen her hanede rakı ve konyak üretildiğinden oralardan sokağa atılıp yığınlar, tepeler oluşturan ekşimiş, mayalaşmış cibre dahi göz önüne getirilirse gidiş geliş sırasında burun tıkamaktan başka çare yoktur.. Evet, sokakların çoğu olağanüstü dardır. Hatta İstanbul'da eskiden saçakları birbirine değmiş karşılıklı evler bulunduğunu, bir evden öteki eve kahve vermek kabil olduğunu görmedik, fakat romanlarda okuduktu. İşte Erdek'te öyle sokak vardır ki bu deyimi kanıtlar. Hatta hanelerin saçakları değil, belki pencereleri birbirine değiyor denilse abartılmamış olur."

1877 yılından itibaren Bandırma kazası ile arasında rekabet başlamış, çünkü bu tarihte Bandırma bir Kaymakamlık merkezi olmuş ve müdürlükler paylaşılmıştır. İlçe 1918 yılında Yunan işgaline uğramış ve 18 Eylül 1922'de işgalden Halit Paşa komutasındaki Türk ordusu tarafından kurtarılmıştır[216]. 1924 Mübadelesiyle Rumların boşalttığı Erdek merkeze ve köylere Selanik'e bağlı Karacaova (Karacaabat) ve

---

[216] Kocaeli Grup Komutanı bulunduğu sırada TBMM'nin II. Dönem seçimlerine katıldı. 5 Temmuz 1923'te yapılan seçimde Ardahan'dan milletvekili seçildi. 9 Şubat 1925'te Meclis koridorunda vurulup 14 Şubat'ta vefat etti.

Kavala Pomakları Giritli ve Boşnak göçmenler yerleştirilmiştir. Erdek 1926 yılında Bandırma'ya bağlanmış, 1928 yılında tekrar kaza şeklini almıştır.

Erdek merkezinin önemli mimari zenginlikleri arasında Kirazlı Yayla Manastırı, Palata Çeşmesi, Agios Nikolas Kilisesi, Muhle Kalesi, Seyitgazi Tepesi ve Kalesi, Zeytin Adasında bulunan kilise, mermer kapı, mağara, ayazma ve hamamlar yer almaktadır.

Seyitgazi ya da diğer adıyla Dilek Tepesi yatırı yore halkı için büyük önem taşımaktadır. **Battal Gazi**'ye isnat edilen bir yatır da Erdek'te bulunmaktadır[217]. Burası makam olarak kabul edilir. Buraya çocuk sahibi olmak, kısırlığı gidermek, evlenemeyen genç kız ve erkeklerin kısmetlerini açmak için gidilir.

Evliya Çelebi Seyahatname'sinde Seyit Gazi hakkında şunları kaydeder. '...burada Seyyid Battal Gazi de gömülüdür. Rum harblerinde şehit olmuştur... Hacı Bektaş Veli'nin onayı ile bin adet ev halkı iskan edilerek, büyütülmüştür..."

"..çarşı pazarı var, ama esnafı yoktur, ancak binden fazla meyhane dukkanları var. Hatta fasık, facir Bekrilerinin sözlerine göre bu Erdek'de dokuz tür misket üzümünden şarap olur."

Erdek'in yakınlarında bulunan **Dede**'yi ziyaret edenler pek çoktur[218]. Tanyu Dede hakkında şunları kaydeder. Bu dedenin en mühim hususiyeti, ona, bilhassa

---

[217] Duymaz, "Balıkesir.."
[218] Tanyu. age

aydınların, turistlerin özel arabalarıyle gitmesidir. Ona inanç çok kuvvetlidir. Tarihçesi bilinmemekle beraber şehit olduğu, taşlarda atının izlerininin kaldığı söylenmektedir. Yerli halk hıdrellez de kafileler halinde dedeyi ziyaret ediyor ve kurban kesiyor. Umumiyetle ev, garaj, otomobil, evlenme, çocuk dileğinde bulunuluyor ve dileklere uygun, cıvardan toplanan taşlarla ev, garaj dizilmek suretiyle nümuneler yapılır. İstenen evin şeklini, oda sayısını ve diğer bölümlerini taşlarla aynen yapanlar çoğunluktur. Ev ile garajı birlikte yapanlar da vardır. Dileğe karşı kurban adanır ve dilek yerine geldikten sonra, umumiyetle ertesi yıl, adak yerine getirilir. Kurbanı mezar üzerinde kestirenler vardır. Yakındaki çalılara çok sayıda bez bağlanmıştır.

Osmanlılar tarafından fethi Orhan Gazi döneminde, 1334-1335 yıllarındadır[219]. Karesi Beyliği topraklarının Osmanlılara ilhakıyla Gönen, bundan sonra beş yüz yıl boyunca Hüdavendigar Sancağı’na bağlı bir yerleşim yeri olur. XVI. yüzyılda beş mahalle, elli dört köy ve yedi cemaat bulunan Gönen’de XVII. yüzyılda altı mahalle mevcuttur.

XIX. yüzyıl başlarında Karesi Sancağı dahilinde bulunan ve 1864 yılına kadar bu sancağa "Gönen-i Karesi" adıyla bağlı kalan Gönen, yeni bir mülki-idari düzenlemeyle nahiye yapılarak Erdek Kazası’na bağlanır. 1878 yılında Erdek’den ayrılarak Bandırma Kazası’na dahil edilir. Ancak 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi neticesinde Rumeli’den gelen muhacirlerin kasaba ve civarında iskan olunmasıyla ortaya çıkan nüfus yoğunluğu Gönen Nahiyesi’nde kaymakamlık teşkilini gerektirir.

1887 yılında kazada 250 dükkan ve 15 fırın, beş han (isimleri tespit edilebilen Sepetoğlu Hanı, Eski Han, Vezir Han ve Dağlı İmam Hanı), beş hamam ve kaplıca vardır. 1892-1893 yıllarına ait salnamede Gönen’de bir medrese olduğuna dair kayıt mevcuttur. Bir başka kayıtta ise medreselerin adedi ikidir. Gönen’de daha XIX. yüzyıl ortalarında bir medrese mevcut olup adı Medrese-i Çarşı Camii’dir. 1888 yılında kaza dahilinde Müslümanların

[219] Özer Küpeli. 1882-1922 Yılları Arasında Gönen Kazası

kullanımında 65 cami ve mescit vardır. Gayrimüslimler için ise biri Gönen Kurşunlu Rum Mahallesi'nde, diğeri Elbeslik köyünde olmak üzere iki kilise mevcuttur. Bunlardan biri bugün hala ayaktadır. Kazada yaklaşık %5 ile %8 arasında değişen bir Rum nüfusu bulunmaktadır. Ayrıca bir miktar Ermeni, Bulgar ve Kıpti de vardır. Evliya Çelebi Seyahatname'sinde halkının yörüklerden, Ermeni ve Rumlardan oluştuğunu kaydeder[220].

Gönen'de bulunan tarihi ve kültürel yerlerin başlıcaları şunlardır. Gönen Açık Hava ve Arkeoloji Müzesi (Kaplıcalar önü - yeraltı müzesi). Buradaki üstü örtülü alandaki müzede, taban mozaiği ile çevresinde derlenmiş olan Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerine ait taş eserleri bulunmaktadır. Şarakmana taşı (10 Km mesafedeki *Çalıoba* köyünde), Alaybeyi Mehmet Beyoğlu **Halil Bey** mezar taşı (26 km mesafedeki *Killik* köyünde), Gönenli Burhanzade Hasan Efendi'nin 1917 yılında yaptırdığı Akpınar çeşmesi (13 km mesafedeki *Alaşar* köyünde), Demirci dükkanı (15 km mesafedeki *Bostancı* köyünde), Güvercinli köprü (20 km mesafede Ulukır - Denizkent arasında), Babayaka Kalesi (altı km mesafedeki *Babayaka* köyünde), Alacaoluk Kalesi (14 km mesafedeki *Alacaoluk* köyünde), Rum kilisesi (17 km mesafedeki *Hafızhüseyinbey* köyünde. Rumların ayrılmasından sonra bir ara okul olarak da kullanılan yapı bakımsızlık sebebiyle restorasyona muhtaç hale gelir), ilçeye 12 km mesafedeki *Dereköy*'de Dereköy mağaraları

---

[220] Evliya Çelebi. age

(altı adettir. Sulu, Çoban Mağarası, Kızkesen Mağarası), asırlık meşe ağacı ve eski panayır yeri, Ballıkaya lahitleri (Bizans dönemine ait kaya içine oyulmuş üç adet lahit), Dereköy Kalesi (ortasında sarnıç vardır. Taşları sökülmüştür).

Yel değirmeni (13 km mesafedeki *Bayramiç* köyünde), Deliktaş mağarası (20 km mesafedeki *Kalburcu* köyü Deliktaş mahallesinde), Corcu çiftliği (Beş km mesafedeki *Yeniakçapınar* köyünde), Çeltik mağaraları ve Keçidere Şapeli, oyulmuş kaya içinde iki odalı Bizans şapeli (14 km mesafedeki *Yörükkeçidere* köyünde), Deliktaş Mağarası (Beş km mesafedeki *Güneşli* köyünde), Un değirmenleri (14 km mesafedeki *Suçıktı* köyünde).

Şirinçavuş Kalesi Cenevizlilere aittir. Bandırma *Şirinçavuş* köyü yakınındadır Gönen'e 30 Km mesafededir.

Kocapınar Kalesi aynı isimli köyün üç km kuzeyindedir. *Kocapınar* köyü ilçeye 20 km mesafededir.

İlçeye yedi km mesafede bulunan *Hacıvelioba* köyündeki Nekropol (Mezar alanı).

İlçeye beş km mesafede bulunan *Tuzakçı* köyündeki Roma dönemine ait tek kemerli taş köprü köyün ismiyle anılır.

Havutça köyünün kuzey doğu hududunda yer alan yapı Issız han'dır.

Gönen'de Dedebaşı mevkiinde **Pazar Dede**, Yeni Manyas Caddesinde **Tezveren Dede**, Eskişehir Mezarlığında **Nallı Dede**, Kaplıcalar mevkiinde **Paşa**

Dede, *Akçapınar* köyü – Harita tepesinde **Otluk Dede**, ilçeye altı km mesafede bulunan *Kalfaköy*'de **Dede**, *Alattin* köyünde **Sızı Dede**, *Muratlar* köyünde **Murat Dedeler**, *Karaağaçalan* köyünde **Karaca Dede**, *Çalıoba* köyünde **Kesikbaş Dede**, halkı Gürcü olan *Balcıdede* köyünde **Balcı Dede**'nin kabirleri bulunmaktadır. İlçeye 15 km mesafedeki *Ayvalıdere* köyünde **Arap Baba** türbesi, 16 km mesafedeki *Hacımenteş* köyünde **Hacımenteş** türbesi yer alır.

İlçeye altı km mesafede bulunan *Tuzakçı* köyünde harap halde bir cami mevcuttur, fakat bu caminin kimin tarafından ve hangi tarihte yaptırıldığına dair herhangi bir belge bulunamamıştır. Köyün Dedebayırı mevkiinde eski mezarlar mevcut olup kimlerden kaldığı bilinmemektedir. Yine Kakara ve Kapaklı mevkiinde eski yerleşim yerleri vardır. Köyde Ayazma adı verilen bir çeşme mevcut olup 1913 tarihli kitabesinden Hacı Hüseyin Ağazade Mustafa ve Abdullah efendiler tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Bu şahıslar nüfus defterinde birinci hanede kayıtlıdır. Köy civarında Rumlara ait eski yerleşim merkezlerinin bulunduğu aşikardır. Kaya Burnu mevkiinde Şaraknama adı verilen ve içinde üzüm ezilerek şıra imal edilen büyük taşlar mevcut olup günümüzde tahrip edilmiş durumdadır.

Sarıköy çevresinde Öyücek adlı bir tepe üstündeki bir dede ziyaretinden bahsedilir[221].

[221] Tanyu. age

Ankara savaşında Osmanlı ordusu yenilip geri çekilince Timur'un askerleri Bursa'ya girerek hazineye el koyar[222]. Kazdağları'na saklanan Osmanlı askerlerini ele geçirmeye çalışan Timur'un torunlarından Şeyh Nurettin Mahmut emrindeki orduyla, bunları izleyip Havran'a gelir. Ele geçiremeyince de yıllardır barış içinde yaşayan ve zenginleşen Havran ve çevresini talan eder, yakıp yıkar. Tahribat öylesine büyüktür ki, 1890'lara kadar Osmanlı belgelerinde Havran bölgesi "Viraneli" olarak kaydolunur. Daha sonraları onarılarak güzelleştirilen şehre 'Huriler Diyarı' anlamına gelen Havran ismi verilir. Bu dönemde Havran "Havran-ı Kebir" ve "Havran-ı Sagir" adlarıyla iki köyden meydana gelmektedir. Bu köyler Havran Çayı tarafından ikiye bölünmüştür. Önceleri Havran-ı Kebir Karyesi olarak, 1873 yılından sonra ise nahiye olarak Edremit kazasına bağlıdır. Nahiye Müdürü Hacı Şeyh Mustafa Efendi'dir. Bu tarihten itibaren Havran'da Belediye Teşkilatı da görülmektedir. Aynı yılda Belediye Reisi Mustafa Ağadır. 1880 yılında bir Rüştiye Mektebi açılmıştır.

Osmanlı döneminde Havran Bölgesi, Edremit kadılığına bağlı büyükçe bir köy (kariye) durumunda kalmıştır. Çanakkale Zaferinin kazanılmasında büyük katkısı bulunan ve 276 kiloluk top mermisini kaldıran

---

[222] http://www.havran.bel.tr/

Koca Seyit Onbaşı ile yine bu savaşta kahramanca mücadele eden Ömer Çavuş Havranlıdır.

I.Dünya Savaşı sonrası Milli Mücadelede Havranlılar, Edremit Kuvâ-yi Milliye Teşkilatına bağlı olarak kurulan Havran Heyeti ile yer almış, Havran bölüğü ile Ayvalık cephesinde 172. Alay Komutanı Ali Çetinkaya komutasında diğer körfez halkı ile birlikte düşmana karşı mücadele etmişlerdir. Buna rağmen 30 Haziran-1 Temmuz 1919 gecesi Havran'a giren Yunan birlikleri, 6 Eylül 1922' de Balıkesir'i kurtaran Milli Müfrezenin Balya üzerinden körfez bölgesine hareket eden bir kolu tarafından 8 Eylül 1922'de Havrandan çıkarılmışlardır.

Havran 1 Nisan 1957 yılında ilçe olmuş, bu kanuna binaen 1959 yılında ilçe teşkilatı kurulmuştur.

Çanakkale muharebeleri sırasında 276 Kg.lık top mermisini kaldırıp taşımasıyla ünlenen ve tarihe geçen Kocaseyit 1889 yılında Havran ilçesinin Çamlık (eski adı Manastır'dır) köyünde dünyaya gelmiştir. Babası Cuburoğulları ailesinden Abdurrahman, annesi ise aynı köyden Emine Kadın'dır. Aynı köyden Emine ile evlenerek beş çocuğu dünyaya gelir. Harbin sona ermesiyle memleketine dönen Seyit Onbaşı, bundan sonraki günlerini köyünde geçirir. Odun kömürü yaparak Havran'a pazara götürür, geçimini öyle temin eder. Daha sonraki yıllarda Havran'da Hacı Osmanoğullarının zeytinyağı fabrikasında hamallık yapar. 1934 senesinde çıkarılan Soyadı Kanunu ile Çabuk soyadını alır. 1939 yılında zatürreye yakalanır ve Aralık ayında köyünde

vefat eder. Köyün ismi 2013’te Kocaseyit olarak değiştirilir. Seyit Onbaşının kabri ve çevresi düzenlenerek anıtsal bir alan oluşturulmuş ve ziyaretçilerin hizmetine sokulmuştur. Burada ayrıca Çanakkale Savaşından arta kalan savaşla ilgili objelerin sergilendiği bir müze de bulunmaktadır.

Seyit Onbaşı Heykeli Rumeli Mecidiye Tabyası’nda yer alır[223]. Ayrıca Kilit bahir’in 1 kilometre ilerisinde Mecidiye Tabyası’nın deniz tarafında yol kenarında heykeltıraş Hüseyin Anka Özkan (1909-2001) tarafından yapılan bir heykeli daha bulunmaktadır.

Birinci dünya savaşı'nın Havranlı kahramanlarından biri de Ömer Çavuş'tur[224]. İngiliz denizaltısını vurarak 36 kişilik mürettebatını esir alan Ömer Çavuş Sultanhisar Muhribi'nde görevlidir. Yaptığı kahramanlık şu şekilde anlatılmaktadır. "...Keza o günlerde Marmara Denizi'nde Barboros Harp gemimizi torpilleyen İngiliz denizaltısı dolaşmaktadır. Bizim 90 tonluk küçük Sultanhisar Muhbirimizin de altına dalarak alabora etmek ister. Gemimizin biricik topunun başında Havran bucağından Ömer Çavuş bulunmaktadır. İngiliz denizaltısını fark ederek ateş edip küçük topu ile periskopundan vurarak param parça etmiştir. 19 kişilik Sultanhisar'ın kahraman denizcileri düşman esirlerini geminin başına alarak 4 piyade silahı ile muhafaza altına almışlardı. O gün İstanbullular alay sancaklarını çekmiş,

---

223 http://catab.kulturturizm.gov.tr/

224 http://www.havran.gov.tr/

dumanlar savurarak tam yolla, köpükler içinde limana giren bu küçücük gemiyi (Sultanhisar Muhribi'ni [225]) görünce şaşırmışlardı. Çünkü bir bayram günü değildi. Düşman denizaltıları Marmara boyunca gemilerimizi torpilliyordu. Haliç Limanında çok geçmeden zafer duyuldu. Alkışlar arasında Haliç'e giren Sultanhisar Muhribi'nin kahraman gemicileri layık oldukları itibarı gördüler..."

Havranlı Ömer Çavuş Cumhuriyet döneminde "Gemici" soyadını alır. Havranlı Ömer Çavuş (1893-1966) Razkan Bosadina köyünde doğmuştur. Balıkesir Havran ilçesi Mescit Mahallesinde ikamet etmiştir. Baba adı Abdülkadir, anne adı Ayşedir. Havran İlçe Nüfus Müdürlüğünde nüfus kaydı mevcuttur.

XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde Havran'da Kadiriler bulunmaktadır [226] . Havran girişinde yer alan bugünkü sanayi sitesi Kadiri tekkesidir. Hemen yakınında bulunan caminin adı ise Tekke Camisidir.

Şehir mezarlığı, 'eski' ve yanına sonradan eklenmiş küçük 'yeni' parçasıyla 'Koca Mezarlık' (yaklaşık 65.000 m²) olarak anılmaktadır. Ayrıca, mezarlığın Havran yönündeki başlangıç bölümüne halk

---

[225] Çanakkale Savaşı deniz harekâtlarında Çanakkale Boğazı'nda devriye görevi yapan Sultanhisar Torpidobotu ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'na subay ve danışman olarak hizmet eden Alman General Otto Liman von Sanders'in Eceabat ile Gelibolu arasında günlük seyahatlerini sağlamıştır. 1906'da Fransa'da inşa edilmiş, 1907'de hizmete girmiş, 1935'te hizmetten çıkmıştır.

[226] Kahyaoğlu, agm

arasında ‘Garipler Mezarlığı’ denilmekte, kabristanın sonunda üç adet asırlık selvi ağacının bulunduğu mevki ‘Kırkkızlar Mezarlığı’ olarak anılmaktadır.

Söylenen odur ki, gergef işleyen kırk kız, bir veba salgınında ölmüş ve mezarlığın bu bölümüne gömülmüştür.

Esad Sadi Efendi (ö. 1881), Konya’da dünyaya gelir [227]. Mustafa Efendi adında bir zatın oğludur. Medrese tahsiline Konya’da başlar, Balıkesir Müftüsü Sabahaddin Ali Ve’ş-Şuûri Efendi’de tamamlar ve ondan icazet alır. Edremit ve havalisinde, Emir Hafız ve Emir Hoca ünvanlarıyla anılır. Uzun süre Edremit müftülüğünde bulunur. Nakşibendi tarikatının halifelerindendir. Havran’da medfundur. Zamanının tanınmış alimlerinden olan Esad Sadi Efendi’nin eserlerinin en meşhuru, Mir’at Haşiyesi’dir. Enamü’r-resail, Delailü’l-mesail, Hamailü’l-vesail isimli üç eseri de basılmıştır. Arapça, Türkçe şiirler yazmıştır. Bir divanı vardır. Şiirlerinde Sadi mahlasını kullanmıştır.

---

[227] **Mehmet Ali Uz.** Konya Âlimleri ve Velileri. Meram Belediyesi. 2013

İvrindi kelimesinin "Aya Rindi" kelimesinden ya da Rumca pınar anlamına gelen "avrandi" kelimesinden geldiği sanılmaktadır[228]. İsminin Yunan dilinde çevrede sıklıkla görülen bodur bitkilerden geldiği düşünülmektedir. XIX. yüzyıl sonlarında İvrindi Hüdavendigar (Bursa) vilayetinin Karesi (Balıkesir) sancağına bağlı bir nahiye merkeziydi. Kurtuluş Savaşı sırasında 1920'den Eylül 1922'ye kadar Yunan işgalinde kaldı. Yunan ordusu 7 Eylül 1922 tarihinde İvrindi'yi boşaltarak Akçay iskelesi yoluyla Anadolu'yu terk etmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında belde olan İvrindi 2 Ağustos 1944 tarihinde 4642 sayılı Kanun'la ilçe haline getirilir.

Topuzlar köyü halkı göçebe Oğuz boylarındandır. 1860'lı yıllarda Bursa Valisi Ahmet Vefik Paşa (1823-1891)'nın Bursa ve Balıkesir çevrelerinde yaşayan göçebe topluluklarının bulundukları bölgelere köyler kurarak yerleşik düzene geçmeleri konusunda çıkarılan kanun üzerine köy bugünkü yerine kurulmuştur. Günümüze gelen tarihi yapılar 1890'lı yıllarda yapılan ve bugün de kullanılabilir durumda olan Köy Çeşmesi (sadece bu Çeşme, Çeşme olarak

---

[228] Arzu Dündar. Xıx. Yüzyıl Ortalarında İvrindi'nin Sosyal Ve Ekonomik Durumu (8276 Nolu Temettuat Defterine Göre). Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi. Balıkesir. 2010

adlandırılır), 1975 yılında restore edilen cami ve Deveci Ahmet lakaplı şahsa ait olan evdir. Köyün hemen kuzeyinden geçen ve Kurtuluş Savaşı sırasında Yunanlar tarafından yıkılması sonucu kullanılamaz hale gelen köprüler ve 1938 yılında da üzerindeki rayların sökülmesiyle tamamen kullanım dışına çıkan tren (mavun) yolu mahalledeki tarihi eserlerden sayılabilir.

Topuzlar köyü sınırları içinde üç yatır bulunmaktadır. Bunlar **Sarı Dede**, **Şabulla** ve **Süt Dede** dir. Şabulla (şıbıllı) Dede köyün yaklaşık bir kilometre kuzeyinde aynı isimle anılan bölgede bulunan yatırdır. Köyde yağmur duası yapıldığı zaman yağmur yağması için ziyaret edilerek dua edilen bir yatırdır.

Sütü gelmeyen kadınların şifa aradığı Süt Dede'ye doğum sonrası sütü gelmeyen kadınlar gider. Süt Dede Topuzlar köyünde Debene Deresi denilen mevkidedir. Burada büyük bir çınar ağacının dibinden su çıkmaktadır. Yeni doğum yapan fakat sütü gelmeyen kadınların dua ederek bu kaynaktaki sudan içmesi halinde sütünün geleceğine inanılır. Yatıra veya çevresindeki ağaçlara çaput, bez veya ip bağlanır, namaz kılınır[229].

---

229 Duymaz, "Balıkesir.."

Müze oluncaya kadar, eski belediye binası olarak kullanılan *Kuva-yi Milliye Müzesi*, 1840 yılında Karesi Sancağı Defterdarı Giridizade Mehmet Paşa'nın konağı olarak yaptırılır. 15 Mayıs 1919'daki İzmir'in işgali akabinde, 16 Mayıs 1919'da Balıkesirlilerin toplanarak silahlı mücadele kararının alındığı bu bina, uzun yıllar 2. Kolordu Komutanlığı'na ve Ali Hikmet Paşaya karargah vazifesi görür[230]. İzmir Şimal Cepheleri

---

[230] Ali Hikmet Ayerdem (1877-1939) 1901 Yılında Harp Akademisi'ni bitirdi. Meşrutiyetin ilanı sırasında Selanik dolaylarında Cumaibalada 65. Alay Kumandanıydı. 31 Mart vakası üzerine kurulan Hareket Ordusu'na Alayı ile birlikte katıldı. İstanbul' da Yıldız Sarayı üzerine yürüyen, sarayı muhasara ve işgal eden kol kumandanlığı yaptı. Balkan ve 1. Dünya Savaşındaki hizmetlerinden sonra 1920 yılında Anadolu'ya geçerek İstiklâl Savaşı'na katıldı. 2. İnönü Muharebesi'nde cephe komutanlığı vekili, daha sonra Milli Müdafaa Vekaleti Müsteşarlığı, Büyük Taarruz ve Başkumandan Meydan Muharebesi'nde 2. Kolordu Komutanlığı yaptı. 1925 yılında Kolordu Komutanı olarak Balıkesir'e geldi. Memleketin askeri durumu kadar, siyasi, iktisadi ve kültürel durumları ile de ilgilendi. Şehrin imarında büyük rolü vardır. Orduevi, onun yanında Türk Ocağı binası, Musiki binası yurdu, sporu teşvik için stadyum, İdmancılar Mahfeli ve tenis kortunu yaptırdı. Su getirtti. Kızpınarı kışlalarını, askeri hastane ek binalarını ve Çayırhisar askeri binalarını yeniledi. 1935 yılında Korgenerallikten emekliye ayrıldı, Gaziantep Milletvekilliğine seçildi.

Heyeti'nin çalışma merkezi olur. Konağın kompleksi içinde bulunan ve 1913 yılında "Okuma Yurdu" olarak açılan ve yine 18 Mayıs 1998'de "Milli Mücadele Tarihimiz Kitaplığı" olarak hizmete giren binada 6 Subat 1923 tarihinde ile ilk gelişlerinde Atatürk'ü de misafir eder.

İki kata yayılan seksiyonlardan oluşan Kuva-yı Milliye Müzesi'nin 120 m^2'lik zemin katında Balıkesir Kuva-yı Milliye'sinin kurulmasında öncülük etmiş 41 kişinin aldıkları yazılı kararlar, beş adet Kongre Kararları, özel eşyalar ile Atatürk'ün Balıkesir'e gelişlerinde çekilmiş fotoğrafları sergilenmektedir.

Basın Müzesi Karesi ilçesinde, gazeteciliğin geçmişini ve gelecek nesillere aktarmak için Balıkesir Gazeteciler Cemiyeti (BGC) tarafından Güney Marmara Kalkınma Ajansı (GMKA) desteğiyle Tarihi Paşa Konağı'nda Basın Müzesi kurulmuştur. Basın Müzesi'nde 1950'li yıllarda kullanılan matbaa makinesi, eski fotoğraf makineleri, ses kayıt cihazları, baskı makineleri, kurşun harfler, ofset baskı yapan ilk matbaa, çeşitli tarihlerde kullanılan daktilolar, eski telefonlar ve çeşitli bilgisayarlar bulunmaktadır. Üst katında ise kütüphane, seminer salonu ve çeşitli odalar vardır.

Eski *Gazhane* binası Miladi 1378 yılında inşa edilmiş olup İnebey tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir. Selçuklu Mimarisi tarzındadır. İmaret olarak kullanılmıştır.

1896 yılında *Balıkesir Sultan*-*i idadisi* olarak hizmete açılmış ve bir dönem Balıkesir Lisesi olarak

hizmet vermiş olan bina günümüzde Güzel Sanatlar Fakültesi olarak hizmet vermektedir.

1890 yılında *Elektrik Santrali* olarak inşa edilmiş olan bina günümüzde Kültür Merkezi olarak hizmet vermektedir.

1870 yılında Kütahya-Balıkesir-İzmir tren yolu hattı münasebetiyle inşa edilmiş yapılardan olan bina günümüzde *Gar Binası* olarak hizmet vermektedir.

Önce Balıkesir mütesellimliğini, aradan geçen 20 yıl sonra Karesi Sancağı'nın mutasarrıflığını yapan Giridizade Mehmed Paşa Silistre'de görevli iken saat kulesini inşa ettirir. Saat için bir dükkan vakfeder. 1840 yılında inşa edilmiş olan bu ilk saat kulesinin 1897 depremiyle yıkılmasından sonra, 1901 yılında ilk kulenin kuzeyinde mutasarrıf Ömer Ali Bey zamanında inşa edilmiş olan ikinci *Saat Kulesi*'nin yapım ve onarım kitabesi mevcuttur.

İlçenin ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemekle beraber, Selçuklular zamanında geliştiği bu devirlerden kalan hisar kalıntılarından anlaşılmaktadır[231].

Halk, arazinin verimli olması, mahsulün çabuk yetişmesi nedeniyle "Kes-bit" demiştir. 1953'e kadar "Kepsüt" olarak resmi yazışmalarda ismine rastlanan ilçenin adı, ilçe olması hakkındaki kanunda "Kepsut" yazıldığı için o günden sonra bu şekilde söylenmeye başlar.

Güneyden gelen ve Dursunbey yönünden İç Anadolu'ya bağlanan kervan yolu buradan geçmektedir. Selçuklular döneminde kervan yolu üzerindeki Beyköy ve Akçaköy'de bazı kalıntılarla karşılaşılmıştır. Bunlar yörenin Selçuklular tarafından bir konaklama yeri olduğu izlenimini vermektedir. Çevrede yapılan yüzey araştırmalarında Roma ve Bizans dönemlerine ait mezar stellerine ve yazılı kitabelere rastlanmıştır. Bunlar da Selçuklular öncesinde buradaki yerleşimin belgeleridir. Osmanlı topraklarına katıldıktan sonra Hüdavendigâr (Bursa) sancağına bağlı bir kaza olarak kalmış, 1867'de de Balıkesir sancağına nahiye olarak bağlanmıştır.

Kurtuluş Savaşı sırasında bir süre Yunan işgali altında kalmış, 5 Eylül 1922'de kurtarılmış ve 1953'te ilçe konumuna getirilmiştir. İl merkezine yakınlığından ötürü küçük bir kaza olan Kepsut çevresindeki dağınık

[231] http://www.kepsut.gov.tr/

biçimdeki mezar stelleri, mezarlar ve kale kalıntıları dışında önemli bir eser günümüze gelememiştir. Ayrıca ilçenin Tekkeışıklar köyünde Yıldırım Beyazıt'ın Sancak Beylerinden olan ve Ankara Savaşı'na katılan Ayni Ali Bey'in (**İnebey**) türbesi, Kalburcu Köyü Asartepe sit alanı, Kışla Mevkii, Bükdere Mağarası da tarihi ve kültürel öneme sahip eserler arasında yer almaktadır.

İlçenin Akçaköy Mahallesi Köybaşı mevkiinde Kilise Kalıntısı, Uzunçile mevkiinde Kaya Mezarları, Panayırlar mevkiinde Erken Tunç Çağı Nekropolü, Bükdere Mahallesi, Ulupınar mevkiinde, Ulupınar Mağarası tescilli kültür varlıkları arasında yer alır[232].

Kepsut Ziraat Mektebi'nin açılışı 1915 yılına dayanır[233]. Mera ve arazisi, bağ, bahçe ve fidanlıkları, labarotuvarları, ziraat araç ve gereçleri, tamirhanesi ile göz kamaştıran bir okul olarak açılmıştır. Öğretmenleri, öğrencileri ve labarotuvara tahsis edilen binaları ve modern ahırları bulunmaktadır. Bu okulda kurulan örnek çiftlik en son bilimsel çalışmaların ışığında çevreden gelen öğrencilere eğitim verirken aynı zamanda hayvan yetiştirmeyi, bunların hastalıklarıyla mücadele etmeyi, çevrede kurulan bağlarda her türlü meyve yetiştirmeyi, kurutup saklamayı, konserveciliği ve arıcılığı da öğretmeyi sürdürmüştür.

---

[232] Bursa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararı. 2013

[233] http://balikesirtarihkultur.blogspot.com.tr/

Ziraat mektebi rasathanesinde hava tahminleri yaparak köylünün ve çiftçilerin hava şartlarına karşı önlem almasını sağlamıştır. Yunan işgali günlerinde yeni bir ziraat kanunu kabul edilmiş ve masrafları fazla olduğu gerekçesiyle 1927 Ağustos ayında geçici, 1928 yılında ise tamamen kapatılmıştır. Binaları harap bir vaziyettedir.

Kepsut'un Kasapzade Mahallesinde Ayan Şakir Hocanın evinde **Arab Dede** isminde çalı avlunun yanında bir yatır vardır. Toprak kabartısından ibaret olan bu mezarın başında testi kırıklarıyle muhafaza edilen bir fener mevcuttur. Anlatıldığına göre bu zat ev sahibinin akrabalarından iki kişiye ayrı ayrı rüyalarında gözükmüş ve, "biz beş kardeşiz muharebede şehit düştük. Burada ayak altında kaldık, bize bir mezar yapın, yahut vaktiniz müsait ise bir türbe yapın", demiş. Kendisi Arap olduğundan ismine Arap Dede denilmiştir. Sıtmanın geçmesi için başucundaki iğde ağacına bez bağlanmakta ve sıtması geçenler de mum dikmektedirler.

İnebey Türbesi ilçeye beş km mesafede *Tekkeışıklar* köyündedir. Ayni Ali Bey (İnebey), Yıldırım Beyazıt'ın Sancak Beyidir ve Ankara Savaşına katılmıştır. Köyün alt tarafına düşen küçük tepenin koruluk içerisinde büyük sarı boyalı, üstü kiremitle örtülü, kubbeli bir türbedir. Kapının yanında türbenin şeyhlerinin sülalesine ait kitabeli bir mezar vardır. Kapıdan içeri girilince sağ tarafa düşen mezar, asıl dedeye aittir. Bundan başka içeride, biri sanduka şeklinde olmak üzere dört mezar daha vardır. **Tekke Dedesi**'nin

asıl adının **Aynalı Sultan** "Ayni Ali" olduğu bilinir. Buraya çocuk sahibi olmak ve kısırlığı gidermek için gidilir. Anlatılır ki, Dedenin etrafı döne döne süpürülür. Oradan bir böcek çıkarsa kağıda sarılır ve o içilir. Yatırda dedenin şalvarına ayaklar sokulur. Tekke Dedesinin eşinin kabri onun türbesinin dışındadır. Kabrinin ortasında çetlemik ağacı vardır. Elleri hamurluyken su içenin kabrinin ortasında ağaç bitermiş.[234]

Aynalı Sultan, Kepsut'a Horasan'dan gelmiş ve Kepsut civarını Bizanslılar ile harp neticesi feth etmiş ve zamanın padişahı, mükafat olarak bu yerlerin mülknamesini Aynalı Sultan'a vermiştir. Bu türbeyi ölmeden evvel kendisi yaptırmış ve ben ölünce buraya gömsünler, diye vasiyet etmiştir. Türbeye üç oğlunu kendi eliyle gömmüştür. Kendisinin sadık muhibi varmış, "beni türbenin şurasına, muhibbimi de şuraya gömersiniz", demiş. O zamanlarda Dede'nin bir zaviyesi varmış. Halkın ağzında bu dedenin ahfadı diye söylenen Süleyman Dede'nin bu zaviyenin zaviyedarlarının neslinden olduğu kabul edilir.

Partal Dede (v. 1931) aslen Sofya sancağı Bucak nahiyesi Küçükoba köyünden Kıratlıoğullarından Mustafa Efendi oğlu Hacı Mehmet Şevki Efendi'dir[235].

---

234 OLGUNSOY Berna. Balıkesir Yöresinden Derlenmiş Bitki Ve Hayvanlarla İlgili İnanış Ve Uygulamalar Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi. Balıkesir. 2007

235 Sofya Sancağı 1393 yılında kuruldu. Kurulduktan sonra sancak Rumeli Eyaleti'nin paşa sancağı haline geldi.[1]

Kardeşi vesilesiyle Kepsut'a gelmiş olduğu nakledilir.

Kepsut'un Yenice Mahallesinin üst kısmında Dursunbey Caddesinin kenarındaki mezarlıkta etrafı beton ile çevrilmiş ve betonun üzerinde de beyaz demir parmaklık yapılmıştır. Aynı zamanda demir parmaklığın üstünde güzel bir ay yıldız vardır. Betonun çevrildiği kısım kabarık bir topraktır. Buraya gülfidanları dikilmiş, ayrıca bütün bunların etrafına da ahşaptan bir parmaklık yapılmıştır. Yatırın ayakucunda betonun üzerinde müstakil şekilde oyuk olup, buradan hiç su eksik olmamaktadır. Yenice Mahallesi halkı tarafından veya gelip geçen kimseler tarafından doldurulur. Halk buraya su koymaya bir itikat şeklinde inanırlar. Halbuki bu oyuk yazın kurak zamanda susuz kalan kuşların su içmesi için yapılmıştır.

Partal Dede türbesinin demir parmaklıkları üzerinde bağlanmış bez parçaları vardır. Halk her derde deva olduğuna inanır ve burası çok yeni bir mezardır. Partal Hoca'nın ermişliği yoktur. Kendisi çok sert tabiatlı idi. Saati saatine uymazdı. Bazen yanına gelenleri kovalar, yarım saat sonra bu defa güler yüzle karşılardı.

Sancağın ilk sancakbeyi ise "Sofya Fatihi" olarak da bilinen İnce Balaban Bey idi. 1846-1864 yılları arasında sancak Niş Eyaleti'ne bağlı olup 1864 yılında Tuna Vilayeti'ne bağlandı. 93 Harbi'nin ardından 13 Temmuz 1878 tarihinde düzenlenen Berlin Kongresi ile sancak tüm Kuzey Bulgaristan ile birlikte Bulgaristan Prensliği'ne bağlandı.

Mutaassıp değildi, şapkalar çıkar çıkmaz ilk önce Partal Hoca giymiştir. “Seni daha cebreden mi var bu sana yakışmadı” diyenlere, “Benim hükümete itaatim var” cevabını vermiştir.

Partal Hoca’nın Kepsut’ta Hacı Halil isminde çobanlıkla geçinen bir kardeşi vardı. Memleketinden 65 yaşında çıkan Hoca kardeşinin yanına gelir, fakat aksiliği dolayısiyle ancak bir gün kalabilir. Kardeşinin evinden çıkınca medreselerden birine yerleşir ve çocukları okutur. Bu arada, civar köylerden ve kasabalardan rahatsızlığı olan insanlar getirilir, Partal Hoca’ya okutulduktan sonra bu kişilerin iyi olduğu anlatılır.

Nakledilir ki, İstanbul’da epey tahsil etmiş ve Ramazan aylarında köy kasaba dolaşır ve hocalık edermiş. Selanik’in Serfice sancağında 22 sene Rüşdiye muallim saniliği yapmış, oradan Balkan harbini müteakip kaçarak Su şehrine gitmiş. Ondan sonra tekaüt edilerek Kepsut’a gelmiş.

Kepsut’a geldikten sonra talebe okutmaya ve yetiştirmeye devam eden Hoca, Havran eşrafından Terzizade Sadettin Bey’in babası ile çok iyi görüşür ve Sadettin Bey de Partal Hoca’yı iyi bir baba olarak tanır ve bu sebepten birçok yardımlarda bulunur. Vefatından sonra da mezarını yaptırır.

XIX. Yüzyıl Osmanlı Dönemi’ne ait olduğu anlaşılan *Dereli* köyü camii bu dönem toplumunun, sosyal ve ekonomik yapısı ile mimari özelliklerini

belgeleyen bir kültür mirasıdır[236]. Caminin cümle kapısı üzerinde yer alan kitabeden 1890 yılında inşa edildiği anlaşılmaktadır. Kargir yapı iki katlıdır. Birisi giriş katına, diğeri üst kata doğrudan ulaşımı sağlayan iki girişi vardır. Ayrıca, caminin iç mekanında, giriş kat ile üst kat arasındaki irtibat harimde yer alan L şeklindeki ahşap bir merdiven ile sağlanır.

Giriş katı, giriş sofası, sofaya açılan konuk odası (aynı zamanda günümüzde köy odası olarak işlevini sürdürmektedir) ve harimden oluşur. Yine bu katta, harimin girişinde bir ön mekan yer alır. Bu mekan harimden bir sıra ahşap sütun ve bu sütunlar arasında yer alan bölücü nitelikteki yalın, ahşap bir korkulukla sınırlandırılmıştır. Üst kat ise sofa, sofaya açılan ve inşa edildiği dönemde konuk odası işlevi gören, günümüzde ise imam evi (imam lojmanı) işlevini yüklenmiş olan bir mekan ile bu kattan harime bir balkon gibi açılan ve esas girişi bu kattan verilmiş olan galeri şeklindeki kadınlar mahfilinden oluşmaktadır.

---

[236] Hatice Uçar. Kepsut Dereli Köyü Camii Ve Temel Koruma Yaklaşımı

Şehrin XIX. yüzyıl başlarında Şerif Paşa zamanında kurulduğu şeklindeki rivayetin aksine, burada bir yerleşimin vesikalarda adı geçtiği üzere daha XV. yüzyılda mevcut olduğu görülmektedir. Sındırgı ve civarındaki ilk yerleşme Türk döneminde gerçekleşir. Sındırgı, bir zamanlar İstanbul'dan gelip Bursa üzerinden İzmir'e giden yol güzergâhında yer alması dolayısıyla ekonomik ve sosyal yönden gelişme gösterir ve hatta *"Küçük Bursa"* olarak tanınır.

Karesi Salnamesinden anlaşıldığına göre, 1887-1900 arasını kapsayan dönemde nüfusun çevre ilçelere göre yoğun olduğu Sındırgı'da, gayrimüslüm sayısı da bir hayli fazladır[237]. Bunun nedeni ise, bölgede yaşayan Rum halkının genel olarak sıklığıdır. Bu dönem Sındırgı'nın hem Türkler hem de gayrımüslimler açısından cazip bir merkez olduğunu göstermektedir.

Şerif Paşa 1834'de cami için Sındırgı ovasında kendisine koruluk ve çiftlik olarak belirlediği araziyi uygun görüp Midilli adasından getirttiği Rum ustalarına Koca Camii (Şerif Paşa Camii), Şerif Paşa Hamamını ve Medreseyi yaptırır[238]. Cami, dere yanındaki eğimli bir arazi üzerinde bulunduğundan dolayı, bir set üzerinde inşa edilmiştir. Avlusundaki iki kabirde buradaki medrese

---

[237] Ferhat Aslan-Alper Uzun. Demografik Bir İnceleme: Sındırgı İlçesinde Nüfusun Gelişimi

[238] Mustafa Çetin. Sındırgı Şerif Paşa Camii Tarihi Bilgileri

müderrislerinden **İbrahim Efendi** (v.1861) ve Şeyh Hüseyin Efendi (v.1896) medfundur.

Cami, toplam 400 metrekarelik arsa üzerinde 200 metrekare iç alana sahiptir. Bina, dikdörtgen plânlı, ahşap kırma çatılı, kâgir bir yapıdır. Tavanı dört ahşap direk desteklemektedir. Mihrap üzerindeki kelime-i tevhid hattı, Küçük Cami mihrabındaki hat ile aynı kişi tarafından yapılmıştır. Kadınlar mahfiline son cemaat yerinin sağındaki döner merdivenle çıkılır. Kapı tarafındaki pencerelerin kilit taşları üzerinde ayyıldızlı motifler işlenmiştir. Caminin giriş kapısı kuzeyde olup, kapının sağ ve solundaki pencereler sivri kemerlerle tamamlanmış, alınlıklar ise düzgün yontma taşla yapılmıştır. Camide kullanılan taşlar yöre köylerinden temin edilmiştir.

Bir adet tarihi yuvarlak şadırvanı vardır. Bunun yanında yeni yapılan dış ve iç şadırvan ise caminin giriş kapısı tarafında bulunmaktadır. Caminin kuzey batı köşesinde tek şerefeli minaresi yer alır. Cami'nin minaresi temelden başlayarak kaide, pabuç, gövde, şerefe, petek, külah ve âlemden oluşmaktadır. Minare kaidesi kare, gövdesi silindiriktir. Kaide kısmı kesme taş, gövdesi tuğla malzeme kullanılarak oluşturulmuştur. Şerefe altı, altı sıra testere dişi silmeyle doldurulmuştur. Kurşun malzemeden yapılan konik bir külahla sonlandırılmış olan minare Selçuklu mimarisine uygun olarak Cüneyt'ten getirilen kerpiç tuğlalarla yapılmıştır. Cami avlusundaki selviler de yine o dönemde dikilmiştir.

Yapı 2015 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından minaresiyle birlikte restore edilir.

Şerif Paşa Camisini yapan Rum Usta yine bölgedeki Yaylabayır Camisi'ni de yapmıştır. Bu yüzden Yaylabayır Camisi Şerif Paşa Camisinin minyatürü gibidir. Hatta o dönemde, bu ustanın Hristiyan olması sebebiyle "haç işareti koyabilir", diye halk arasında bir söylenti çıkınca, Şerif Paşa tarafından caminin yapımının dikkatle takip edilmiş olduğu nakledilir.

'Gördes Kızı Mücahid Makbule Hanım' (1902-1922) Gördes'te dünyaya gelir[239]. Babası Ali Ustalar sülalesinden Abdullah Efendi'dir. Kalabalık olan ailenin küçük bir çiftliği ve arazileri vardır. Makbule Hanım ata binmesini ve silah kullanmasını küçük yaşlarda öğrenmiştir. Oniki yaşında iken babasını kaybettiği için ağabeylerinin himayesinde büyür.

1921 yılında Usturumcalı Halil Efe ile evlenmiş iki ay sonra da kocasıyla beraber akıncı olarak dağlara çıkmıştır. Müfrezelerle beraber Demirci, Gördes, Simav, Bigadiç ve Sındırgı dağlarında sürekli dolaşan Makbule Hanım, müfrezeleri en ümitsiz zamanlarda cesaretlendirmiş, her yerde her müsademede kahramanca savaşmıştır.

Düşmanla birkaç büyük muharebede bulunmuş, iki defa kocasıyla beraber pusuya düşmüş, fakat hiç bir zaman metanetini kaybetmemiş, telaş göstermemiştir.

---

[239] Ayşegül. Milli Mücadelenin Kadın Önderlerinden: Mücahit Makbule Efe - http://sindirgida.com/

Güvemdere Muharebesinin kazanılmasında cesaret ve kahramanlığı ile büyük rol oynayan, geri çekilen müfrezeleri cesaretlendirerek düşmana yeniden taarruz etmelerini sağlayan Makbule Hanım'ı İbrahim Ethem Bey hatıralarında şu şekilde tarif etmektedir.

"Kendisi siyah pantolon ve ceket ve uzun bir manto giyer, ayağında daima çizme ve başında da siyah başlık ve daima örtülü olup, yalnız gözleri meydanda bulunur. Kısa bir Japon filintası taşır ve düşmandan itinam olunmuş güzel bir doru ata biner ve daima müfrezenin dümdarı olarak kalırdı. Efradın çoğundan iyi ata biner, tehlike anında en evvel silahı eline almış görülürdü. Dağ hayatının sıkıntı, zorluk ve tehlikelerine ve bütün ısrarlarına rağmen asla kocasından ayrılmayan Makbule Hanım, 17 Mart 1922'de Akhisar-Sındırgı arasında Koca Yayla'da düşmanla girişilen bir çarpışma sonucu şehit olmuştur."

Mezarı Koca Yayla'da bulunan Mücahid Makbule Hanım'ın defin merasimini İbrahim Ethem Bey aşağıdaki satırlarla anlatır.

"Defnederken bütün efrat çocuk gibi ağlıyordu. Nasıl ağlanmasın ki, sekiz ay dağlarda, karda, çamurda bizimle beraber gezmiş, yatmış ve düşmanla harp etmiş, kadın olmakla beraber milli istiklâl mücadelesinin muvaffakiyetle neticeleneceğine kanaat getirerek azim ve sebat ile erkeklere büyük bir numune ve medar-ı teşvik olmuş bir arkadaşı kara toprağa, kanlı elbiseleri, kanlı çizmeleriyle gömüyor ve zevci de mezarın başında

kendinden geçmiş olduğu halde avazı çıktığı kadar feryad ederek, ağlıyordu.

Nasıl ağlanmaz ki 22 yaşında genç Gördes kızımın gür ve kumral saçları başından ileri yere uzanmış, zalimi düşman kurşununun akıttığı beyni bu uzun saçlar üzerine bir nur gibi akmış, hayata doymak değil, hayatın zevkini henüz tatmağa başlamış ve görmüş, gözleri yarı açık, süzgün ve ağlar bir vaziyette.

Bu ilahi manzara, bu levha-i hazin ve matem karşısında ağlamamak mümkün mü? Evvela Türklük Türk kadınlığı, saniyen, Gördes salisen ailesi, Makbule Hanım'la ne kadar iftihar etse sezadır.

Bu asırların, batınların nadir yetiştirdiği mücadele-i millîyenin doğurduğu bir zâde-i fıtrat idi. Öyle ümit ederim ki şu kadının namı hatıra-i millette unutulmaz…"

Sındırgı Koca Yayla Muharebesinden sonra Halil Efe, eşi Makbule hanımın aziz naaşını bilinmeyen bir yere (Yunanlıların eline geçmemesi amacıyla) gizlice defnetmiş ve kabir yeri bir sır gibi saklanmıştır[240]. Şehit

---

[240] Milli Mücadele Kahramanlarından Kuvayi Milliye Demirci Akıncıları 12. Müfreze Komutanı Usturumcalı Halil Efe Selendi 17 Martta zevcesi Gördesli Makbule Hanım'ın şehadetinden iki ay sonra 17 Mayısta şehadet rütbesine erişir. Halil Efe'yi 8 saat hayvanda taşıdıktan sonra Demirci arazisi dâhilinde tenha ve kocaman olan Yağcı dağında bütün arkadaşlarının gözyaşları arasında kayalar arasına defnedilir. Taşlardan ibaret kabrinde kabir taşları üzerine kurşun kalem ile Recaizade ve Hamid'in şu beyitleri yazılır:

Makbule hanımın mezar yerinin nerede olduğu konusu tam yetmiş sekiz yıl bir sır olarak kaldıktan sonra, Haziran 2000'de Balıkesir Ordu Donatım Okulu Komutanı Tüm General Kâmil Erdal Sipahi'nin ve İbrahim Ethem Akıncı nın oğlu Burhan Cahit Akıncı'nın gayret ve teşvikleri ve Balıkesir Üniversitesi okutmanı Zekeriya Özdemir'in çalışmaları sonucunda, Harlak deresinde Dereçatı mevkiinde bulunmuştur. Mezar yerinin tespitinde, Kocayayla müsademesinde bacağından yaralanmış olan ve halen sağ olan Çorlulu Mehmet Çoban ile aynı yerden Mahmut Altındağ'ın ve Şahinkaya köyü Muhtarı Kemal Ağış'ın büyük yardımları olmuştur. Sındırgı Kaymakamlığı tarafından başta Mücahit Makbule Hanım ve Kırkağaç'ın *İlyaslar* köyünden **Fehime Hanım**'ın mezarları olmak üzere bütün şehitlerimizin mezarları yeniden yapılmıştır. Yine

---

"Ey zair-i itibar-perver
Yalnızlığı hoş-nüma değil mi
Seyr et ne güzel durur şu makber
Ya sadeliği değil mi dilber
Kimine mağlup ikbal-i duş-i aduv
Halkı bin afetten halâs edeni
Benim de kabrim orada yapılsın
Vurduğun nefer değil bir ordu
Ne cesaretle vurdun hain, denî?
Beni de vur onun yanına gönder
Evet ziyarete geldim sizin makamınızı
Emin olun alırım bir gün intikamınızı"

Sındırgı Kaymakamlığı tarafından, Kuvâ-yi Milliyecilerin aziz hatıralarına atfen Kuvâ-yi Milliye Anıt parkı yapılır.

Gördes ilçesinin sembolü olan Gördesli Şehit Makbule, düzenlenen anma programı ile mezarı başında anılır. Gördes Belediyesi tarafından geleneksel hale getirilen anma programı 5 Eylül Kurtuluş Etkinlikleri çerçevesinde gerçekleştirilir.

İlçeye 16 km mesafede olan *Aslandede* köyünün önceleri Çarşıllı denilen mevkide kurulduğuna dair kalıntılar bulunmaktadır. Köye beş km. mesafedeki bu mevkiden şu anda bulundukları alana 1700'lü yıllarda geldikleri tahmin edilmektedir. Köyün ilk kurucusu olarak bilinen tek kollu yiğit bir şahsın bu tek koluyla çok iş yapmasından dolayı kendisine ''dorel'' (Güçlü, kuvvetli el) denilmiştir. Bu isim aynı zamanda köyün eski adı olmuştur. Cumhuriyetle birlikte köyün adı üç tarafında bulunan yatırlar sebebiyle Aslandede adını alır. Aynı zamanda köyün Aslanlar mevkii vardır. Anlatıldığına göre, köy halkından mübarek bir kişinin bu mevkide bulunan tarlasına tarlayı sürmek için tek öküzü ile gittiği ve tarlayı ekip biçtiği, köylüler tarafından görülür. Tek öküzle bu işi nasıl yaptığını merak eden köylüler bu mübarek zatı takip ederler. Çift sürmeye başladığında bakarlar ki, boyunduruğun bir tarafında öküz diğer tarafında ise bir aslan koşuludur. İşin sırrını böylece anlarlar. Bundan sonra köylüler o zata 'Aslanlı Dede' demeye başlarlar. Daha sonraları köyün adı Aslandede olarak anılır. Diğer bir rivayete göre köyün üç

tarafında yatırlar; doğuda Osmanlar Dedesi (Ahmed Dede), güneyde Yaren Dede, kuzeyde Köy Dedesi vardır. Cumhuriyet döneminde aslanı ve dedesi olan köyün adı Aslandede olarak değiştirilir.

Aşık Osman Dede'nin, Sındırgı ve çevresinde saz çalıp şiir söyleyen ve bilhassa destanlarıyla ünlü bir aşık olduğu söylenir[241].

Zamanında Sındırgı ve köylerini soyan **Cüneyt Dede** isimli kişi, halkın korkuyla karışık ilgisi sonucu veli mertebesine yükseltilir.

Kılavuz Dede (Burcuoğlu) Karesioğullarındandır. Karesi-Germiyan beylikleri mücadelesinde Kütahya'dan gelen kolun kılavuzu olduğu ve bugün kabrinin bulunduğu yerde şehit düştüğü söylenir. Kara İsa çocuklarından tanınan **Kılavuz Dede**'ye dilekte bulunulur, adak adanır (mum, kurban)[242].

Pürsünler köyü yanındaki tepenin üstünde bulunan türbe Bektaşi babası olduğu kabul edilen **Yaren Dede'**ye aittir. Anlatılır ki, bir gün dergahının önünde otururken bir kimse, hanımı ve on yaşındaki çocuğu ile birlikte bu zatın yanına gelir. O sevimli çocuğu gösterip arz ederler. "Efendim, bu çocuğumuz amadır. Gözleri görmüyor. Gitmediğimiz tabip, başvurmadığımız yer kalmadı. Lakin hiç kimse çare bulamadı. En son size geldik. Çocuğumuzun göz nuruna kavuşması için bir dua ederseniz bahtiyar oluruz", derler. Yaren Dede çaresiz

---

241 Duymaz, "Balıkesir.."

242 Tanyu. age

ellerini iki yana açar. Evladım, ölüleri diriltmek, körlerin gözünü açmak gibi işler, İsa Aleyhisselamın mucizesiydi. Ben kim oluyorum ki buna çare bulayım? Adamcağız ısrar eder. “Olsun Hocam, siz bir dua edin yine de”. Mübarek acır adama. “Pekala madem geldiniz, bir dua edelim”, diye buyurup, çağırır çocuğu yanına. Mübarek elleriyle gözlerini meshedip niyazda bulunur. “Aziz ve Celil olan Allah’ın izniyle açılın!” Ellerini yüzlerine sürerken açılır çocuğun gözleri. Bunu gören anne ve baba sevinçten şaşkına dönerler. Ancak merak etmişlerdir bir hususu. Hemen sorarlar. “Efendim, önce “Bu iş bizim işimiz değil, dediniz. Sonra dua buyurdunuz. Hikmeti neydi acaba?..”. Buyurur ki, “Evet önce öyle dedim. Ama o sırada Cenab-ı Hak kalbime ilham etti ki, “Ölüleri isa Aleyhisselam mı diriltiyordu? O mu açıyordu körlerin gözlerini? Elbette biz diriltiyor ve biz açıyorduk. Bu çocuğun gözlerinin açılması için de seni sebep kıldık. Sen dua et, biz icabını yaparız” Bunun üzerine dua ettim. Allahü teala kabul etti ve açtı çocuğun gözlerini. “İlahlık davasında bulunma!” Buyurdu. **“**Evladım, her istediğinin olmasını istemek, İlahlık iddiasında bulunmak, her sözünün dinlenmesini istemek de Peygamberlik dava etmektir. Çünkü biz kuluz. Yalnız Allahü Teala’nın istediği olur ve yalnız Peygamberin sözüne mutlak itaat edilir**”**

İbrahim Dede’nin kabri *Hisaralan* köyünde bulunmaktadır. İbrahim Dede’yle ilgili köylüler tarafından anlatılan menkıbe, Hacc’a giden köyün ağasına tayy-ı mekan yoluyla getirilen helva

menkıbesidir. İbrahim Dedeye hürmeten köyde davul çalınmaz ve köylüler tarafından yılda iki defa adına hayırlar yapılır.

Bugün bir mahalle olan yerleşim yerinin eski ismi *Cüneyt*'tir. Bu ismi Sındırgı Akhisar yolu üzerinde bulunan Cüneyd-i Bağdadi'nin torunlarından birine ait olduğu sanılan türbeden almaktadır. Köyün camisinde 1895 tarihi vardır. Köy yakınlarında kitabesi bulunmayan Cüneyt Kemer Köprüsü XV. yüzyılın ilk çeyreğinde yapıldığı sanılan bir köprü olup, Cüneyd Çayı üzerindedir. Bununla beraber yapı üslubundan Karesi Beyliği zamanında, Cüneyt Bey tarafından yaptırıldığı sanılmaktadır. Köprü moloz ve kesme taştan yapılmış olup, oldukça geniş, yuvarlak kemerli tek bir gözden meydana gelmiştir. 2014'te restore edilmiştir.

Kurtuluş Savaşında köy düşman askerlerince işgal edilmiş, halk elinde bulunan silahları düşmana teslim etmek zorunda kalmıştır. Daha sonraları Kel Osman lakaplı şahsın önderliğinde kurtuluş mücadelesi verilmiştir.

1800'li yıllardan sonra Karesi Sancağında görev alan müftü, kadı ve müderrislerin pek çoğu Kadiri, Bayramiye, Celvetiye, Uşşaki, Nakşibendi tarikatlarlarından birine ya da bir kaçına girmiş durumdadırlar. Hacı Bayram Veli (1352-1430)'nin bir müddet Balıkesir'de kalmasına vesile olan, **Şeyh Lütfullah** Balıkesir'deki Bayrami dergahının kurucusudur.

Hasan Hüsamettin-i Buhari tarafından kurulan Uşşaki tarikatının Balıkesir'de yayılmasında, Balıkesir'li olan Bosna Valisi Ali Paşa'nın yakın çevresinde yer alan **Selahaddin Uşşaki**'nin, Balıkesir'de bu tarikatın tekkesini açan Talip İrşadi'nin önemli rolü olmuştur. Edremitli **Şeyh Aczi Mustafa Efendi** Kadiri Tarikatı'nın Edremit ve Balıkesir Çevresinde gelişmesinde, Üsküdar'da tekkesi olan **Bandırmalı Yusuf Nizameddin Efendi** ve oğulları (**Haşim Efendi**, **Şeyh Enis Efendi** ile **Haşim Mustafa Baba**) Celveti dergahının Bandırma'da, **Şeyh Ahmet Efendi**'nin ise aynı tarikatın Balıkesir'de gelişmesinde belirleyici rol oynamışlardır.

1923 Yılında tesbit edilen tarikat ve tekkeler ve şeyhleri ile ilgili listeye göre, Hisariçi Mahallesinde 1785 yılında kurulan Kadiri tekkesinin başında Ali Bey bulunmaktadır. Debbağlar Mahallesinde bir Kadiri tekkesi daha bulunmakta olup kuruluş tarihi olarak 1892 yılı verilmektedir. İzmirler Mahallesindeki üçüncü Kadiri tekkesinin kuruluş tarihi 1909 olup başındaki şeyh Zuhuri

Efendi'dir. Kuyumcular ve İzmirler mahallelerinde birer Uşşaki tekkesi bulunmakta olup kuruluş yılları olarak 1909 ve 1871 tarihleri verilir. Başlarında **Bıçakçı Ahmet Efendi** ile Hocazade İsmail Efendi bulunmaktadır. Listede son olarak iki Nakşibendi ve bir de Rufai tekkesi yer almaktadır.

Balıkesir Çepnileri 30 köyde sakin bulunmakta ve kendilerini Alevi olarak tanımlamaktadırlar [243]. Alevilik uygulamalarında önemli bir konumu olan "Dedelik" de Balıkesir merkez köylerinden olan Kavakbaşlı (*Bahçedere*) köyünde bulunan "Köse Süleyman Ocağı"na bağlı kişilerce icra edilmektedir.

[243] Halil İbrahim Şahin. Balıkesir Çepnilerinde Defin ve Defin Sonrası Bazı İnanış ve Uygulamalar

Edremitli Şeyh **Aczi Mustafa Efendi** Kadiri Tarikatı'nın Edremit ve Balıkesir çevresinde gelişmesinde etkili olur.

Türk mutasavvıf ve şairi Müritzade Aczi Mustafa Ağa, (1805-1866) Edremit yöresinde yaşayan Müritzade adlı derebeyi ailesindendi. Voyvodalık görevinden alınan ve öldürtülen babası Mehmed Ağa (v.1823)'nın yerine geçer. Daha sonra, Midilli'de Kadiri tarikatı ileri gelenlerinden Dombayzade Ali Efendi'ye ve İstanbul'da Kuşadalı İbrahim Efendi'ye bağlanır. Edremit'e dönerek mürit yetiştirir, tasavvuf içerikli şiirler yazar. Divanı ölümünden sonra oğlu tarafından Tayyarzade Ahmet Ata Bey'in önsözüyle bastırılır (1873).

1923 yılında tespit edilen Kadiri tekkeleri şunlardır. Hisariçi Mahallesinde 1785 yılında kurulmuş olan Ali Bey Tekkesi, Debbağlar Mahallesinde 1892'de ve Şeyh Zuhuri Efendi tarafından İzmirler Mahalesinde 1909'da kurulmuş olan tekkeler.

Balıkesir’de ilk Mevlevihanenin **İlyas Paşa** tarafından yaptırılmış olduğu ileri sürülse de, Şer’iye Sicillerinde bulunan bazı kayıtlardan, Balıkesir’de daha önceden de bir mevlevihanenin mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Bu Mevlevihanenin daha sonra İlyas Paşa tarafından yaptırılan yeni yere taşındığı kabul edilir.

İsyan ettiği, şekavet ve soygunlara karıştığı ve halkın huzurunu bozduğu gerekçesiyle 1632’de Sultan IV. Murad tarafından idam ettirilen İlyas Paşa, bu Mevlevihane için belli bir vakıf ihdas edemeden öldürüldüğü için onun inşa ettirdiği Mevlevihane bir müddet sonra zaruret içine düşerek atıl kalır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı’nın “Karesi Meşahiri” isimli kitabında “Balıkesir Mevlevihanesi” konusunda verilen bilgi şöyledir:

“İlyas Paşa el yevm Mevlevihane Medresesi denilen mahalle, müceddiden mevlevihane yaptırmış, gerek cami ve gerek mevlevihanesinin vakıflarını tanzim ettirmeden maktulen vefatı vukû bulmuş olmakla Mevlevihane dedegânı zarûretle kalıp dağılmıştır. Mevlevihane hayli müddet kapalı kaldıktan sonra ulemâdan Hacı Ahmet Efendi bin İdris Efendi burayı tamir ettirerek, bazı odalar ilâvesiyle bir medrese haline koyup tedrise başlamıştır. Buraya ashab-ı hayrdan İmamzade Mehmet Efendi isminde bir zat bazı vakıflar yaparak mütevelliliğine Hacı Ahmet Efendi’yi tayin

etmiştir. **Ahmet Efendi** 1160 (1747)'da berhayat idi. Vefatında yerine oğlu **İsmail Efendi** müderris oldu. İsmail Efendi 1214-1215 (1800-1801) ve 1223-1224 (1808-1809) senelerinde iki defa müftilik etti. Vefatı 1224 (1809) senesindedir. İsmail Efendi Karesi Mütesellimi Hacı Mehmet Ağa'nın, ahalinin hücumuyla katlinde müşevvik ve müdahil-dâr olduğu için Rodos'a nefyedilmek suretiyle tecziye edildi. İsmail Efendi'den sonra oğlu ve hafidi Abdurrahman ve Şefik Efendiler, Mevlevihane Medresesi müderrisliğinde bulunmuşlardır. Mevlevihane Medresesi 1147 (1734) tarihinde açılmıştır."

Şehrin merkezinde bulunan Balıkesir Mevlevihanesi'nde medresenin yanı sıra, Mevlevilerin ve şakirdanın kaldığı hücrelerin de bulunduğunu ve iki katlı olduğunu Karesi Gazetesi'de bulunan Mevlevihane ile ilgili bir haberden öğreniyoruz. 1887 tarihli Karesi Vilayeti Salnamesi'nde Balıkesir'de hizmet veren eğitim kurumları arasında "Mevlevihane Medresesi" de bulunmaktadır. 11 Mart 1915 gecesi çıkan bir yangınla Balıkesir Mevlevihanesi tamamen yanmıştır.

Bu yangın ile ilgili Karesi Gazetesi'nde çıkan haber, konu ile ilgili geniş bilgiler vermektedir. "Mevlevihane Yangını Perşembe gecesi, sabaha karşı, şehrimizdeki Mevlevihane Medresesindeki üst katında yangın zuhur ederek, vukû bulan çalışma neticesinde yalnız dört odası ile bir dersanenin yandığı halde sundurmasına ve etrafa sirayet ettirilmemesine muvaffakiyet hasıl olmuş, ve el hamd ahalinin pek fazla

fedakârlığına karşı bir kaza dahi vukû bulmamıştır. Yangının sebeb-i zuhuru henüz malum olmayıp, bu babda tahkikata devam edilmektedir. Harikin zuhurundan evvel dehşetli surette lodos rüzgârı esmekte iken, yangın esnasında pek ziyade hafiflemiş olması, adem-i sirayetinde en birinci sebeb olmuştur. Cenab-ı Hak muhafaza buyursun. Amin.!

Mevlevihane hakkında malumatımız ber veçhe âtîdir: Bu medrese Sultan Murad Han Râbî vüzerasından, Balıkesirli İlyas Paşa tarafından Mevlevihane olarak inşâ ve tesis edilmiştir. İlyas Paşa'nın Bergama ve Manisa havalisinde icrayı tahribat etmesi üzerine 1041 (1632) tarihinde Anadolu Valisi Küçük Ahmet Paşa ile Karaman Valisi Dilâver Paşa'nın kumandaları altında asker sevk ve kendisini derdest eylediler. İstanbul'da idâm edilmesi neticesinde bütün emvali ve bu meyanda Mevlevihane'ye mahsus akaret dahi müsadere olunmuş, Mevlevihane dedeleri, idaresizlik yüzünden, şuraya, buraya dağılarak, bu müessese bir müddet müstevid kalmıştı. Ragıp Efendi zade merhum Ahmet Efendi'nin ecdadından Hacı Ahmet Efendi, Mevlevihane'nin bazı yerlerini tamir ve bir miktar hücre ilâve ederek burasını medrese haline getirmiş ve bir katına müderrislik binası istihsal eylediği gibi, bu medrese için irad olmak üzere, bir hayli dükkân dahi vakf eylemişti. Şimdiki demirciler, bakırcılar esnafının bulundukları yerlerde olduğu anlaşılan bu dükkânlar tamamen ötekinin, berikinin eline geçmiş ve medresenin bir iradı kalmamıştır. Hacı Ahmet Efendi'nin bu dükkânlar hakkında 07 Zilkade 1189 (30.12.1775)

tarihinde tanzim ettiği bir kıta vakıfname elyövm mevcuttur. Merhum yine o civarda bir mescid dahi inşa ettirmişti. Bunun da yerinde şimdi yeller esiyor.

Mamuleyhin vefatından sonra validesi cihetinden akrabası bulunan; Müfti İsmail Efendi, vefatından sonra mahdumu fakıh-ı meşhur Ahmet Ragıp Efendi (1220–1287=1805-1871), oğlu Ahmet Naci Efendi (1259-1326=1843–1908)'ye vekâleten ulemadan Abdülrezzak Efendi halen devam ediyor. Mevlevihane'nin 18-19 hücresi bulunuyor. Bunların kısmı küllisi harabedir. En ziyade ikamete salih olan kısmı yanan hücrelerdi."

Hacı **İbrahim Edhem Efendi** (Ölm. 1872) Nakşibendi tarikatı şeyhlerindendir[244]. Yıldırım Beyazıt Medresesi müderrisliğini babası Abdülaziz Efendi'den devralır. Ölünceye kadar bu görevini yerine getirir.

Melek Hoca Hafız **Abdullah Efendi** (Ölm.1902) Kırkağaç'da Hacı Süleyman Efendi'den icazet alır[245]. Darün Nafia Medresesi'nin ilk müderrislerindendir. Zağanos Paşa Camii'nin uzun yıllar kürsü şeyhliğini yapar. Tefsir, Fıkıh ve Usul alanında uzmandır. 40 sene eğitimle uğraşarak pek çok öğrenci yetiştirir.

Osman Nuri Efendi (1849-1911) Hacı Süleyman Efendi'den icazet alır[246]. Asliye hukuk ve ceza mahkemeleri üyeliği yapar. 1899 yılında Balıkesir Müftüsü olur. Nakşibendi Tarikatına mensuptur. Uzun yıllar Zağanos Paşa Camii'nin kürsü şefliğini yapar. Dil kurallarıyla ilgili yazdığı Arapça Sarf ve Nahiv ile edebiyat kurallarıyla ilgili yazdığı "Mecmü'atü'l-Kava'id Sandükatü'l-Fevaid" isimli eserleri vardır.

Nakşibendiyye'den Bursa Hamidiye Dergahı şeyhi Ahmed Hüsameddin Dağıstani Efendi'nin (1848-1925) Balıkesir'den halifesi Halil Efendi'dir. 1923

---

244 Türer, agm

245 Türer, agm. Ayrıca, Hacı Süleyman Efendi hk. Evliyalar Şehri Manisa'ya bakın. Sh. 153-154

246 Türer, agm

yılında tespit edilen Balıkesir'deki Nakşibendi şeyhleri arasında Kırımlı Ayanzade Halil Efendi'nin ismi geçer.

"Ayanzade Halil Efendi Oğlu İbrahim Efendi'nin, Balıkesir'de Yunanlılarla işbirliği yapmış ve halkı Kuva-yı Milliye aleyhtarlığına kışkırtmaya çalışmış olduğu, Balıkesir'den ayrılışının özel bir görevle olup olmadığının anlaşılamadığı, Balıkesir Mebusu ve Ankara Maarif Vekili Vehbi Bey ile ilişkisinin olabileceği hakkında bilgi.[247]"

Ayanzade İbrahim Sururi Bey, o dönemlerde Balıkesir'de yayınlanan İstiklal Gazetesi'nin sahibi olup, Balıkesir'de kadınlar Şeyhi olarak tanınan şeyh Halil Efendi'nin oğludur[248]. "Dursunbey'de belediye intihabı icra edilirken birden bire bir irtica tahrikatı başlıyor, bunun esbabını araştırdım. Yetmiş yaşında bir hoca, müddeti ömründe hiç bir belediye intihabına iştirak etmemiş, hasta ve yatalak olduğu halde sedye ile belediyeye getiriyorlar. Belediye âzasından biri: hoca efendi! sen ne için rahatsız oldun, biz gelir senin reyini alırdık. Diyor. — Hayır evlâdım bunda ecir ve sevap var diyor. Ne için hoca efendi? Oğlum din kurtuluyor, Hoca efendi din battı mı? Senin aklın ermez diyor. Sandık başına geliyor. Bir elinde tesbih; bir elinde rey puslası, euzübillâhi mineşşeytanirracim, bismillâhirrahmanirrahim, din ve şeriat namına diyerek

---

247 TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ TİTE-A4 KATALOGU

248 https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d03/c022/b005/tbmm030220050033.pdf
https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d03/c022/b005/tbmm030220050034.pdf

reyini atıyor. Sonra bunun esbabını araştırdık. Meğer Serbest Fırka Teşkilâtı Kâtibi Umumisi İbrahim Süruri Efendinin pederi Şeyh Halil Efendi, namı diğeri Kadınlar Şeyhi bu sıra buraya gelmiş ve derhal medrese kaçkınlarını, tekke mensuplarını yakalamış din namına propaganda yapıyor. Rifat B. (Zonguldak) — Bu Şeyh Efendi kimdir? Hayrettin B. (Devamla) — Şeyh Halil Efendi Bursalı Dağıstanî Ahmed Hüsameddin Efendinin halifesidir. Şeyh Hacı Ahmet Efendinin Balıkesir ve havalisinde muntazaman caizelerini toplamağa memurdur. Bu adam kendi şeyhinin paralarını zimmetine geçiriyor, dolandırıyor. Bunun üzerine kendi şeyhi bu adamı aforoz ediyor. Şeyh Halil Efendi bundan sonra kendi kendine icrayi san'at ediyor. Belli başlı müritleri kadınlardan ibarettir. Söylemeğe teeddüp ediyorum. Kendisine saf ve cahil kadınlar huzurunda Allahlık isnat eder ve kadınların iffetini kendine mubah addetmeğe kadar ileri gider, hattâ tanıdıklarımdan bir hanım bunu hakikî bir şeyh zannederek kendisine intisap eder. Bunun ayrıca avcıları vardır. Bu avcılar vasıtasile kendisini propaganda ettirir. Bu adam bir gün bu kadının iffetine tecavüz ediyor, zevallı kadın «Alçak herif ben seni hakikî bir şeyh, mürşit zannederek eteğine yapıştım. Sen ise benim iffetime, namusuma tecavüz ediyorsun» diyor; kadın fenalaşıyor, sinir ve asabı buhran içinde olarak eve dönüp ölüyor. Bu kadın bütün servetini bu şeyhe yedirmiştir. Bunu Balıkesir'de bilmeyen yoktur ve bunun misali çoktur. Şeyh Halil Efendi Mücadele-i Milliye zamanında Balıkesir Yunan işgali altında iken oğlu İbrahim Süruri Efendi ile birlikte belediye rüsumlarından bazılarını iltizam ediyorlar. Yunan kumandanını her hafta evine davet ederek ve her hafta

muntazam ve mükellef ziyafetler vermek suretile dostluk tesis ediyor ve Yunan kuvvetine istinaden belediyenin parası olan yedi bin beş yüz lirayı vermiyor. Bu mesele halâ Mahkeme-i Temyizdedir. Oğlu İbrahim Süruri Efendi bu günkü Balıkesir Serbest Cumhuriyet Fırkası Kâtibi Umumisidir. Yunan işgali zamanında Yunan kumandanına evlerinde verilen ziyafetlerde hizmet ediyor. Emsali ise cephelerde namusu milliyi müdafaa ediyor. Bu çocuk zaferi idrakten iki ay evvel İstanbul'a gidiyor. Bu esnada Yunanlılar Balıkesir'den kuş uçurmuyorlar; bahusus Türk gençlerine asla İstanbul'a müsaade etmiyorlar. Bu çocuk Yunan kumandanının müsaadesile Istanbul'a geliyor ve Istanbul'dan Ankara'ya bir mektup yazıyor. Bu mektupta ben vatan hizmetine koşacağım, beni Ankara'ya aldırın diye o zamanki Meb'us' arkadaşlardan birine mektup yazıyor. Bunu samimî zanneden o zat ta bunu Ankaraya aldırmağa delâlet ediyor ve İbrahim Süruri Ankara'ya geliyor. Bunu müteakip İstanbul'daki hemşehriler İbrahim'in Ankara'ya casusluk maksadile gittiğini yine bu Meb'us arkadaşa yazıyorlar. Meb'us Bey bu çocuğun hareketinden şüpheleniyor. Çünkü Yunanlılar bu sırada casusluk için her vasıtaya müracaat ediyorlar ve casuslukta öteden beri şeyhler ve din perdesi altında yürüyenler en güzel vasıta olarak istimal edilir. İbrahim Süruri Ankara'ya geliyor. Bir müddet sonra da pederinden de ibrahim Süruriye bir mektup geliyor, fakat bu mektup kendi eline geçmiyor. Meb'us Beyin eline geçiyor. Bu mektupta deniyor ki, iki yüz bin burada alacağımız var, üç yüz bin de orada alacağımız olduğu söyleniyor. Acaba kabili tahsil midir, kabili tahsil ise bize eyi bir sermaye olur. Bunun manasını izah etmeğe

hacet yoktur. Çünkü o zaman Yunan ordusu iki yüz bin, Türk ordusu da Yunanlılarca üç yüz bin tahmin olunuyordu. Şimdi vatan hizmeti ile meşgul olan bir insanın iktisadî işlerle münasebeti nedir ve hiç münasebetleri olmadığı bir memlekette bunların ne alacağı, vereceği olabilir? Bunların remiz olduğu muhakkaktı. O zaman Müdafaai Milliye Vekâleti kalemi mahsus mülhakı bulunuyordum. Aldığım emir üzerine bunun harekâtını takip ve kontrola memur edildim. Bu çocuğu o zaman cepheye göndermediler. Zannederim Konya'ya göndermişlerdi. Aradan çok geçmeden zaferi idrak ettik, artık zafer neşesile İbrahim Süruri Efendiyle hiç bir kimse alâkadar olmadı, ibrahim Süruri Efendi işte budur."

İstiklal gazetesinin sahibi ve başyazarı Sururi Bey, aynı zamanda Nakşi cemaatinin önde gelen isimlerinden biridir[249]. Tekkelerden çıkarılan bayraklarla dervişlerin ve hocaların fırkaya kayıt için yarışa girdiğini, İstanbul'daki depolarda yeterli fes stoğu olup olmadığını sordukları söylenir. Oysa ortalarda bayraklı ve fesli kimseler yoktur.

CHF Balıkesir milletvekili Hayrettin Karan [250] TBMM'de yaptığı konuşmasının bir bölümünde SCF İl

---

[249] Zekeriya Yıldız. 1930 Yalancı Bahar

[250] Hayrettin Karan (1890-1964), Bursa İdadisi mezunudur. Balıkesir Ziraat Bankası Tahakkuk Katipliği, Ayvalık Mahkemesi Katipliği, Millî Müdâfaa-i Nezâret Husûsi Kalem Memurluğu, Balıkesir Millî Teşkîlâtı İhtiyat Zabitliği, Balıkesir, Bilecik ve Söğüt Millî Menzil Teşkîlâtı Memurluğu, Seyyar Menzil Müfettişliği, Balıkesir Belediye Başkanlığı, Türk Dili Gazetesi sahipliği ve Başyazarlığı, Kitap Sevenler

İdare Heyet üyelerinin, “sakın halk fırkasına rey vermeyin, Serbest Fırkaya vereceksiniz. Halk fırkasına verdiğiniz takdirde düşünün, bir kısım kadınları mürit ve mürideleri bu civarda bulunan Ziya Bey Camisine doldurmuşlar; başlarına Uşşaki tarikatı şeyhlerinden, yorgancı şeyh Hasan namında ümmi bir adam bunlara direktif veriyordu.”, “Mahallelerde hafız hanımlar tarafından mevlit okutuluyordu. Bir takım softalar bozuntuları kapı kapı dolaşarak Allah bizimle, din bizimle, peygamber bizimle, iman bizimle, Allah tarafına gelin, peygamber tarafına geliniz safsatalarla halkın akidesini tahşiş etmeye çalışıyorlardı.”, diye konuşmalarda bulunur[251]. Bu tür olayların yaşanıp yaşanmadığı bilinmiyor, ancak Karan SCF’nin gerek Balıkesir yönetim kadrosunun gerekse SCF taraftarının “irtica” ile beraber olduğunu ve bunların mürteci oldukların söylemektedir.

Mahalli basına yansıdığı kadarı ile Menemen olayından sonra Balıkesir’de mahkeme edilmek üzere tutuklanan iki kişi vardır. Bunlardan birisi Balıkesir SCF Başkatibi İbrahim Sururi diğeri ise eski mebuslardan ve Balıkesir’de SCF’ye önemli destekler verdiği anlaşılan

---

Derneği Kuruculuğu, Türk Tarih ve Türk Dil Kurumu Üyelikleri, TBMM III. Dönem Balıkesir, IV. Dönem Bilecik, V., VI. ve VII. Dönem Balıkesir Milletvekilliği ile VI. ve VII. Dönem Arzuhal Encümeni Reisliği yapmıştır. Harp, İstiklal Madalyası ve Basın Şeref Kartı sahibidir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

[251] Ömer KARAKAŞ. Balıkesir’de Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın teşkilatlanması ve Belediye Seçimleri (1930)

Vehbi Beydir. Her ikisi de irtica konusunda değil SCF konusunda yargılanmışlardır.

Menemen hadisesinden sonra, Örfi İdare-i Mahkemede Balıkesirli zanlılarda yargılanır. Balıkesirli şeyh Halil Efendioğlu İbrahim Sururi Beyi (SCF Balıkesir Katibi Umumisi ve İstiklal Gazetesi Sahibi) 6 ay hapis 75 lira para cezasına Kahveci Servet, Arnavut Cemal ve İbrahim Sururi Beyin kardeşi Mustafa'nın 3'er ay hapis ve 25 lira para cezasına eski nazır ve mebuslardan Vehbi Beyin önce beratına sonra askeri bir meselede söylediği sözlerden dolayı 6 ay İstanbul'da ikametine karar verilir." SCF Balıkesir katibi umumisi İbrahim Sururi Bey'in dışında ciddi ceza alan bir zanlı olmamıştır.

Hasan Hüsamettin-i Buhari tarafından kurulan Uşşaki tarikatının Balıkesir’de yayılmasında, Balıkesir’li olan Bosna Valisi Ali Paşa’nın yakın çevresinde yer alan Selahaddin Uşaki’nin, Balıkesir’de bu tarikatın tekkesini açan Talip İrşadi (1819-1881)’nin önemli rolü olmuştur. İrşadi Baba, Balıkesir’de Azibler (Garibler) Tekkesi adında bir dergah da inşa etmiş, meşihatına vefatından sonra Şeyh Kudsi Ahmed Baba (1841-1904) geçmiştir[252]. Şeyh Kudsi Ahmed Baba Balıkesirli'dir. Sonradan biraz tahsil etmiştir. Şeyhinin yaptırdığı Uşşaki tekkesi (Balıkesir tren garının arkasında imiş. Günümüzde yok) meşihatinde bulunur. Bilahare Şeyh Ahmed Şevkî Efendi (Bıçakçı) yerine geçer.

Sıddık Naci Eren Uşşaki (k.s.) Hazretlerinin (1925-2018) babası Hacı Hafız Ali Efendi, annesi Hanife Hanımdır. Balıkesir’in *Aktarma* köyünde dünyaya gelir. 1946 yılı içinde askerliği esnasında Uşşaki Meşayihi Üstad Hacı Bekir Visali (1882-1962) Hazretlerine intisap eder[253]. Terhisinden sonra üç sene köyde kalır ve 1950 senesinde Balıkesir’e göç eder. Buradan sık sık İzmir'e gidip mürşidinin mânevi sohbetlerinden istifâde ederek kısa zamanda seyr-ü sülûkunu tamamlar. Mürşidinin 1962 yılında vefat etmesi üzerine, Mürşidinin halifesi

[252] Talip İrşadi hk. Evliyalar Şehri Çanakkale’ye bkn. Sh. 160-162
[253] Bekir Visali Hk. Evliyalar Şehri İzmir’e bkn. Sh. 40-41

Mehmed Ruhi Uşşaki'ye intisap ederek onun hizmetlerinde bulunur[254]. 1977 yılında Mehmed Ruhi Efendi'nin vefatı üzerine postnişin olan Seyyid Kazım Kızılkanat (k.s.) hazretlerine intisap ederek sohbet ve hizmetlerine devam eder[255]. Mürşidin 1996 yılında vefatı üzerine irşad postuna oturur. Bu arada tasavvuf ve Uşşakilik üzerine kaleme aldığı eserleri yayınlanır. Vefatında, çok sayıda vatandaşın ve protokolün katıldığı cenazesi Zağanos Paşa Camiinden kaldırılarak Başçeşme mezarlığında defnedilir.

---

[254] Mehmet Ruhi hk. Evliyalar Şehri İzmir'e bkn. Sh. 42-43

[255] Seyyid Kazım Kızılkanat hk. Evliyalar Şehri Manisa'ya bkn. Sh. 164-166

Yer ve İsim İndeksi

A

B

H

İ

K

M

N

O

Ö

P

R

S

Ş

T

U

Ü

V

Y

Z

Kaynakça

Kitaplar

1. BATTUTA İbn. Seyahatname. Çeviri Sait Aykut. Cilt I
2. CUİNET, Vital. La Turquie d'Asie. Géographie administrative, statistique descriptive et raisonnée de l'Asie mineure. 1891
3. ÇELEBI Evliya. Seyahatname. 5. Cilt
4. HAKKI İsmail. Karesi Meşahiri. Zağanos Kültür ve Eğitim Vakfı. Balıkesir. 1999
5. ÖZER Kemal. Balıkesir'de Halk Adet ve İnanmaları. Ant Basımevi. Bursa. 1946
6. TAHİR Bursalı Mehmet Efendi. Osmanlı Müellifleri
7. TANYU Hikmet. Ankara Ve Çevresindeki Adak ve Adak Yerleri. Ankara Üniversitesi Yayınları. Ankara. 1967
8. ULUÇAY Çağatay. Padişahların Kadınları ve Kızları. TTK. 2001
9. Cumhuriyetten Önce Ve Sonra Ülkemizde Hastaneler, Çocuk Hastaneleri Ve Tıp Eğitimi. Ege Üniversitesi. 2013. İzmir
10. Türkiye'de Vakıf Abideler Ve Eski Eserler -II-. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları. Ankara. 1977
11. Karesi (Merkez) 1\5.000 Ölçekli Revizyon+İlave Nazım İmar Planı-Plan Açıklama Raporu. Balıkesir Büyükşehir Belediyesi. Aralık, 2016. İstanbul
12. Altıeylül (Merkez) 1\5.000 Ölçekli

Revizyon+İlave Nazım İmar Planı-Plan Açıklama Raporu. Balıkesir Büyükşehir Belediyesi. Aralık, 2016. İstanbul

Tezler

1. AHCI Ahmet. Balıkesir Halkevi'nin Türk Modernleşmesi Yönündeki Faaliyetleri (1933-1951). Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi. Kütahya. 2007
2. AKMAN Mehmet. Balıkesir Yöresinde Ahilikten Kalma Tören Ve Uygulamalar. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi. Balıkesir. 2006
3. ASLAN Mutlu. 1840 (H.1256) Tarihli Temettu'at Defterine Göre Hüdavendigar Eyaleti Balıkesir Sancağı Merkez Kazasına Bağlı Ovaköy (Atanos), Halalca, Balıklı (Mendehore) Ve Çayırhisar Köylerinin İktisadi Ve İctimai Durumu. Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi. Kütahya – 2007
4. AYGÜN Sevgi. 692 Nolu Balıkesir Şer'iyye Sicil Defteri. Yüksek Lisas Tezi. Celal Bayar Üniversitesi. Manisa. 2005
5. BETÜL İskender. Mahalli İdarelerin Kuruluş Sürecinde Balıkesir Belediyesi (1864-1922). Yüksek Lisans Tezi. Balıkesi Üniversitesi. Balıkesir. 2009
6. BILDIR Fatma. Dursunbey (Balıkesir) Yöresi Halk Edebiyatı Ve Folklor Ürünleri Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir

Üniversitesi. Balıkesir. 2008
7. ÇEVİK Leyla. Türk-Yunan Nüfus Mübadelesinde Edremit (1923-1929). Yüksek Lisans Tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi. Muğla. HAZİRAN. 2016
8. DURMAZ Bircan. 745 Numaralı Balıkesir Şer'iyye Sicilinin (Vakıf Muhasebe Defteri) Transkripsiyon Ve Değerlendirilmesi. (H. 1249-1266, M. 1834-1849). Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi. Balıkesr. 2008
9. DURMUŞ Sevil. Edremit Ve Köylerindeki Türk Eserleri. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi. İzmir. 2010
10. GENÇ Serdar. XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Karesi Sancağı'nda Hububat Üretimi Ticareti Ve İstanbul'un İaşesine Katkısı. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi. Balıkesir. 2006
11. GÖNENÇ Turan. Mübadelede Ayvalık. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir. 2008
12. KORKMAZ Sami. Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Balıkesir'de Sosyal Hayat. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi. Balıkesir. 2006
13. NİĞDELİOĞLU Aslı. Ayvalık Tarihi Çevre Dokusu İçindeki Manastırların İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir. 2000
14. OLGUNSOY Berna. Balıkesir Yöresinden Derlenmiş Bitki Ve Hayvanlarla İlgili İnanış Ve Uygulamalar Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi. Balıkesir.

2007

15. ÖNTUĞ Mustafa Murat. XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik Ve Sosyo-Ekonomik Yapısı. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi. Konya. 2003
16. ÖZGÜR Mehmet İrkin. Burhaniye'de Türk Devri Eserleri. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir. 2006
17. ÖZŞEN Hüdaverdi. Balıkesir'in Sosyo-Ekonomik Yapısı. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi. 2008
18. SABAN Deniz. Ayvalık'ta Camiye Dönüştürülmüş Üç XIX. Yüzyıl Kilisesi. Yüksek LisansTezi. Hacettepe Üniversitesi. Ankara. 2010
19. SUNAY Serap. II. Abdülhamid Döneminde Balıkesirli Mülki Görevliler Hakkında Bir İnceleme (Sicill-i Ahval Kayıtlarına Göre 1879 - 1909). Yüksek Lisans Tezi. Afyonkarahisar Kocatepe Ünivrsitesi. 2007
20. TATOĞLU Mehmet Ali. 753 Numaralı Şeriyye Siciline Göre Balıkesir'de Ekonomik, Sosyal ve Dini Hayat. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi. İstanbul. 2006
21. TEKDURMAZ Başak. Balıkesir Halkevi Çalışmaları Ve Kaynak Dergisinin Sistematik İndeksi. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi. Balıkesir. 2004
22. TÜRKMAN Işıl. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Milli Hudutlarımız İçerisindeki Türbelerin Listesi ve Biçimsel Özellikleri. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir. 2012

23. UYGUN Kamil. Karesi İdâdîsi Ve Sultânîsi. Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi. Afyonkarahisar. 2006

Makaleler

1. AÇA Mehmet. Kardeşlik, Dostluk, Huzur Ve Barış Simgesi Bir Çepni Köyü: Güvemçetmi
2. AKBULUT Uğur. Balya-Karaaydın Maden Grevi Ve Mehmet Ali (Aynî) Bey'in Müfettişliği (1908)
3. AKGÜL Yusuf. Balıkesir'de "Ali Şuuri" Meselesi
4. ARMAĞAN Abdüllatif. Kemer-Edremit Voyvodası el-Hac Ali Ağa bin el-Hac Ahmet Ağa'nın Kemer-Edremit'te Kurduğu Vakıf ve Vakfiyesi
5. ASLAN Ferhat -Alper Uzun. Demografik Bir İnceleme: Sındırgı İlçesinde Nüfusun Gelişimi
6. AYDEMİR Yaşar. Ravzî'nin Edincik Şehrengizi
7. AYDIN İbrahim-Sevil YILMAZOĞLU. Bigadiç Şehri'nin (Balıkesir) Mekansal Gelişimi
8. AYGÖR İsa. Balıkesir Yöresi Üzerine İnceleme
9. AYIŞIĞI Metin. Kuvâ-yı Milliye Ve Dursunbey
10. BAĞBANCI Özlem Köprülü -M. Bilal Bağbancı. Edremit (Balıkesir) Kentsel Kültür Varlıkları Envanteri 2005
11. BAYRAKTAR Bülent. Balıkesir'de Eğitim (Genel Bir Bakış)
12. BIROL Gaye. Cumhuriyet Dönemi Modern Mimarlık Pratiğinin Balıkesir'deki İzleri
13. ÇETIN Mustafa. Sındırgı Şerif Paşa Camii Tarihi

Bilgileri
14. ÇEVİK Zeki. Milli Mücadele'de Kocaeli Grubu Ve Son Kurşun
15. DEMİRCİ Cihat. Tatlıcı Ali Efendi'ye dair ilginç bir hatıra
16. DUYMAZ Ali. Kaz Dağı Ve Sarıkız Efsaneleri Üzerine Bir Değerlendirme
17. DUYMAZ Ali. Milli Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi (Konya, Ekim 1993)
18. DUYMAZ Ali-Halil İbrahim ŞAHİN. Kaz Dağlarında Dağ, Ağaç Ve Ocak Kültü Üzerine İnanış Ve Uygulamalar
19. GENÇ Serdar. Edremit Hanları ve Hanların Misafirleri (16-19.YY)
20. GENÇ Serdar. Edremit'te Varlıklı bir İdareci: Müridzade Hacı Mehmed Ağa
21. GÖKÇE Evren. Edremit Körfezi'nde Küçük Bir İskele: Kemer-Edremit (Burhaniye) İskelesi
22. GÜMÜŞTEPE Ferzan. Edremit Şehri
23. KARAKAŞ Ömer. Balıkesir'de Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın teşkilatlanması ve Belediye Seçimleri (1930)
24. KÜPELİ Özer. 1882-1922 Yılları Arasında Gönen Kazası
25. MERCAN İsmail Hakkı. Balıkesir Ermenileri: Hoşgörüden Ayrılığa
26. ÖZSARI Mustafa. Atatürk Döneminde Balıkesir'de Tiyatro
27. ŞAHİN Halil İbrahim. Balıkesir Çepnilerinde Defin ve Defin Sonrası Bazı İnanış ve Uygulamalar
28. SATIŞ İhsan. Esad Adil'in Kaleminden Bir

Anadolu Beylerbeyi: İlyas Paşa
29. SENGÖR Burçin, Gözde Yörük, Murat Bektaş. Bir Sözlü Tarih Çalışması; Halalca Örneği
30. SEVİM Sezai. Candaroğulları Sülalesinden Kaya Beyin Balıkesir'deki Camisi ve Vakıfları
31. SÖZLÜ Halil. Balıkesir Burhaniye'de Ağacık Köyü Cami ve Tasvirleri
32. TAŞDEMİR Serap. İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ayvalık'ta Ekmek Meselesi
33. TOSUN Necdet. Bandırmalı Tatlıcı Ali Abi
34. TÜRER Ali. Eğitim Yazıları: Balıkesir'de Eğitim (Cumhuriyet Öncesi)
35. UÇAR Hatice. Kepsut Dereli Köyü Camii Ve Temel Koruma Yaklaşımı
36. UÇAR Hatice. Balıkesir'de Beylikler Dönemi Mimari İzi Oğul Paşa Türbesi
37. YAĞCI Zübeyde. Bir İsyan ve Etkileri: Balıkesir'de İlyas Paşa İsyanı
38. YILDIRIM Savaş. Burhaniye Şahinler Köyü Camii Duvar Resimleri

Ansiklopedi

1. Zihin Hocası. Evliyalar Ansiklopedisi
2. Veli Şemseddin. Evliyalar Ansiklopedisi
3. Hasan Baba. Evliyalar Ansiklopedisi
4. Lütfullah Efendi. Evliyalar Ansiklopedisi
5. Balıkesir. Mücteba Uğurel. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt. 5
6. Zağanos Paşa Külliyesi-Ahmet Vefa Çobanoğlu-Tuğba Erzincan. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt. 44

7. Zağanos Paşa. Feridun Emecen. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt. 44
8. Karesioğulları. Zerrin Günal Öden. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 24
9. Galib Paşa, Mehmed Said - Orhan F. Köprülü. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 13

WEB

1. http://balikesirtarihkultur.blogspot.com.tr/
2. https://aliturer.blogspot.com.tr/
3. http://kentarsivi.balikesir.bel.tr/
4. http://www.balikesirkulturturizm.gov.tr/
5. http://edincik-beldesi.blogspot.com.tr/
6. http://blkmhal.meb.k12.tr/
7. http://arkeodenemeler.blogspot.com.tr
8. http://sindirgida.com/
9. http://altieylul.meb.k12.tr/
10. http://www.bandirmakutup.gov.tr/